MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

KOLMEKÜMNE ÜHEKSAS NUMBER : NOVEMBER 2014

Baltimaade suurim rahvusvaheline animatsioonfilmide festival kinodes Sõprus ja Artis

19.–23.11.2014

HIND 2€ / VABALEVIS TASUTA

9 772346 662013

#39

KAASAUTORID

Gea Grigorjev on psühholoogi haridusega kassisõber, kes on olnud igapäevaselt tegev nii noorsoo- kui ka sotsiaaltöö vallas. Praegu koordineerib ta noorte vaimse tervise portaali *peaasi.ee* koolitusi ning mõtiskleb peaasjade üle pisitütart kasvatades.
Gea kirjutab sotsiaaliakülgedel depressioonist ja hullumeelsusest ning sellest, miks need meeleseisundid alatihti just loomeinimesi kimbutavad (lk 6).

Andrei Kedrin on lõpetanud EKA graafilise disaini eriala. Tema elu moto on „I draw pictures every day"... ja ta tõesti joonistabki iga päev. Lisaks illustreerimisele ja arvutigraafikale pakuvad talle huvi ka klassikaline joonistamine ning maalimine. Tema töödega saab tutvuda aadressil *andreikedrin.com*.
Andrei illustreeris käesoleva lehenumbri Hullunud Tartu ning soome animatsiooni 100. juubeli teemalised artiklid (lk 8–9 ja 24–25).

Kaili Lehtemaa töötab igapäevaselt vabakutselise telerežissöörina. Armastab pilti ja heli nii koos kui eraldi. Huvi muusika vastu on olnud nii kaua, kui ennast mäletab. Algas see kõik (salaja) vanema venna lintmakist J.M.K.E.-d ja Europe'i kuulates. 90ndatel veetis lugematuid tunde kaabeltelevisioonist MTV muusikavideoid vaadates. Suuresti sai maitsekujundajaks ka Raadio 2 tulek ning nende revolutsiooniline õhtune vöönd. Nüüdseks on muusika suur osa nii tööst kui hobist ning ilma selleta ei kujutaks ta elu ettegi.

Marek Vxghchegafg on Tartu Ülikooli lingvistika magistrant ja väikestviisi muusikahuviline. Peamiselt tegeleb elamisega. Jalutab ja elab.

Kaili ja Marek debüteerivad Müürilehes sedapuhku albumiarvustajatena (lk 16–17).

Peter Schavemaker on vabakutseline hollandi animatsiooni-, muusika- ja teatrikriitik. Ta töötab Euroopa korrespondendina animatsioonikriitikat viljeleva ameerika Animation Magazine'i jaoks, on *online*-väljaande Animation News asutaja ja rahvusvahelise animatööstuse ekspert.
Peter kirjutas soome animatsiooni 100. juubeli puhul Müürilehele ülevaateloo põhjanaabrite animatsioonitööstusest ja selle üleilmsest edust, milles on ka eestlastel oma roll (lk 24–25).

TOIMETUS

Maroš Krivý on EKA urbanistika õppetooli professor. Doktorikraadi omandas ta Helsingi Ülikoolis. Ta on kirjutanud muu hulgas artiklid „Don't Plan! The Use of the Notion of 'Culture' in Transforming Obsolete Industrial Space" (IJURS, 2013) ning „Industrial Architecture and Negativity" (JoA, 2010). Käesoleval aastal korraldas ta Tallinnas ka konverentsi „Socialist and Post-Socialist Urbanizations: Architecture, Land and Property Rights".

Francisco Martínez on EKA linnaetnograafia õppejõud ja väljaannete „Hopeless Youth!" (ERM, 2014) ja „Playgrounds and Battlefields" (TLÜ Kirjastus, 2014) toimetaja.

Maroš ja Francisco kirjutavad linnaruumirubriigis kultuurikilomeetri ja Kultuurikatla Aia näitel linnaterrorismist, mida võimuorganid alt üles initsiatiivide lämmatamisega sooritavad (lk 28–29).

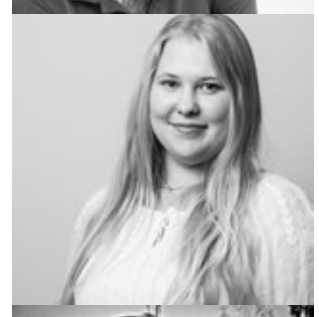

Elis Kaljuvee on Tartu Ülikooli 3. kursuse rootsi keele tudeng, kellele meeldib hullupööra kõik (ilu)kirjandusega seonduv. Muu hulgas tegeleb ta TÜ üliõpilaskonna sihtasutuses erinevate Tartu tudengiorganisatsioonide arendamisega. Ühel heal päeval tahaks ta ära käia põhjapoolusel ja anda oma panuse hariduse (sh lugemuse) edendamisse maailmas.
Elis on Müürilehe praktikant ning tema abiga said kultuurikilomeetri ja Kultuurikatla teemalised artiklid käesolevas lehenumbris eesti keelde.

Triin Tasuja on kodanlusest lahtiöelnud ja seda mõista püüdev noor kirjanik, kes vireleb totaalses vaesuses ja kodutuses, ent on sealjuures õnnelikum kui kunagi varem. Sest kuuludes mitte kuhugi ja mitte kellelegi saab ta olla kõigele ja kõigile.
Triin käis Von Krahli Teatri proovisaalis vaatamas Inga Saluranna ja Riina Maidre lavastust „Hei, õeke". Arvustust loe lehekülgedelt 32–33.

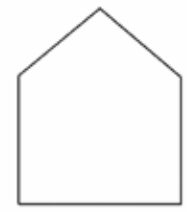

Ahti Sepsivart on noor arhitekt, kes tegeleb majade kavandamise kõrvalt hoolega kunstiga. Oma ruumiideed, mis pole veel füüsilises vormis realiseerunud, on ta paberile jäädvustanud. Tema loomingu eesmärk on luua positiivset keskkonda, kus eksisteerivad inimene, arhitektuur ja loodus harmoonilises tasakaalus, andes seejuures kõigile piisavalt kasvu- ja olemisruumi.
Ahti illustreeris Rein Raua hommage'i Jan Kausi Loomingu Raamatukogus ilmunud miniatuurikogule „Tallinna kaart" (lk 35).

KIRI KAASAUTORILT

Esimene amet, kelleks ma põlvepikkusena saada tahtsin, oli kirjanik. Ilma naljata. Õppisin varakult lugema ja kui vanemad sellest aru said, siis unejutud jäeti mulle endale läbi töötada. Nii juhtuski, et Charles Perrault'st sai kiiresti Charles Baudelaire. Kui „Ali Baba ja nelikümmend röövlit" oli pähe õpitud ning muinasjuttudest välja kasvatud, sain aru, et peale kirjaniku on olemas ka ajakirjaniku amet.

Tundus väljakutsuv olla uuriv argiteadlane, kel peab olema tugev analüüsivõime, terav kontekstitunnetus ja laiapõhjaline silmaring ning sotsiaalse vastutuse närv. Ajakirjanik on autor, aga vajadusel ka kultuuridiplomaat, vahendaja või agitaator. Erinevalt kirjanikust, kellel on tihti individuaalne autoripositsioon, tundub ajakirjaniku vastutus rohkem jagatud. Sarnaselt ajakirja toimetamisele vajab diplomaatilisust, objektiivset meelt ja kombineerimisoskust festivali korraldamine, mis eeldab laiapõhjalist valdkonna tundmist ning teatavat tasakaalukust. Ajakirjaniku asemel sai minust animatsioonifestivali korraldaja. Või siis veidi mõlemat korraga.

Animatsiooniga on mind kokku viinud selle mitmetasapinnalisus. Ega nõukaaegne termin „multifilm" ei tule tühja koha pealt (ld *multus*, ee palju, mitu) – mind inspireerib, et animatsioon koondab minu lemmikvaldkonnad tervikuks. Väga olulisel kohal on heli, individuaalne käekiri ja stsenaarium ehk tekst, mille baasilt lugu sünnib. Või, veel parem, teinekord ei vaja lugu isegi narratiivi, vaid mängib üksnes heli ja pildiga. Kui mängufilmis võivad olla ideede realiseerimise takistuseks reaalne ümbritsev ruum ja füüsikaseadused, siis animatsiooni puhul ei hoia ükski seadus fantaasiat paberil tagasi.

Lõppresultaadina on animafilm kunstiteos, mis liigub ajas, kuid loovprotsessi vahel on see tükkideks lammutatud pildijada, sekunditena vaadeldes staatiliste kaadrite kogum. Ajal on aga jõud, mis tekitab illusiooni liikumisest ja lükkab piltidele hinge sisse (ld *anima*, ee hing). Umbes nii animatsioon sünnib ja ma pean seda võrdlemisi maagiliseks. Lisaks on looval tekstil, ajakirjandusel ja animatsioonikunstil tihtipeale üks ühine nimetaja – tühi leht, millest kõik algab.

Müürileht on noore kultuuri kasvulava ja pakkunud võimaluse üsna regulaarselt kohalikke areenile tõusvaid filmitegijad esitleda. Selles numbris tutvustab hollandi animafilmikriitik Peter Schavemaker põhjanaabrite animatsiooniloo kujunemist, sest käimas on soome animatsiooni 100. juubeliaasta. Soome nooremale generatsioonile on eeskuju näidanud Priit Pärn, kes oli aastatel 1997 kuni 2007 Turu Kunstiakadeemia kunstiline juht. Mitmed tema käe all õppinud režissöörid tulevad festivali Animated Dreams ajaks Tallinnasse ning panevad endise kino Helios ruumides üles interaktiivse installatsioon-näituse, mis on avatud 20. kuni 30. novembrini. Lisaks sellele on tänavu erilise fookuse all võrdlemisi vähetuntud žanr animeeritud dokumentaal ja mis kõige parem, festivali avavad värsked eesti animafilmid.

Mari-Liis Rebane, Müürilehe kaasautor ja Animated Dreamsi peakorraldaja

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Maarja Pärtna	kirjandustoimetaja	maarja@muurileht.ee
Triin Tulgiste	kunstitoimetaja	triin@muurileht.ee
Emilie Toomela	filmitoimetaja	emilie@muurileht.ee
Veronika Valk	linnaruumi- ja arhitektuuritoimetaja	veronika@muurileht.ee
Triin Loosaar	moereporter	triinloosaar@muurileht.ee
Helena Läks	veebitoimetaja	helena@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	
kujundus/küljendus	Madis Katz, Marja-Liisa Plats	
fotograafid	Renee Altrov, Patrik Tamm, Tõnu Tunnel	

Jälgi Müürilehe tegemisi ka twitteris ja facebookis!

KOLLEEGIUM: EVELIN ARUST, KAISA EICHE, INDREK GRIGOR, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, MARTIN OJA, KRISTINA PAJU, JOONAS SILDRE , ANNA-LIISA UNT, KEIU VIRRO, BERK VAHER, MART ZIRNASK · VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL · TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

Reklaam – reklaam@muurileht.ee

PAREM OLLA NATUKENE HULL

Loovus ja intelligentsus käivad tihti käsikäes ja inimesi, kellel neid jagub, ühendab asjaolu, et nad suudavad mõelda avaramalt kui enamik teisi. Mõelda väljaspool nn traditsioonilist – nad suudavad luua võimalikke ühenduslülisid ka harjumuspäraselt justkui kokkukäimatute asjade vahel. Nii tekivad uued kombinatsioonid, uued võimalikud viisid asjade nägemiseks ja tegemiseks. See regulaarne seoste loomine ja mõttetöö saavad toimuda ainult siis, kui kahelda samaaegselt pidevalt nii väliskeskkonna kui oma sisekaemuste ainuõigsuses. Ilmaasjata ei öelnud teiste seas ka Shakespeare, et rumal mõtleb ennast targaks, aga tark teab, et on rumal. Samuti loovad selliseid ebaharilikke seoseid tihti vaimupuudega inimesed – seda ehk mitte teadlikult ja läbimõeldult, aga piir loomingulisuse ja nn „hullumeelsuse" vahel on õhuke. Ehk eristabki loomingulist inimest hullumeelsest vaid see, et esimene on võimeline kahtlema nende uute tekkinud mõttekonstruktsioonide toimivuses, kui viimane seda alatihti eristada ei suuda.

Niisiis selleks, et midagi uut luua, on vaja õppida mõtlema ennekõike kastist väljas. Uus ei pruugi olla alati parem kui vana, aga ka vanale kinnituse leidmiseks on see siiski vajalik oskus. Selleks et tekiks üleüldse suutelisus näha mitmekesist maailmapilti, et osataks näha valikuvõimalusi ja kehtiva alternatiive. Kas või selleks, et olemasolevat taasmõtestada. Just selle pärast on loovus ühiskonna arenguks niivõrd hädavajalik, olgugi et selle ilmingud kaasaegses kultuuris võivad tunduda paljudele veidrad, kummalised, pisut hullumeelsedki, ja seetõttu teinekord sootuks hirmutavad.

Mulle tundub, et just nendel nimetatud põhjustel peljatakse suurt osa loovust, mis väljub raamidest ja tungib avalikku ruumi. Inimeses, kes on harjunud nägema maailma ühte kindlat moodi, tekitab selline vaba loomepuhangu või mõttevooluga kokkupuutumine esmapilgul suurt mittemõistmist, ta ei suuda luua seoseid ja kasutada neid päästikuna omaenese mõtete aktiveerimiseks. Süüdistan selles keskkonda, kus selline inimene on üles kasvanud. Seda, et teda on kasvatatud mõtlema „õigesti", mitte iseseisvalt. Kahju on näha, et tänased kultuuripoliitilised otsused Eestis ei suuda pidada jätkuvalt rahva- ja kõrgkultuuri kõrval vajalikuks toetada samaväärselt just seda osa kultuurist, mis tegeleb loovuse ning uue otsimise ning seeläbi vana taasmõtestamisega. Aga sama kehtib tegelikult ka muudes valdkondades – näiteks hariduspoliitika või linnaplaneerimise puhul.

Niisiis pole imestada, kui selline pidev isiklikul või generatsioonilisel tasandil maailmakorraga pahuksis olemine pikapeale muserdavaks kujuneb. Mida teha, kui sa ei suuda kohaneda nende etteantud mudelitega, elada ettekirjutatud stsenaariumi järgi? Kui sulle taotakse järjepidevalt, et „ära sa siin eksperimenteeri midagi, meil juba on olemas need struktuurid ja meetodid – õpi ära ja tee järele!"? Kes upub sellest pääsemiseks pudelisse, kes põgeneb eskapismi mõnel muul kujul.

Pidevalt negatiivse surve all olles võib inimene leida end ootamatult depressiooniga võitlemas. Tudengiajal oli meil oma kirevas kunsti-, semiootika- ja filosoofiatudengite seltskonnas selleks käibel lõpuks täiesti argiseks kujunenud mõiste *weltschmerz*, mis saabus tavaliselt sessi ajal või esmaspäeva hommikul pärast pikale veninud pralletamist. *Weltschmerz* seisnes minu jaoks siis peaasjalikult tundes, et ma ei suuda maailma ootustele vastata. Nüüd tagantjärele olen leidnud end mõttelt, et ehk on asi pigem niipidi, et ümbritsev maailm ei ole suutnud minu ootustele vastata. Sõltub vaatepunktist.

Niisiis tuleb oma mõtetega ka ettevaatlik olla, nendes tasub alati kahelda – eriti siis, kui elus on parajasti pingeline tööperiood või muudel põhjustel õhus rohkem emotsioone kui kainet mõtlemisvõimet. Sellistel hetkedel tasub meeles pidada, et iseenda mõtlemist saab suunata ja olgugi et see ei käi üleöö, vaid on vilka mõttetegevuse kaasabil pikaajaline protsess, olen ma veendunud, et igaüks on võimeline leidma teatavat rahulolu, mis ei pea ilmtingimata tähendama allaandmist ega olukorraga leppimist, vaid, vastupidi, annab jaksu, et jätkata põikpäiselt vastuvoolu ujumist, kuni sarnaselt mõtlejaid on piisavalt, et voolu muuta.

Helen Tammemäe
peatoimetaja

Jim Ashilevi

LUULE

Illustratsioon: Helmi Arrak

November

päeva kustudes
vaikselt ja kiirelt kustudes
läbi tumeneva halli liiga kiirelt kustudes
siseneb pimedus
äkki hämardunud tuppa
nagu kotti surudes kokku
seinad su ümber
vajutades lae sulle
pähe muudkui vajutades
lömastamata aina
vajutades vajub põrand
elutoa põrand
magamistoa põrand
vajub
jalge all vaip
neelab mööbli
sektsioonkapi raamaturiiuli
ja voodi
neelab vaip
jalad vajuvad
auku öökapi
all valvab öö
pilkases pimeduses valvab
öö mis on pikemast
pikem öö mis on
põranda all lagede peal
ja seinte taga öö
mis pressib nüüd peale
surub end tuppa
uksest ja aknast
korstnast ventilatsiooni-
avadest ja põrandapragudest
vaikselt hiirvaikselt
peale pressides
vaikselt hirmvaikselt
alla kiskudes
päeva kustudes
vaikselt ja kiirelt kustudes
läbi tumeneva halli liiga kiirelt kustudes
kell viis
kui suvel oli veel
jumala valge
neelab õhtul
kell viis juba pool viis
tuppa surub end
november
ujutades silmi pimeduses
imestavaid silmi pimeduses
küsivaid silmi kuidas nii äkki
nii pimedaks läks
ja kuidas siit välja saab
kunagi läheb ju
valgemaks kunagi
pimedus taandub
nagu möödunud kevadel
ja suvel
alles see oli kui
aiad ja tänavad olid valgust
täis ja leitsak lõi jalust
nõrgaks veel hiljuti
äsja alles olid
põrandad päikesest kuumad
ja aknad pärani lahti
sest õhku jäi väheks
aga nüüd
on tänavad märjad
ja laternad kumavad
üksinda postidel reas
valgustades tulutult öö-
pimedust mis linna endasse mähib
ja mida on määratult palju
rohkem kui on tuledes
valgust valvates tulutult
ööd mis nii vara
lausa päevasel ajal
pool viis lausa neli
taevahallist alla sajab
ja voolab
mööda inimeste külgi ja autode keresid
maa alla
immutades küdevaid maju
ujutades keldreid üle
pilkase pimedusega täites
silmi musta imestusega
pimestusega täites
kuidas nüüd
nii äkki
äsja kui oli suvi ja
nüüd on see läinud
ära läinud jäljetult
läinud
vaikselt ja kiirelt kustudes
päeva kustudes
läbi pimeneva halli kustudes
aina kustudes
lükates seinu
su ümber kokku
kuhu kiiret
sul enam on
nüüd kus enam
aknast väljagi ei näe
ainult vastasmaja
aknaruudud helendavad seal
kauguses
varajasse öösse mähitud
linnas
mustas
kontidesse tilkuvas linnas
kodus mille uksed ja aknad
pimedust ei pea
tihenda palju tahad
see pimendab toad
su ümber
tulutu tuluke ei näe
hämarusest läbi
ja õhk on pimedusest paks
leotades silmades kustuvaid
tulukesi mis tulutult
säravad liiga varajases öös
uste akende taga ootavas
kannatamatus öös mis päevi õgib
neelates tunde ja küünlavalgust
peale juues neelab ka sinu
ja su toa
ujutades sind nagu loodet
oma kõhedas kõhus
mille seinad on pehmed ja võõrad
hämaras kus silm enam ei seleta
ja sa tead
mustavat õhku ahmides tead
et sul pole enam kuskile
sündida

Reede

www.reede.ee

NOVEMBER

ANIMAFILMIDE PAREMIK TULEB TAAS

Animated Dreamsi fookuses on tänavu soome animatsioon, mis tähistab sel aastal 100. juubelit. Ent puudust ei tule ka uuematest eesti ega rahvusvahelistest animafilmidest ning harivatest eriprogrammidest. Esilinastuvad neli uut linateost Eesti Joonisfilmilt ja Nukufilmilt: Mattias Mälgi „Põhjatäht", Priit Tenderi „Alateadvuse maja", Riho Undi „Isand" ja Ülo Pikkovi „Tik-tak".

Ühtlasi jõuab festivali raames Sõprusesse animeeritud dokumentaalfilmide eriprogramm, mis kajastab raskesti sõnastatavaid teemasid, nagu homoseksuaalsus, abort läbi naise silmade, visuaalsetesse metafooridesse paelutud sõda, elu Aspergeri sündroomiga jm. Programmis on koht ka nostalgianurgale, kus saab näha retrohõngulisi slovaki animafilme. Improviseeritud rütme, filmilikke mürahelisid ja analoogvisuaale, maali, kollaaži ja makrofotograafiat toob 21. novembril Sõpruse lavale Birminghami loominguline kollektiiv Mothwasp.

Festival avatakse 19. novembril kinos Sõprus ja programm kestab 23. novembrini.

Nimeta (Tartu tänavatel, 2014). Foto: Roman-Sten Tõnissoo

GRAFITI JA TÄNAVAKUNST TARTU KUNSTIMUUSEUMIS

7. novembrist on Tartu Kunstimuuseumis avatud näitus „Tüüpilised indiviidid. Tartu grafiti ja tänavakunst 1994–2014", mis on järjekorras teine näitus suuremast arhiiviprojektist „Tartu 88". Näituse kuraator on Marika Agu ja kunstnikest on esindatud Natalie Mei, Rauno Thomas Moss, Maris Männik, Kiwa, Kaido Ole, Aleksander Sprohgis ning Roman-Sten Tõnissoo. Näitus käsitleb Tartu grafitikirjutajaid ja tänavakunstnikke, tänu kellele on Tartu saavutanud müütilise kuulsuse Eesti tänavakunstipealinnana. Ettepanek kutsuda neid tüüpilisteks indiviidideks tuleneb viisist, kuidas välismaiste eeskujude alusel kujundatakse kohalikku kultuuri, ühildades võõrad käitumisprintsiibid ja eeskujud oma isiklike ambitsioonide ja eneseotsingutega.

Näitusel viidatakse lisaks ka grafitikirjutaja ja tänavakunstniku arhetüüpidele, kelleks on dändi ja flanöör. Tegutsedes pealtnäha kusagil vabaduse ja määratlematuse piirimail, püüavad nad nihestada oma kohalolu ja näilisusega linna üldisi toimimisprintsiipe ja sotsiaalset paradigmat. Linna kasutamiseks, selle funktsioonide tarbimiseks ei pea seal ilmtingimata elama – linn on kui lava, millele astudes on võimalik mängida erinevaid rolle ning anonüümselt oma ihasid väljendada.

Metropolist välja kasvanud flanööri ning Tartu grafitikirjutaja ja tänavakunstniku käsitlemine ühises kontekstis võib tunduda meelevaldne, arvestades, et nad pärinevad erinevatelt alustelt. Ometi on viimaste puhul tegemist flanööri sugulashingedega, kes redefineerivad linnaruumi koostoimes ümbritseva füüsilise keskkonnaga. Täna siin, homme seal, oodatakse teda maskiga.

Näituse haridusprogrammi raames toimuvad 15. ja 29. novembril Tartu tänavakunsti taieseid tutvustavad linnaekskursioonid ning šablooni ja kleepsu töötoad. Lisaks linastub 9. detsembril Tartu Elektriteatris film „Bomb It" (2007). Näitus on avatud 1. veebruarini 2015.

VON KRAHLI TEATER AVANEB

Septembris uksed sulgenud Von Krahli Baar on oma endisel kujul nüüdseks küll annaalidesse kirjutatud, kuid see ei tähenda, et tulevikus peod pidamata jääksid ning seal toimuvatel kontsertidel kriips peal oleks. Tuntud baari asemel avatakse hoopistükkis uus saal, mis täitub nii sündmustega teatri vallast kui muusikamaalt. Ühtlasi kuulutatakse välja teatri uus kreedo.

Uuenduskuuri läbi teinud Krahli uksed avanevad taas nüüdsest Von Krahli Teatri nime all tegutsema hakkava kultuurimeka 22. sünnipäevaks ja seda 15. novembril aset leidva korraliku peoga. Üritusel astuvad üles soome alternatiivrokkarite nelik Big Wave Riders ja kohalikul skeenel juba ammu oma nimed kuumaks mänginud Junk Riot, Galvanic Elephants ning Ans. Andur. Lisaks bändidele kütavad muusikat DJd ning lakkamatu pinksivaimustuse kustutamiseks korraldavad Pinksiklubi Vint 44mm poisid pingpongiturniiri. Oodata on ka üle võlli valguskunsti ja suurepärast heli.

Suure sünnipäevapeo eel 13. novembril toimub avanemisnädala raames Von Krahli Teatri uue lavastuse esietendus ja Von Krahli raamatu esitlus. Teatri uus saal õnnistatakse sisse Peeter Jalaka lavastatud posterootilise ulmekomöödiaga „Millest me räägime, kui me räägime armastusest ehk Barbarella" Sigismund von Krahli sulest. Raamat Von Krahli senisest ajaloost tuleb sisutihe ning sisaldab muu hulgas väljavõtteid „Eesti kaasaegse teatri aabitsast".

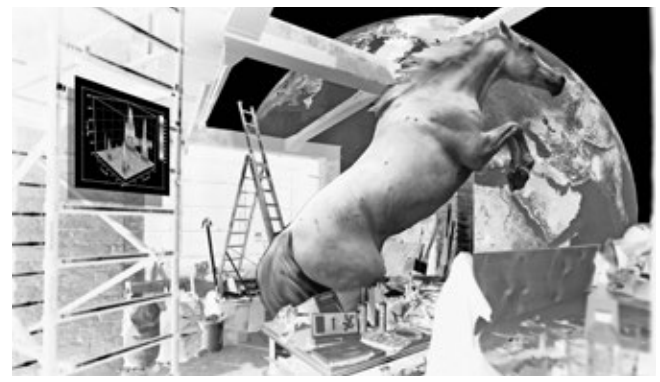

JIMMY CARR TOOB HEA HUUMORI 10. novembril Tallinna Nordea Kontserdimajja. „The Big Fat Quiz of the Yearist" tuttava legendaarse koomiku *show* kannab pealkirja „Gagging Order", kuid oodata on ka kohapeal improviseerimist. Etendus pakub *one-liner*'eid, jutte ja nalju – nii nutikaid, solvavaid kui ka totaalselt šokeerivaid. Parima kogemuse saamiseks soovitatakse südametunnistus, sündsustunne ja moraalikompass koju jätta ning tulla südamest naerma.

8. NOVEMBRIL AVANEB EKA GALERII. Uus galeriipind avatakse Tallinna Kunstihoone sisehoovis. Galerii hakkab toimima eelkõige hüppeplatvormina noortele kunstnikele ning üritab pakkuda ülevaadet akadeemias õpetatavatest erialadest.

Galerii avanäitusele „Ava(tud) piirid" on koondatud kokku looming üheksalt noorelt kunstnikult, kel on praegu veel õppetöö käsil või kes on sellega äsja lõpparve teinud. Osalevaid kunstnikke ühendavaks lüliks on õpingud väljaspool Eestit ning nii esitabki näitus küsimusi piiridest kui nurgelistest ja katkendlikest nähtustest. Osalevad kunstnikud: Alina Orav, Henri Hütt, Johanna Jõekalda, Kati Saarits, Kristel Saan, Kristina Õllek, Pille-Riin Jaik, Sten Saarits, Uku Sepsivart. Näituse koostajateks on Eda Tuulberg, Merilin Talumaa ja Tiiu Parbus.

Avamine algab kell 18.00, pärast seda jätkub peomeeleolu teatris NO99, kus tähistatakse akadeemia sajandat aastapäeva. Näitus jääb avatuks 6. detsembrini.

CREATIFI OTSIB PÕNEVAID *START-UP*'E kandideerima arendavasse kiirendisse. Toetus sisaldab kahe aasta jooksul 10 000 eurot tootearenduseks ning 150 000 eurot turundustegevuseks. Kandideerima oodatakse erinevaid äriideid mängutööstuse, reklaami, kuid miks ka mitte etenduskunstide valdkonnast, mis kaasaksid infotehnoloogilisi lahendusi. Programmi kaudu pakutakse finants- ning tehnilist abi uute rakenduste ja teenuste väljatöötamisel. Vastu oodatakse head kujutlusvõimet ning oma arenduses *fiware*'i tehnoloogia kasutamist.

Kandideerimine on avatud ning kestab kuni 30. novembrini. Programmi valitakse 60+ taotlust, mis saavad abi prototüübi arendamisel ja disainimisel.

TEDx TOOB TARTUSSE HEAD MÕTTED ja suunab sel korral pilgu tulevikku. 8. novembril AHHAA keskuses toimuval konverentsil tutvustatakse uusi õppimismeetodeid, tehnilisi lahendusi ja inimaju tööd, ühtlasi mõeldakse üheskoos Eesti tulevikule ja rahva tervisele. Ühe päeva jooksul leiab lavalt nii Tallinn Music Weeki korraldaja Helen Sildna, ESTCube'i projektijuhi Silver Läti, Terve Eesti SA asutaja Riina Raudse kui nii mõnegi teise atraktiivse kõneleja.
Õhtul on nii esinejad kui osalejad oodatud järelpeole Kirjanduse Majja, kus päevasele pingsale mõttetööle pakuvad leevendust Tenfold Rabbit, Estrada Orchestra ja Õnne 14 DJd.

NÄITUS, KUS SAAB OLEMA VERD. Martin Luiga: „*Näikse, et Marta Vaarik on võtnud oma hingeasjaks konservatismi redefineerimise. Selles suhtes on ta nagu noorema eesti kunsti Margaret Thatcher. Konservatismi redefineerimine on kahtlemata väga vajalik ettevõtmine, kõik liberalismi saavutused kahekümnendal sajandil tuleb uuesti aproprieerida. Eelmine oli alati liiga habras, kartlik, libises peost, mõtles sõjast ja maailma lõpust, eksis igavikuliste teemade osas. Uus keskendub asjadele, mis ei kao, mille peale progressi hammas ei hakka. Rakutasandile. Seljaajule. Naise juursele rollile haja- ja risoomperelises maailmas. Võimsaks ei tee võimu taotlemine, võimsaks teeb võimu kasutamine. Üks uus ja hirmus suundumus hakkab maad võtma: rahulolu. Marta Vaariku lähenemine on mitokondriline. Mitokonder on rakuorganell, mis pärandub ainult emaliini pidi. Vaarik on teinud oma näitusest interaktiivse perekonna pildialbumi. Otseses ja sümboolses mõttes. Käivad kuuldused, et näitusel saab vereliine ka füüsilisel kujul näha, samuti võib ilmselt panustada visuaalsele efektsusele. See, millise stilistikaga end kehtestatakse, jääb näituse õnnestumise põhiteravikuks. Ka disain on igavene.*"

Marta Vaariku näitus „как меня зовут" avatakse 17. novembril Draakoni galeriis ja see vältab kuni 28. novembrini.

KANNATAVA KUNSTNIKU PORTREE

Gea Grigorjev

On see psüühikahäire, mis ajendab inimesi kunsti tegema, või kunsti tegemine, mis ajab inimesed ,,hulluks''?

19. sajandi keskpaiku kirjeldas Emily Dickinson oma luuletuses „Much madness is divinest sense", kuidas hullumeelsus on oma olemuselt hoopiski tähendusrikkaim ning selgeim mõistuse seisund, ning Edgar Allan Poe esitas küsimuse, kas hullumeelsus pole teiste sõnadega mitte hoopis kõrgelennuline intellekt?

Depressioon ja hullumeelsus on teemad, mida on luules läbi ajaloo aina uuesti ja uuesti kujutatud ning on allikaid, mis väidavad, et luuletajatel on võrdluses tavapopulatsiooniga 20 korda suurem tõenäosus psühhiaatrilisele ravile sattuda.

Mis on luules sellist, mis näib olevat nii paeluv nende jaoks, kes elavad mõne psüühikahäirega?

Briti noor luuletaja Luke Wright toob välja, et luule on loovale inimesele hea formaat oma lühiduse tõttu. Luules on lugematult võimalusi, kuid see pole nagu romaan, mille valmimine võtab aastaid, mille jooksul kirjanikul ei ole aimugi, kas sellest ka midagi head tuleb. Inimene peab olema selgelt huvitatud mingist teistsugusest universumi aspektist, et üldse võtta kätte ning analüüsida maailma luule kaudu, leiab briti *performance*-luuletaja Laura Dockrill. Luule eesmärk on panna sõnu tegema rohkem „tööd", kui nad seda harilikult teevad. See tähendab, et luuletaja mõtleb sõna ning selle tähenduse läbi iga võimaliku nurga alt, mis omakorda paneb aju kõike üle analüüsima ning väikseimassegi detaili süvenema.

Wrighti jaoks saavad loovus ja loomingulisus alguse teatavast konfliktist inimese peas. Seda arvamust toetab briti psühholoog Mark Millard, kelle sõnul sarnasus psüühikahäire ning loomingulisuse vahel väljendub nende inimeste motivatsioonis: loovus on ebamugav ning see rahulolematus on see, mis ajendab loomingulisi inimesi muutusi otsima. Loovad inimesed, nagu ka psüühikahäiretega elavad isikud, kalduvad nägema maailma teistest erinevalt – killustunult nagu purunenud peeglist.

Näiteks ärisektoris on seda juba osavalt ära kasutatud. Nimelt on mõned ettevõtted loonud spetsiaalsed salajased ruumid (*skunk works*) väga loovate töötajate jaoks, kus neile on tekitatud tingimused vabalt, teiste igapäevatööd segamata eksperimenteerida ning nõnda uute lahendustega välja tulla.

Kujutava kunsti mõju närvisüsteemile on uurinud juba aastaid V. S. Ramachandran San Diego ülikoolist. Ta püüab leida vastust küsimusele, kuidas aju kunstile reageerib, ning on avastanud, et eksisteerivad teatavad kunstilised nii-öelda ideaalvormid (näiteks nägu), mis on isegi moonutatud kujul endiselt äratuntavad. Selliste vormide uudne esitamine (näiteks Picasso kubistlikes töödes) võib stimuleerida aju meeldival viisil.

Ramachandran selgitab, et need on spetsiifilised moonutuste viisid ning kunsti eesmärk on muuta kujundit nõnda, et see mõjutaks just neid 30 visuaalset piirkonda ajus, mis ergutavad emotsioone. Vormide teatavatel kindlatel viisidel töötlemine võib mõjutada meie aju visuaalseid piirkondi ja limbilist süsteemi nõnda, et tajume kunsti reaalsusest võimsamalt. See põhjustab tundmuse, mis ütleb, et selles kunstis on teatavat tähendust ning ilu, mida pärismaailm suudab harva pakkuda.

Kriitilise olulisusega on sellise efekti juures Ramachandrani sõnul uudsus ning just seda on kunstnikel sageli keeruline oma töödes saavutada. Sellest aspektist vaadatuna võib teatav psüühikahäire pakkuda kunstnikule eelise, võimaldades talle ligipääsu seostele ajus, mis teistele kättesaamatuks jäävad.

Loovus ja loomingulisus eksisteerivad ka psüühikahäireteta ning vastupidi. Tõenäosus mõlema kooseksisteerimiseks viitab võimalikele sarnasustele neuroloogilistes mehhanismides või geneetikas.

Aju-uurijad on leidnud, et nii inimestel, kes on keskmisest loomingulisemad, kui ka neil, kel on diagnoositud skisofreenia, on ajuosas nimega taalamus dopamiini retseptorite sagedus keskmisest madalam. See tähendab tõenäoliselt, et taalamus, mille üheks ülesandeks on ajus signaale filtreerida ja eristada oluline ebaolulisest, töötab väiksema intensiivsusega. Nii on erinevatel ideedel ja seostel, mille paljude inimeste aju ebakohaste või liiga imelikena kõrvale heidab, võimalik taalamuse filtrist läbi pääseda.

Nagu enamiku inimest puudutavate tunnuste puhul, murtakse pead, kui suur osa on psühhootilises mõtlemises keskkonnal ja kui suur osa geenidel. On leitud, et skisofreenia diagnoosiga inimestel ja nende lähisugulastel on teatud kognitiivne stiil, mille üheks tunnuseks on ebatavaliste, ootamatute seoste moodustamine.

Psühholoog Gregory Feist pani kokku laiaulatusliku metaanalüütilise ülevaate loova isiksuse (seda siis teaduse ja kunsti aspektist) kujutamisest kirjanduses ning leidis, et neid iseloomustati eeskätt järgmisi märksõnu kasutades: iseseisvad, introvertsed, avatud uutele kogemustele, reeglites kahtlevad, enesekindlad, ennast aktsepteerivad, motiveeritud, ambitsioonikad, dominantsed, vaenulikud, impulsiivsed. Need jooned on väga sarnased (osad isegi identsed) omadustega, mida psühholoog H. J. Eysenck on kasutanud psühhootilisuse tuvastamisel (sh nt agressiivsus, külmus, egotsentrilisus, impersonaalsus, impulsiivsus, antisotsiaalsus).

Ilmselt ei leidu inimest, kes saaks isiksusetestides psühhootilisuses nulli, otsekui tal puuduks see dimensioon üleüldse. Teataval määral on psühhootilisust meis kõigis. Tundub, et seos psüühikahäire nimega skisofreenia ja loovuse vahel on olemas nii aju tasandil, seda kinnitab psühholoogia, kui ka kultuuris, kus need mõisted vastakuti asetsevad.

Kui psüühikahäired võivad toetada kuidagi mõjusa ning olulise kunsti sündimist, siis kas selle asemel, et püüda neid kuidagi leevendada või ravida, võiksime neid hoopis aktsepteerida kui omaette väärtust ja just sellistena, nagu need on?

Vana-Roomas kandis hullumeelsus tänapäevasest võrdlemisi teistsugust tähendust. Seal oli see eeskätt kui inspiratsioon ja valgustatus ning seega pigem ihaldatud kui kardetud seisund. Olulisem on aga see, et lisaks hullumeelsuse väliskeskkonnast tingituks, mitte inimese sisemiseks protsessiks, pidamisele arvati sellel olevat ka ajutine iseloom. Seega nähti seda enamasti kui teretulnud „visiiti", mis avas loovuse, mitte kui kunstniku püsivat habrast loomust.

Aja jooksul on ühiskonnas kanda kinnitanud kannatava kunstniku kujutluspilt, millest lähtuvalt eeldatakse tõsiseltvõetavaks kunstnikuks olemiselt justnagu ka teatavat „hullust". See on ajendanud teatud kunstnikke oma töödele suurema tunnustuse ja tähelepanu saamiseks hullumeelsust teesklema.

On neid, kes rõhutavad teadlikult enda erilisi andeid (kas siis väidetavaid või tegelikke), et pakkuda õigustust tujukusele, tormakusele ja enesekesksusele. Sellele viitas üliandekas Steve Allen kui boheemide vabandusele (*the Bohemian excuse*). Teised võivad käituda „hullu geeniuse" stereotüübile vastavalt, et säilitada teatavat identiteedi järjepidevust elus, mis on täis tööga seotud seisakuid ning uusi algusi stiilis „ma ei loo küll praegu midagi, aga olen siiski pöörane geenius, nii et oodake ainult!".

Ekstsentriline hoiak võib pakkuda ka teatavat kaitset maailma ning selle nõudmiste vastu. Sotsioloog George Becker on oma raamatus „Hullu geeniuse vastuolu" („The Mad Genius Controversy") välja toonud, et hullumeelse inimese aura on aidanud eristada geeniusi kurjadest, keskpärastest ja väikekodanlastest ning geeniused on saanud omandada võimu ja privileege, mis jäid „lollikestele" ning „kurjast vaimust vaevatud" prohvetitele kättesaamatuks.

Mõtteviis, et andekus nõuab kõrget hinda, on nii levinud, et sageli ei seata selle kehtivust üldse küsimuse alla. Kõige laastavamad on tagajärjed, kui inimesed, kellel on tõsised psüühikahäired, keelduvad ravist, kuna pelgavad, et see jätab neid ilma ka nende annetest, nõrgestab kuidagi nende intellekti ja piirab emotsionaalsust ning tajusid.

Käesoleval suvel Müürilehele antud intervjuus võttis teema kenasti kokku kirjanik Tõnu Õnnepalu, kes vastas küsimusele, kas tal on kunagi olnud depressiooni, alljärgnevalt:

„Kuidas muidu. Inimelu ongi kurviline. Kogu aeg ei saa olla kõrgel ja ega sinna alla ka ei jää. Mida tundlikum sa oled, seda teravamad on ka tõusud ja langused. Kuidagi peab nendega elama. Vähemalt see kogemus mul on, et kõik läheb üle. Tagantjärele tundub alati, et seda oli vaja, ja kui tuled sellest välja, siis äkki näed ka midagi teisiti. Depressioonis, see tähendab all, orus, ei kirjuta muidugi midagi. Kuidagi oleled. See ta ongi."

Kasutatud artiklid

Sussman, Adrienne 2007. Mental Illness and Creativity: A Neurological View of the „Tortured Artist". – Standford Journal of Neuroscience, nr 1, lk 21–24.

Schlesinger, Judith 2009. Creative Mythconceptions: A Closer Look at the Evidence for the „Mad Genius" Hypothesis. – Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts, nr 2, lk 62–72.

Hudson, Alex 2011. Poetry, the Creative Process and Mental Illness. – BBC Magazine Entertainment & Arts.

Roberts, Michelle 2010. Creative Minds „Mimic Schizophrenia". – BBC Magazine Health.

Fink, Andreas et al. 2012. Creativity: Genius, Madness, or a Combination of Both? – Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts, nr 1, lk 11–18.

Kaufman, Scott Barry 2014. The Real Link Between the Psychopathology Spectrum and the Creativity Spectrum. – Scientific American.

Koppel, Anari 2014. Kohaloleku kunst – intervjuu Tõnu Õnnepaluga. – Müürileht, nr 8, lk 6–8

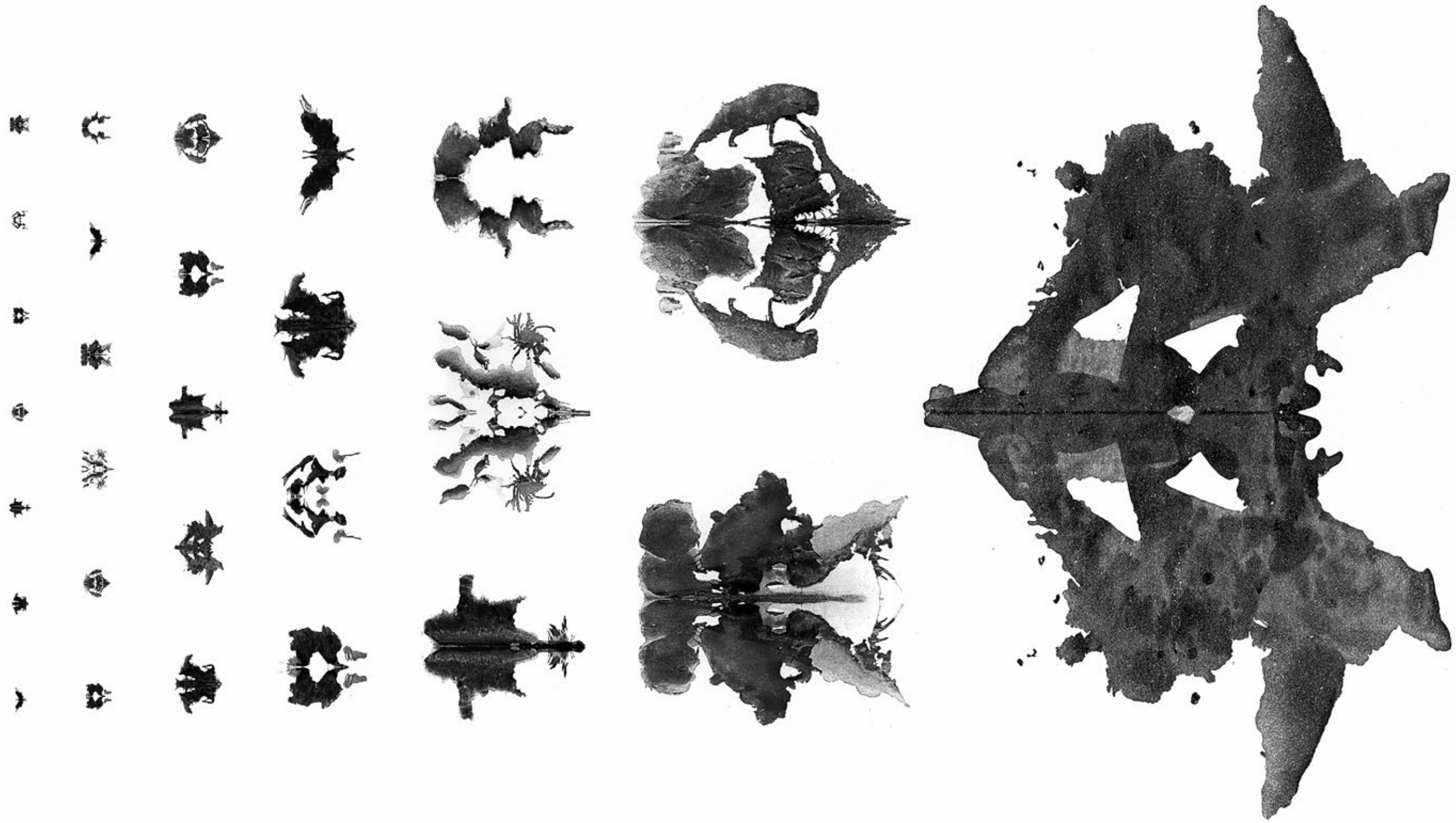

Illustratsioon: Vahram Muradyan

Taas on kätte jõudnud november ning aeg on häälestada end Tartus festivali Hullunud Tartu lainele, mis saab tänavu märkamatult viieaastaseks. Või kas võibki öelda „märkamatult" sündmuse kohta, mis on jätnud Tartu hilissügisesse kirjandusellu ilmselt vägagi selgelt tajutava märgi? Festivali loomise üheks põhjuseks oli viis aastat tagasi (ning on jätkuvalt) talveunne suikuva Tartu kultuurielu elavdamine[1] – eesmärk, mille ajel on nüüdseks Eestit külastanud terve hulk põnevaid välisluuletajaid. Värske ja natuke hullunud nurga alt on jõudnud avaneda mitmed eesti autorid ning lisaks on Hullunud Tartu ajanud võrseid ka Tallinnas ning partnerfestivali Runoviikko kaudu Soomeski. Vaid korra aastas aset leidva sündmuse kohta pole seda sugugi vähe.

Hullunud Tartu kui kohaspetsiifiline festival on toimunud praeguseks neljas erinevas asukohas: alustuseks Staadioni tänaval asuvas vanas psühhoneuroloogiahaiglas 2010. aastal, seejärel Tartu Ülikooli anatoomikumis Toomemäel, 2012. aastal Trüki- ja Paberimuuseumi (praeguseks samuti juba endistes) ruumides ning möödunud sügisel viimaks ka Tartu Ülikooli kunagises kirikuhoones. Kõik need kohad jäävad kirjandusürituste tavapärastest toimumispaikadest üpris kaugele – ja seda ka juhul, kui need asuvad linna südames. Konservatiivsema maitsega kirjandushuvilise võivad kummalisevõitu toimumiskohad ilmselt ka suisa eemale peletada, enne kui ta kava täpsemalt uurima jõuab hakatagi (tõenäoliselt leiaks ta sealt siiski mõne oma lemmikluuletaja nime). Eks Hullunud Tartu esita külastajale ka programmi poolest võib-olla natuke teistsuguseid nõudmisi, kui seda teevad näiteks laiema haardega Prima Vista või HeadRead Tallinnas – ometi tundub, et Hullunud Tartul toimub midagi erilist, midagi sellist, mille suhtes tasuks avatud olla nendelgi, kes on enda jaoks ammu selgeks mõelnud, milline üks korralik kirjandussündmus õigupoolest olema peab ning millist teksti ühelt „päris" kirjanikult oodata.

Üks põhimõtteid, mille järgi Hullunud Tartu festival igal aastal uue toimumispaiga ning teema valib, on esitada publikule võimalikult palju säärast, mida avalikkus pole varem kuulnud või näinud. Ühelt poolt on see tähendanud seda, et kavasse on haaratud nii sõnalisi kui muusikalisi esmaettekandeid, millest mõned on loodud just Hullunud Tartu festivali silmas pidades, näiteks Mart Siimeri kooriteos „Võrusse ehk Võrru" või Märt-Matis Lille „Hulluse hääbumine". Teisalt on aga tegemist interdistsiplinaarse festivaliga, mis on saanud Hullunud Tartu puhul eelkõige selliste kirjanduslike ülesastumiste kuju, mida Eesti kirjandusfestivalide kavad tavaliselt ei sisalda – näiteks võiks siin tuua nii dadaistliku *performance*'i (kollektiiv DAstrugistenDA), hääleimprovisatsiooni (Roomet Jakapi), slämmluule (Ben Porter Lewis) või häälutuse (Luulur), ent miks mitte ka traditsioonilisema teksti ja heli kooskõlal põhineva esitluse (Carolina Pihelgas ja Sven Vabar) või poeetilise *performance*'i (Aime Hansen). Kui raamida kogu festival kõigele sellele lisaks ka nüüdismuusika ja kujutava kunstiga, asetub iga Hullunud Tartul esinev autor hoopis teistsugusesse konteksti kui see, milles teda on tavapäraselt võib-olla harjutud nägema. Seega, teatav eksperimentaalsus ja sissetallatud rajalt väljaastumine on Hullunud Tartu kaemiseks ning seal esinemisekski juba kontseptsiooni poolest ette kirjutatud.

Aga mida võiks sellises „hullunud" lähenemises siis ikkagi olulist leiduda? Kui vaagida küsimust autori – kunstniku, kirjaniku, teatri- või filmitegija – vaatenurgast, on sellise vaibiga festival eelkõige hindamatuks kohtumispaigaks, kohaks, kus saada sädet uuteks ideedeks, ehk nagu kommenteeris 2012. aasta festivali kunstnik Martiini: „Kui ta (*Hullunud Tartu* – M.P.) ei too kohe koostööd konkreetse järgmise teose näol, siis ta annab abstraktse säraka, inspiratsiooni, millest siis kas lood enda teosed natuke teisest vallast või siis leiad mingi uue nõksu, kuidas näha kellegi teise teost."[2] Ometi võiks aga üks festival olla ju enamatki kui lihtsalt kunstnikekirjanike omavaheline kokkusaamispaik? Mida see kõik külastajale pakkuda võiks? Eelkõige ilmselt võimalust küsida, mida luule ja kirjandus endast üldse kujutavad – mida nad juba tähendavad ning milleks on neil potentsiaali veel saada? Hullunud Tartu ajendab oma kirjanduskogemust mõtestama ning kompama kollektiivselt aktsepteeritud arusaamade pii-

HULLUNUD TARTU TOOB LAVALA RAHVUSVAHELISELT TUNTUD SLÄ TAJAD NING EESTI RÄPPLUULE KO

14. ja 15. novembril toimub Tartus viiendat korda rahvusvaheline interdistsiplinaarne festival Hullunud Tartu, mis kannab sel aastal alapealkirja ,,Teatraalne''. Tartusse on oodata rahvusvaheliselt tuntud *slam*-poeete, eesti räppluuletajaid, hääleimprovisatsiooniga tegelevaid esitajaid; moderntantsu, *performance*'it ning teisigi teatraalsuse ning performatiivsusega laiemalt seonduvaid ülesastumisi.

Festivali Hullunud Tartu loomise üheks ajendiks oli viis aastat tagasi soov elavdada Tartu hilissügisest kirjanduselu. Milliseks hindad festivali tähtsust Tartu kirjanduselu kontekstis praegu?

Berk Vaher: Päris sageli on tunne, et kuskil ei ole november pimedam kui Tartus – ilmselt seetõttu, et novembris ei jaksagi siit kuhugi välja liikuda. Ja siinne pimedus ei ole nagu maapimedus, mis (kahtlemata vaid harvade süstikkülastuste tõttu) tundub soojana, vaid on karge ja jahe tähtede ning Luunja kurkide mõjul veelgi sügavamaks valgustatuna. Hullutav pimedus. Siis oligi vaja midagi, mis seda hullust kuidagi inimsõbralikumaks nõiuks. Midagi, mis tooks lugejaid ja muusikuid ja maalijaid ja kuulajaid kokku mingisse vahevööndisse, Interzone'i pimeduse ja valguse, hulluse ja selguse vahel. Hullunud Tartut. Ta võiks ju veel praegugi äratada Tartu lagunevaid või siis kohe-kohe tundmatuseni uuendatavaid maju, aga samas, asjaosalised teavad, et isegi juba sisse töötatud paikades on sõna otseses mõttes juhtmeotste ühendamine peaaegu üleinimlik pingutus, sest Hullunud Tartu lihtsalt on selline. Hämarvöönd. Ilmselt on see praegu võimete piir. Ja need, kes Hullunud Tartule mujalt tulevad, mõtlevad ilmselt, et Tartu on kogu aeg selline. Ja ega nad tegelikult ei eksigi – see hullunud tasand on Tartus kogu aeg olemas, ainult aasta öös – novembris – on ta päris pinnal. Nuta või naera, karju või ahasta, aga nii see on.

Milliseid meelelisi elamusi festivaliga Hullunud Tartu seostub?

Aare Pilv: Meelelisi elamusi on pakkunud Hullunud Tartul

kõigepealt muidugi toimumiskohad, eriti Staadioni tänava hullumaja ja vana anatoomikum oma kunagise morbiidsuse jälgedega. Staadioni tänava festivalist on meeles Kaisa Eiche ja Tanel Randeri aktsioon, mille käigus Kaisa hullumaja pargis maa sisse kaevati, nii et ainult pea oli näha. Asjale lisas kõhedust see, et juhtumisi peeti allkorrusel ka peiesid. Kristina Viina kuldsed mesilased anatoomikumis. Meeles on mõned mõjuvad ettelugemised: võimas Andres Ehin vähem kui kuu enne oma lahkumist, Triin Soometsa ja Maarja Pärtna veenvad intonatsioonid, Urmas Vadi, kes luges tervikuna ette oma Allaberdi-novelli, nii et tulemuseks oli kaasahaarav lugemisteater, Hasso Krull lugemas Uues Teatris katkendeid oma uuest poeemist rasKatarsise saatel. Muidugi erinevad välismaa slämmarid ja kõlaluuletajad, keda kõiki nimepidi ei mäletagi (Dirk Huelstrunk, rühmitus DAstrugistenDA), aga nende Tartusse toomine on olnud minu jaoks selle festivali kõige suurem boonus – parimal juhul on tegu suurepäraste muusika- või teatrikogemustega.

Meeldejäävaim hullus seoses festivaliga Hullunud Tartu?

Kristina Viin: Minu jaoks kõige elamusrikkam Hullunud Tartu oli vahest festival, mis toimus vanas anatoomikumis. Juba kõle formaliinihõnguline atmosfäär andis erilise tunnetuse ning etteastetest, mis toimusidki vanas amfiteatri moodi ringauditooriumis, võis aimata, et kohe-kohe hakataksegi kedagi otse publiku silme all lahkama. Ja lahatigi.

Kõige meeletuma emotsioonilaviini suutis minust välja nõiduda Altermanni teatrigrupp (Martin Liira, Hella Jansons,

Enor Niinemägi jt) etendusega „Õudukas" E. A. Poe ainetel. See „õudukas" oli nii närvesöövalt naljakas, et paiskas mu emotsioonid täiesti pahupidi. Naersin, nutsin, ajasin ninast tatti välja – väga raske oli ennast tagasi hoida ja püüda ikkagi tsiviliseeritud kodanikuna näida. Samasuguseid naeruturtsatusi tekitas oma väljailmumisega ka humoristist-solistist filosoof Roomet Jakapi. Ühtlasi esitleti sama festivali raames ka Carolina Pihelgase luulekogu „Õnnekangestus", millele olin illustratsioonid joonistanud. Carolinas avanes mingisugune küpsus, soliidsus, kindlus. Hea kogu.

Sel õhtul esitas oma tekste ja tõlkeid ka vanameister Andres Ehin. Ta oli väärikas, aga kuidagi väsinud, vahest oli siis juba midagi tajuda. Mäletan, et tahtsin üürituse lõppedes, kui ta mulle vastu tuli, veel midagi ütelda või juttu teha, aga ei teinud, jäid ainult tähenduslikud pilgud koridoris. See oli viimane kord, kui teda nägin.

Teisele kohale paigutaksin festivali, mis toimus Staadioni tänava vaimuhaiglas. Sellest on kuidagi väga hakitud, katkendlikud ja ähmased mälestused. Kristiina Ehin võlus mind sel õhtul oma värsiridadega, mida ta peast ette kandis. See on kindlalt meeles. Kõiges muus ei ole kindel. Kogu õhtu hägust olemist markeerib veel asjaolu, et mingil veidral põhjusel käisin vahepeal kodus jalanõusid ja riideid vahetamas. Ei mäleta, miks või kuidas, mingi skisofreeniline vahepala. Ja siis veel hiljem teadasaamine, et kogu selle aja viibis maja taga kaelani külmunud mulda kaevatud kunstnik Kaisa Eiche.

re intensiivsemalt kui teised Eestis toimuvad kirjandusfestivalid, seades selliste küsimustega silmitsi ühtviisi nii osalejad kui ka publiku.

Mõistagi on sellise küsimusepüstitusega festivalil omad komistuskivid. Hullunud Tartu puhul oleks neist ilmseimaks tõenäoliselt iseenda kordamine, kui sellest saaks tuttav ja turvaline kirjandusüritus, mille puhul võib enam-vähem täpselt ette ennustada, mis, kus ja kuidas juhtuma hakkab. Praegu õnneks veel väsimuse märke aga täheldada ei ole. Seega, Hullunud Tartu saab novembris viieseks – ja seda suisa tuleks tähele panna. Selleks et oleks kergem end festivali lainele häälestada, palusime festivali programmis osalenud autoritel Aare Pilvel, Kristina Viinal ja Berk Vaheril põgusalt nelja eelmist aastat meenutada. Mida on aga oodata tänavuselt teatri- ja räpiteemaliselt Hullunud Tartult, tutvustab allpool kuraator Jaan Malin.

Maarja Pärtna

[1] *Jaan Mailini intervjuu Doris Karevaga „Hullunud Tartu ja õnnelik Luulur", Sirp (20.01.2011).*
[2] *Martiini kommentaar on leitav ERRi uudisteportaalist (16.11.2012).*

UDADELE ÄMMLUULE-OREKIHI

1. Üks autor on esinenud Hullunud Tartul nii kunstniku kui luuletajana. Kes ja millal?
2. 2010. aastal esines Roomet Jakapi kahes koosseisus. Esiteks koos Kreatiivmootoriga, aga kellega veel?
3. Kes on olnud Hullunud Tartu plakatite autorid?
4. Mille poolest oli eriline Andres Ehini esinemine Hullunud Tartul aastal 2011?
5. Kes väliskülalistest on esinenud Hullunud Tartul kõige rohkem kordi?

1. Asko Künnap aastal 2011.
2. Anti Saaregga.
3. Asko Künnap (2010), Katrin Kisand (2011), Jaan Malin, kes joonistas nimetule plokk-kirjale (2012), Marko Kekishev (2013).
4. See jäi tema viimaseks avalikuks esinemiseks.
5. Rumeenia luuletaja Peter Sragher (2010, 2011, 2013).

Illustratsioon: Andrei Kedrin

HULLUNUD TARTU 5 „TEATRAALNE"

Jaan Malin, festivali Hullunud Tartu peakorraldaja

Tänavu 14. ja 15. novembril tuleb taas rahvusvaheline interdistsiplinaarne festival Hullunud Tartu, et pakkuda piire kompavaid elamusi piire kompavas novembrikuus. Festivalil astuvad nagu varasematelgi aastatel üles luuletajad, muusikud ja kunstnikud Eestist ning mujalt maailmast, paralleelselt leiab aset ka Hullunud Tartu meelest tema kõrvale sobiv performatiivse kunsti ülesastumine ning kui siiani on saanud näha *performance*'it, teatrit ja filmi, on tänavu jõudnud järg moderntantsu ja *performance*'i vahepeal kõikuva etenduse kätte.

Hullunud Tartu festival püüab pakkuda võimalikult elevat loomingut, mistõttu tundus juba aastaid, et siia peaks kutsuma ka tänavakunstnikud (keda esindas juba 2012. aasta festivali näitusel esinenud Edward von Lõngus) ning räpparid. Tänavu see siis lõpuks teostuma hakkabki. Üles astuvad sõnalised Chalice'ist Jürgen Roosteni, Pok'ist Asko Künnapi ja Triin Soometsani. Väliskülalisi on oodata Leedust, Soomest, Hispaaniast ja Indiast. Kunstnike taset hoiavad Elo-Mai Mikelsaar, August Künnapu, Ilmar Kruusamäe, Edward von Lõngus, Alice Kask, Kaarel Kurismaa ning KI:WA. Muuseas, see on esimene kord, kui Hullunud Tartu kunstiosa astub muude esinemiste juurest eemale, teise majja. Samuti on ka sel aastal oodata vähemalt ühe muusikapala esiettekannet (kooriteoseid on varem kirjutanud Manus Johannes Olesk, Mart Siimer, Märt-Matis Lill, Henri Käärik ja Liis Viira). Noore helilooja Liis Viira kooripala kannab ette mäluasutuste segakoor MaSk, endavalmistet muusikainstrumentidel esitab oma loomingut Silver Sepp. Hääleimprovisatsioonidega esineb aga ühendus AtgRuioFallA koosseisus Laura Remmel, Ivi Rausi ja Roomet Jakapi. Hullunud Tartu toimumise ajale on kavandatud Kaja Kanni performatiivne moderntantsuetendus Genklubis.

Paar sõna tänavustest väliskülalistest. Gabrielė Labanauskaitė, Darius Jurevičius, Zygimantas Mesijus Kudirka on Tartus esinenud ka 2012. aastal, koos astutakse üles nime all NUNU. Nende esinemises kajastub osalejate taust – visuaalia kasutamist mõjutab Dariuse edukus fotograafina, samuti on ta esimese ja seni ainsa raamatu autor, milles käsitletakse Leedus viljeldavat luuleprõmmu. Gabrielė doktoriõpingud on keskendunud lavalise loomingu narratiivsusele, Zygimantas paistab silma pühendumuse ja energilisusega, kusjuures seekord saab teda näha-kuulda ka üsna harjumatus rollis ehk DJna.

Dani Orviz on hispaania luuletaja, videokunstnik, näitleja ja esineja, kes on keskendunud viimastel aastatel enim esinemistele erinevates formaatides: *poetry slam*, teater, tänavalavastused jne. 2012. aastal võitis ta esmalt Hispaania rahvusliku luuleprõmmu ja siis Euroopa luuleprõmmu esivõistlused. Aastal 2013 sai ta kolmanda koha Pariisis peetud luuleprõmmu maailma karikavõistlustel.

Siddhartha Bose on Inglismaal elav, kuid Indiast pärit luuletaja, näitekirjanik ja esineja, kelle luulet on ilmunud nii Inglismaal kui ka Indias ning kelle looming ja esinemised on ulatunud ka USAsse.

Esa Hirvonen on luuletaja ja rännumees, kes on kodu leidnud Turu linnas. Ta korraldab iga-aastast peamiselt Edela-Soomes toimuvat festivali Runoviikko. Hirvoneni loomingus kostub tänase Turu luule kõige valjem ja omapärasem luulehääl. Tema tekste iseloomustavad kiired muutused ning ka teatav argisus. Aktiivse esinemise kõrval on Hirvonen ka oluline sealse piirkonna kirjanduselu korraldaja, juhatades Edela-Soomes tegutsevat ühendust Poetry Week.

Festivali Hullunud Tartu 5 „Teatraalne" põhiprogrammi toimumispaigaks on Tartu Uus Teater (Lai 37), näitust saab vaadata kultuuriklubis Promenaadiviis (Ülikooli 1). 17. novembril avatakse näitus ka Tartu Kunstimajas, kus on üles pandud 2010.–2013. aastal Hullunud Tartul esinenud kunstnike tööd. Täpsema kava leiab Hullunud Tartu Facebooki lehelt.

TEE HÄÄLT!

Jüri Kolk

Septembris alustas Tartus Kirjanduse Maja keldris asuva kultuuribaari Arhiiv katuse all kolmandat hooaega luuleürituste sari TarSlämm, mille mikrofoni eest on läbi astunud ühtviisi nii tuntud luuletajad kui ka verivärsked nimed. Hooaeg päädib mais toimuva finaaliga, kus pistavad rinda üksiküritustelt žürii või publiku soovil edasi pääsenud.

Loomuldasa kuulub luule sahtlisse. Seal tuleb seda siis hoida, kuni sahtel enam kinni ei lähe. Üks võimalus on hoida luulet peidus, kuni tulevad pärijad ja sahtli sisu üle vaatavad. See, kas ja kui põhjalikult nad süvenevad, sõltub päris paljudest asjaoludest, kindlasti ka sellest, kui palju rämpsu te olete endast maha jätnud ja millisest toast nad on alustanud, kas nad on veel uudishimulikud või pigem juba kärsitud. Kui te surete piisavalt vanana, siis olete igal juhul üks veider vanainimene, ja kui te nüüd mõtlete oma tekstide vastuvõtule, siis mängib seegi asjaolu kaasa. Mingi (loodetavasti ohutu) kummalisus teis selleks ajaks kahtlemata on ja see määrabki teie esimeste lugejate jaoks vajaliku fooni. Minu vanaonu Albert näiteks tavatses viimastel eluaastatel kanda mütsi all ajalehtedest kägardatud nutsakut. Muidu käitus üpris tavaliselt, aga see ajalehevärk muutis meid ettevaatlikuks. Praegu on päris kahju, et me ta luuletused nooruslikus hoolimatuses lugemata ahju ajasime.

Kui te ei taha jagada kadunud Alberti saatust luuletajana, siis üks võimalus on käituda valesti. Võtke oma tekstid, õppige need pähe ja kandke võhivõõrastest ja pooltuttavatest koosnevale publikule ette. Laulge päriselt, ükskõik kui valesti.

Tõepoolest, selles võib olla oma võlu, oma eelis. Muidugi teate te südamepõhjas, et õigem oleks luuletuste otsas istuda, kuni paberid pudenevad kollaseks tolmuks, aga kuna te elate tõenäoliselt ainult ühe korra, siis võite endale ju eksimist lubada.

Pange ainult hoolega tähele: selline lähenemine muudab teie tekste. Alustate küll ainult esitusviisi muutmisega, aga lõpuks võib see teid kallutada. Siiski pole vaja karta, et murelikust looduslüürikust saaks paaril luuleprõmmul käimisega automaatselt vihane räppar. Päris nii hull see asi ei ole.

Luulega prõmmutamine on oivaline viis saada tagasisidet. Muidugi on see peegel äärmiselt viltune – eriti juhul, kui lugeda standardiks kirjaliku teksti vastuvõtt. Prõmmul on võimalik osta lugeja ära isikliku sarmiga. Prõmmul võivad tööle hakata täiesti erinevad asjad. Põhimõtteliselt muutub prõmmpoeedi käes kõik relvaks. Luuletaja, sunnik, võib kuulaja jalust niita selge ja kõlava esitusega, uputada oma silmade või dekoltee sügavikku, teatud kohmakus ja häbelikkus võivad hakata luuletaja kasuks tööle, isegi hea teksti mõjulepääs pole täielikult välistatud. Mis puudutab teksti toimivust, siis võib prõmmul tunduda usutava ja sümpaatsena suur hulk niisugust kraami, millest paberil laseks silmad laisalt üle, loobuks. Paraku võivad kõik need relvad osutuda ka nõrkusteks.

Suuliselt esitatud luule paneb nii poeedi kui ka kuulaja uude olukorda. Nimelt peab esitataval tekstil olema oma hääl. Spetsiifiline, ehk mõnest servast kiskuv, mingis suunas viltu ja valitud nootide peal kiledaks (rabedaks, järsuks vms) muutuv hääl. Paberile saab visata „sõnamänge", mis on suulises ettekandes võimatud või erakordselt nõrgad. Vältevaheldus ja palatalisatsioon nõuavad oma. On hea, et kogu luule ei suubu sellesse skaalasse, et osa tekste kõnetavad häälekalt. Prõmm on poeedile otsekui kainestusmaja, lugejal on pärast mõningaid prõmmukülastusi lihtsam kirjalikust tekstist häält otsida.

Luuleprõmm on umbes nagu keskmine teatriskäik – seal leidub paar mõtet, paar lähenemisnurka, paar sissevaadet mõne inimese hingepeeglisse (olgugi see osavalt eelpainutatud), paar seksikat inimest, mõned teemad, millega ennast samastada, vähemalt seostada jne. Peamine erinevus on selles, et prõmmupublik saab oma meelsust etenduse erinevate episoodide suhtes selgemini välja näidata. See muudab prõmmu interaktiivseks, telemäng on luuleprõmmu kõrval poisike.

Kui teatris käies võib tunduda, et lavastus lohistab teid paarkolm tundi vääramatu jõuga selles suunas, kus see kell 19.00 algas, sügavamale selle kihtidesse, otse ehedasse väljapääsmatusse, siis prõmmul võib sarnane taju tekkida vaid metatasandil. Esinejad on piisavalt erinevad. See on hullem kui saunaskäik – ei ole asjad nii lihtsad, et hüppad lavale ja siis jääauku. Prõmmul on variante rohkem: võtad riidest lahti, ajad ennast higiseks ja järgmisel hetkel leiad ennast ballilt, riietuda ei jõua, tõmbad esimese asjana kõrge kontsaga kingad jalga ja juba sumpadki ligipääsmatus soos. Kõik on intensiivsem, isegi lõpututele, igavatele heietustele (või lõpututele, tülgastavsõjakatele rajuröökimistele) on seatud kolme minuti piir. Kauem teie kannatust proovile ei panda ja kui arvestada inimese normaalse keskendumisvõimega, siis on see kolmeminutiline intervall päris piisav ka heade asjade seedimiseks. Tõsi, teinekord võib juhtuda, et luuletus lõpeb enne, kui te jõuate seda kuulama hakata.

Muidugi ei maksa loota, et luuletaja oma hinge teie ees alasti kisuks. Kui maniakaalne striptiisifänn saab üks inimene olla? Küll aga võib näha valikut valitud rollidest. Osa neist on ettearvatavad, aga kus oleks teisiti? Luuletus poeediga tükkis võib kinnitada kõiki olemasolevaid eelarvamusi antud teemal – näiteks sahisevatest radadest luuletav tütarlaps võib tõepoolest olla pikkade juuste ja seelikuga, tagumistes ridades tema etlemist enam kuulda ei ole, küll aga torkab teravalt silma tema unistav, hägusevõitu pilk. Lugejas tekib selge veendumus – tegemist on hea inimesega, kes hindab pehmeid väärtusi. Seevastu minusugused keskealised onklid kalduvad vaimukusse. Ega vaimukus iseenesest ei ole tingimata nii jõle, kui võiks arvata. Leidub luulepaugutajaid, kelle puhul vaimukus on täiesti omal kohal – ajab naerma, mis laksub. Leidub esinejaid, kes oskavad publiku poole isiklikult pöörduda: „Sa ju tead, kuidas sellega on." Isegi kui keegi publikust tunneb, et luuletaja väide on lihtsustav, ebaõiglane ja vale, kaldub ta siiski pigem heakskiitvalt mühatama: „Jah, olen märganud sellist asja."

Jaan Malini eestvedamisel kord kuus toimuval TarSlämmil esitavad autorid enda trükis ilmumata luuletusi. Igast voorust pääseb edasi kaks esinejat. Fotod: Patrik Tamm

Luuleprõmmu suurimaid hädasid ongi see, et mõned esinejad rõhuvad oma saamatusele, leiavad võimaluse kohmata, et „valisin mõned juhuslikud tekstid", või viidata mõnel muul moel asjaolule, et nad ei ole ette valmistunud ega pea publikust lugu. Mõne puhul on see paraku ka tõsi. Ehk võtavad nad lõpuks meelt parandada.

Järgmised TarSlämmi üritused toimuvad Arhiivis 19. novembril ja 10. detsembril.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Peosari Tjuun In tähistab 15. sünnipäeva!

Tjuun In on eesti vanim siiani tegutsev trummi ja bassi sariüritus, mis tähistab 8. novembril Sinilinnus peetava peoga oma 15. sünnipäeva. Laupäevasel üritusel esineb kahes saalis üle kolmekümne erineva artisti – need, kes on Tjuun Iniga lähedalt seotud olnud. Peosarja ning samanimelise saate juhid on Qba, To-Sha ja L.Eazy.

Esimene Tjuun Ini pidu toimus 1999. aastal Enteri-nimelises küberkohvikus ja sellele on järgnenud lugematul hulgal sündmusi nii välis- kui kohalike esinejatega. Peosari sündis tänu eesti esimesele alternatiivmuusika saidile *clubarena.com* (nüüdseks suletud), mis andis tollal suuresti hoogu uue generatsiooni elektroonilise muusika skeene tekkele. Esimene raadiosaade „Tjuun In" kõlas 2002. aastal Energy FMi lainelt ning aasta pärast juba R2 sagedustelt, kus see vältab võimekatel tuuridel siiani.

Sünnipäevapeol esinevad Raul Saaremets, Lu:k, Mark Slavin, Heidy Purga, Dzheimz, Takeshi, MHKL, Ringo Ringvee, Mutated Forms, Leslie Da Bass, Oliver Rõõmus, Joselz, Firejosé *alias* Sinda, Bone, Moral Fibre, K-Sein, Ziil, Solid Steel, Planeet, Reto, Slammin, Cezol, Erkin Antov, Conflict, Madis Nestor, Freq, Indrek Varend, Tarrvi Laamann, Audioholic, Rans, Eku, Dice Rudy, Sofia Rubina, JaanJaago, TSR ja Kaspar Leivo.

Sünkretism ei kutsugi kedagi külla!

Täiskuuvalgel 8. novembri ööl toimub klubis Ulme sarikohting Sünkretism.

Vastupidiselt eelmistele kordadele, mil klubiõhtut külastasid Berliinis resideeruv Jesse Abayomi, Londonis elav plaadifirma Eerie eestvedaja Marco Shuttle ning Sünkretismi ja Kuru Plirri kauaaegne sõber Anders Ilar, kuuleb Sünkreka kolmainsust Marcel Düšessi, Mavat ja Nebukati esmakordselt täiesti iseseisvalt mängimas.

Ega selles midagi uut justkui polegi, kuid nende endi sõnul on omavaheliseks vaikimisi reegliks olnud, et suuremate vahedeta esinema ei kiputa, üheskoos mängitakse alati nii-öelda *b2b* ehk „seljad vastamisi" ning soojendussettidel arvestatakse maksimaalselt väliskülalisega. Sel laupäevaõhtul unustatakse aga kõik säärased määrajad ja iga helirännak kestab vähemalt üle tunni, pärast mida ühendatakse ehk taas jõud.

Kuna ürituse alguseks on märgitud 23.45, võib järeldada, et kohtumine tuleb pikk ning teiste pidude järelpeod sünkreteeruvad just siin.

Seven Davis Jr. Foto: Press foto

Haigla Pidu – Seven Davis Jr (Los Angeles, USA)

Reedel, 7. novembril maandub Tallinna klubis Ulme tulevikusouli tulnukas Seven Davis Jr.

Texases sündinud ning praegu Los Angeleses pesitsev Samuel Davis ehk Seven Davis Jr on nokitsenud muusika kallal juba aastakümneid, õppinud gospeli laulmist ja tantsimist ning kasvanud üles käsikäes Jacksoni, Aretha Franklini ja lõputu armastusega džässi vastu. Kõige klassikalise kõrval tundis noor SDJ tõmmet ka põrandaaluse muusika poole – tulid *house*'i-peod, Tricky ja Portishead.

Tema soulist läbiimbunud elektroonika võlu haistis juba kaugelt DJ ja plaadifirma IZWID boss Kutmah, kes kogus kokku mehe 90ndatel linti võetud magamistoa-*funk*'i palad ning andis need välja kogumikul „The Lost Tapes Vol. 1". „Tapesile" järgnes põrandaalune megahitt „One", mis enam võib-olla nii põrandaalune polegi – seda mängivad oma DJ-settides nii Benji B kui Moodymann, nii NTS Radio DJ Jon Rust kui legendaarne Gilles Peterson.

Praegu tuuritab Seven Davis Jr oma *live*-kavaga üle maailma, jagades lavasid elektroonilise tantsumuusika suurnimedega, ning tema muusika kirjeldamisel on mindud isegi nii kaugele, et meest on nimetatud lausa uueks Prince'iks.

Enne ja pärast peaesinejat mängivad plaadimuusikat Haigla DJd Jan Tomson, Kris Luigend ja Ats Luik.

Berghaini resident-DJ Len Faki Tallinnas

28. novembril esineb Club Privé üritusel Boing Punk Tschak Berliinis asuva Berghaini ööklubi DJ Len Faki.

„Len Faki on üks nendest artistidest, kes Eestimaa pinnale väga tihti ei satu. Lisaks on ta kindlasti sellise kaliibriga mees, keda tuleb vähemalt ühe korra elu jooksul kogeda, eriti kui sa oled elektroonilise muusika austaja," räägib üritustesarja Mürk korraldaja Hugo Murutar.

Berliinis elav DJ, produtsent ja plaadifirma-omanik Len Faki on tänaseks üks teknomuusika nõutuimaid artiste. Tema esinemised on audiovisuaalsed seiklused, mille käigus ta ainult ei mängi publikule lugusid, vaid pigem esineb neile ja elab koos nendega kaasa.

Juba enne 2003. aastal Berliini kolimist juhtis ta plaadifirmasid Monoid ja Feis. Saksamaa pealinna elama asudes ei läinud kaua, kuni temast sai esimene resident-DJ uues klubis nimega Berghain. Selleks et mõista, kes on Len Faki, peab mõistma, mis on Berghain, sest see on koht, mis mõjutab teda tänapäevani kõige rohkem, ning ta ei ütle kunagi sealseid esinemisi ära. Berghain asub tohutu suures endises elektrijaamas ning mahutab kuni 1500 külastajat. Klubi avatakse igal reedel ning suletakse alles esmaspäeva varahommikul – pidevalt on ukse taga mitmesajast inimesest koosnev järjekord ning puldis superstaar-DJd. Mitmed esinejad ja külastajad on nimetanud selle tänu vabameelsele õhkkonnale maailma parimaks klubiks.

Lisaks peaesinejale valivad muusikat üritustesarja Mürk DJd ning Enar „Rakett" Essenson koos üllatuskülalisega.

Mr. Ties toob The Buff Dance'ile legendaarse Homopatiku vaibi

Novembris toimuvaid üritusi seirates tundub, et tekno- ja *house*'i-rahvas niipea oma Air Maxe nurka visata ei saa. Kuu lõpus ehk 28. novembril kaaperdavad klubi Ulme The Buff Dance'i residendid Bakey USTL ja Preesh Mendez ning haaravad endaga seekord kaasa kurikuulsa Berliini peosarja Homopatiku taga seisva Mr. Tiesi.

Mr. Ties, kodanikunimega Francesco De Nittis, on praegu Istanbulis resideeruv itaalia juurtega DJ, kes armastab kanda ehitajate tunkesid, ostab kuus 1000 euro eest plaate ja segab nendel leiduva materjali kokku eklektiliseks pildiks, kus võivad kohtuda tekno, disko, *house*, popp, itaalia metsareivi võnked ja isegi *a capella*.

Pidudel suudab ta vankumatult kas või kümme tundi järjest (kui mitte rohkem) mängijate taga püsida, näidates tantsuplatsile omapäraseid plaadikeerutamisvõtteid ning peegeldades karismat, mis on mõjunud nii mõnelegi peokülastajale kui jumalik ilmutus.

Kuidas see kõik reaalsuses välja näeb, saab omal nahal kogeda juba kuu viimasel nädalavahetusel, nii et peosussid jalga, tantsusõbrad!

TELLI MÜÜRILEHT AASTAKS KOJU KÄTTE

Saada kõrvalolev tellimissedel postiga meile.

MÜÜRILEHT

Tellija: nimi:
aadress:
e-post:

Jah, ☐
*soovin tellida Müürilehe aastaks 18€ eest omale postkasti.**

(PS. Lipiku pöördele võid kleepida postkaardi)

**Tellimissedel peab jõudma Müürilehe toimetusse hiljemalt 28. novembriks. Müürileht ilmub iga kuu (v.a jaanuaris ja juulis) esimesel kolmapäeval. Aastatellimus sisaldab 10 lehenumbrit.*

SAAJA
TASUB POSTIKULU
Luba nr 1826

MAKSTUD VASTUS
EESTI

Müürileht
Tatari 64
10134 Tallinn

Trash Can Dance

Gert „Trash” Moserit võib nimetada nii mõnegi eesti bändi ristiisaks, kes on paljudele tuttav tänu oma 2006. aastal loodud ning nüüdseks kultuse staatuse saavutanud blogile Trash Can Dance. Kui varem tootis Moser brutaalsete B-kategooria õudukate, koomiksitel põhinevate animatsioonide ja pigem käredamakoelisema muusika ümber ainult värvikaid sõnu ja upitas uusi artiste selle kaudu avalikkuse ette, siis 2010. aastal sai psüühilisest armastusest füüsiline ning sündis praeguseks üle poolesaja helikandja välja andnud plaadifirma Trash Can Dance. Käesolevas Müürilehe numbris võtab Trash ette eesti *noise*-muusika kõige paremad ja obskuursemad palad.

HÄIRIVA HELI ANARHIA

Gert Moser

Millist elu elab taotluslikult madalat profiili hoidev eesti *noise*-muusika, kus kohtuvad muu hulgas paranormaalsete nähtuste sõnavõtud ja salajased numbrikombinatsioonid?

Aastail 1990–91 esmakordselt Einstürzende Neubautenit, Big Blacki ja Sonic Youthi kuulates ei oska ma veel ühtegi neist sõnaga *noise* siduda, ei oska määratleda ühegi kuulumist müramuusika alla, saati siis tajuda nende novaatorlikkust või panust žanri avardamisel. Kümme aastat hiljem, mil läbi on kuulatud kümneid varasemaid ning hilisemaid analooge, ei taju kõrv enam artistide muusikas sisalduvat müra. Kui minna ajas veel dekaad edasi, kõlavad nende ragisevad albumid juba popmuusikana. Kusagilt minevikuhämarusest on meeles, et neid kategoriseeriti *noise*'iks, kuid enese mõtted enam sedalaadi seoste peale ei tule. Kunstiliselt läheneva artisti, kingapõrnitsejast *indie*-bändi või industriaalset punkrokki viljeleva artisti helimassiivis on müra lihtsalt niivõrd loomulik osa, et pigem märkad selle puudumist kui kohalolu – hipsterluse õitseajal tundus, et *noise*'i saab juba McDonald'sist koos ketšupiga juustuburgeri vahele. Kui *noise* juba popmuusikasse sööbis, pidi selle põranda alla jäänud osa ennast veelgi radikaalsemalt distantseerima – liikuma vastassuunas, hävitama kõik muusikapaladele omased konstruktsioonid, keerama saundide kompressiooni kümnelt üheteistkümne peale, eelistama säravale CD-plaadile surnud või surevaid meediaformaate, nagu flopikettad või helikassetid, ning matma end mitmete anonüümsust tagavate kihtide alla.

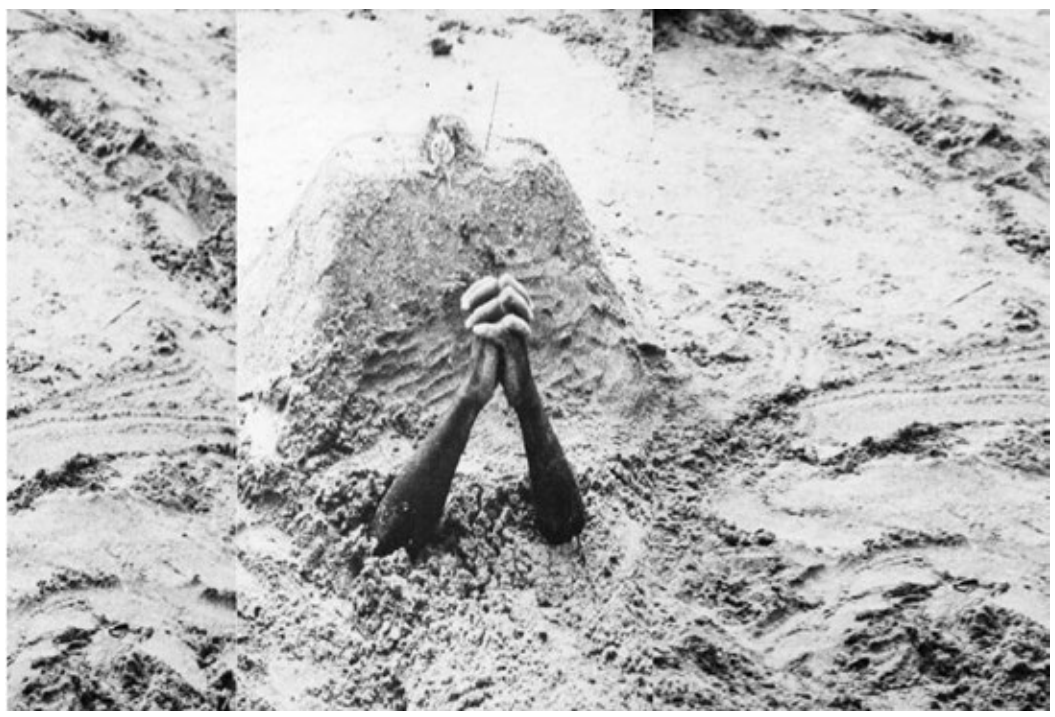

Polaarretkedest ja surmaeelsetest hallutsinatsioonidest inspireeritud Goebbels and the Plasmamammothsi EP „More Morphine”

Estonia – a country where there has sadly never been any kind of underground noise scene.
– Mihkel Kleis, mai 2014

Eesti *noise*'i *underground*'i tutvustamist on hea alustada selle Mihkel Kleisi tsitaadiga, sest tänu tema muusikale tekkis mul tõsisem huvi kogu žanri vastu. Olin küll sattunud mõnele austraallasest entusiasti Elijah Värtto organiseeritud Servataguse Muusika peole, kuulanud seal piiritagustele krigistajatele lisaks ka kodumaiseid kõrvapiinajaid, kuid alles Mihkel Kleisi projekti EDASI kogumikplaatide „Night At The Museum” ja „White Tie Black Noise” materjalidega tutvumine õpetas mind heast müramuusikast lugu pidama. Nii nagu Mihkel Kleis avastas kümmekond aastat tagasi uuesti *black metal*'i ja rõõmustas selle arenguga kaasnenud avardumise üle, naasis minu juurde samamoodi üllatusi pakkuvalt *noise* oma kümnete pisikeste niššidega.

EDASI alustas Luarvik Luarviku inertsiga, kuid keeras peagi suuna *underground black metal*'i peale, luues oma versiooni sellest, kuidas see kostuma peaks. Varasemad sündimeloodiad maeti mürakihtide alla, lisati sämpleid õudusfilmidest, sotsmaade džässist, itaallaste loodud süntesaatorihelidest või sovetiaegsest *heavy metal*'ist ning külalislauljatena käisid karjumas vokaalivõlur Roomet Jakapi ning kähisemas-korisemas Veiko Rebane. Bänd püsis mõnda aega süsimustana, kuid ajapikku helikeel leebus – *black metal*'i alla kategoriseerimine asendus tumendatud psühhedeelia ning lõpuks isegi *ambient*'i sildiga. EDASI ei ole siiski *noise*'i raamidest välja liikunud – hüljatud on lihtsalt mõned kihid sellest ning *black metal*'i pakutav nihilism. Mihkel Kleisi looming on olnud ja tõenäoliselt ka jääb eesti *noise*'i keskpunktiks. On ta ju teinud kõik õigesti, liikunud ühe märgi juurest teiseni, katsetanud seda ja teist, andnud välja albumeid erinevate plaadimärkide alt nii idas kui läänes ja inspireerinud neil oleva muusikaga endast nooremaid ja algajamaid. Kuigi Kleisi muusikalise väljenduse lipulaevaks on tõusnud kiiksuga tantsumussi tegemine Ratkillerina, ilmub siiani tema vihast müramuusikat nii poolavalike kui ka salajaste varjunimede alt.

Eesti müramuusika lipulaeva EDASI EP „Prehistoric Relaxation” kaanepilt. Joonistus: Mihkel Kleis

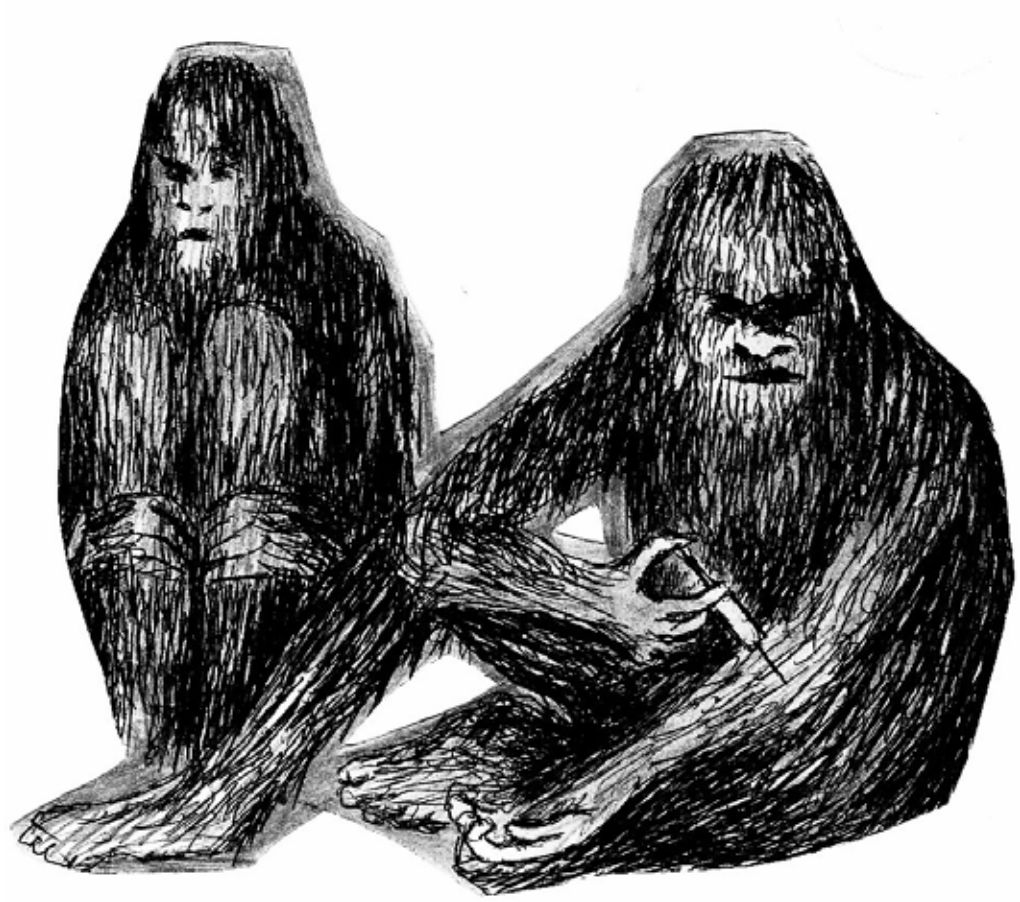

EDASI juurest viivad harud Mavra ning Morgue's Last Choice'ini – esimese puhul on siduvaks niidiks vokaali laenanud Veiko Rebane ja teise puhul ühine *split*-kassett. Veiko oli üheksakümnendate alguses eesti esimese *black metal*'i bändi, oma ajast mitu head sammu eespool kõndiva The Grey Calamity asutajaliige ning viljeles sama dekaadi keskpaigas *indie*-bändis Bimini *shoegaze*'i. Seega ei ole imestada, et mehe eelmise sajandi lõpus Mavra nime all lindistatud tume-abstraktne *ambient* nii veidra ja ohtliku kõlaga on. Klassikalise *dark ambient*'i jaoks on see liiga kaootiline ja liiga eksperimenteeriva helipildiga, *noise*'i leebemasse otsa sobitab selle aga suurepäraselt. Mavra muusikat on andnud välja San Franciscos asuv Aquarius Records ning ilmunud on ka *split*-kassett Ratkilleriga. Morgue's Last Choice (varasem Verised Naised) on hoidnud iga oma albumiga *noise*'i lähedale, kuid nagu duo A-liige Kennet Kaare on lausunud: „Püüe on saada iga albumiga hingest välja ühe kindla muusikastiiliga seotud fännikompleks või mälestusekübe.” Seetõttu kuuleb lisaks bändi plaate ustavalt saatvale mürale ka industriaali, *black metal*'it, *doom*'i ning *funeral doom*'i. Morgue's Last Choice'i helikandjad on ilmunud viimasel ajal grupi B-liikme Suva Remixta-nimelise leibeli alt.

Kui Mihkel Kleis sai juba keskpunkti asetatud, siis sean järgmisesse ringi tema sõbrad. Neist nimekaim on arvatavasti *black metal*'i taustaga Rain Saavel, kes on vorpinud kas üksi või koos kaaslastega *noise*'i nimede all Milla, Megan Fox, MMRR, Pina Colada ja Asian Lights. Ei imestaks, kui Raini osalusega muusikat leiab avaldatuna veel salajaste nime-, tähe- või numbrikombinatsioonide tagant, sest tema esindab ilmekalt just seda *noise*'i-skene osa, kes ennast kunagi ei afišeeri. Ei reklaami uute üllitiste ilmumist, ei jaga kutseid oma ülesastumistele. Isegi nimed on võetud nii tavalised, et Google'i otsing ei anna sulle midagi või, vastupidi, annab nii palju linke, et sealt vajaliku väljaõngitsemine tundub keerukam kui tollideklaratsiooni täitmine vinüülplaadi puhul. Materjali lindistatakse tunde, isegi öid kestvate sessioonide kaupa ning salvestatud helireast lõigatakse hiljem, justkui kaaluga vorsti müües, paraja kestusega lõigud, pannes neile lihtsalt juurde kuupäevalised märked või jättes ühe või teise träki üldse ilma nimeta. Muusikat on levitatud CD-Ri ja kasseti formaadis, sellest valdav osa välismaale. Paari aasta tagune nali, et tegemist on kõige tundmatuma eesti bändiga, ei pea tegelikult paika, sest Milla on olnud üsnagi aktiivne *live*'ide andja ning kodumaisest *noise*-muusikast juttu tehes osatakse seda nimetada kohe pärast EDASIt. Tuntuse mainimine siin leheveergudel võib nüüd muidugi põhjustada selle, et sama nimega ei ilmu enam ühtegi pala ega toimu ühtegi kontserti, sest just nii märkamatud ja peidus soovitakse olla.

Ära peab mainima ka muusikakriitikust melomaani Kert Semmi üle aastakümne Autharktose nime all tehtud muusika, sest kuigi see laotub laiali eksperimentaalse elektroonika ning *ambient*'i laiale skaalale, on siingi olnud pea alati kaasatud kõrvu ärritavad helid. 100% *noise*-artistiks Autharktost nimetada ei saa, kuid lugudesse on teadlikult müra sisse kootud ja sellega loomingu teravdamisel oskuslikult ümber käidud. Autharktose kõik albumid on ilmunud netiväljalasetena, mõne puhul on toetamas ka kassett.

Raul Keller oma Projekt Unisoniga, mis hõlmab elektrimasinatega loodut, toetub aga tihti ka maailma *noise*-muusika traditsioonis populaarsele *field recording*'ule ehk „õhust haaratud” helide kollektsioneerimisele, sämplimisele ja sobitamisele. Arhitektooniline improvisatsioon, ütlevad haritud inimesed. Piiritletud ruumi, hoone või ala kasutamine heli loomise instrumendina. Tõenäoliselt eesti kõige enam kunstiesteetika loomise suunal artistlikkust üles näitav *noise*. Projekt Unisoni albumeid on andnud CD-formaadis välja MKDK, neist parim on kindlasti 2004. aastal ilmunud „Double Overhead Camshaft”.

Nooremast generatsioonist on mainekaim Villem Jahu. Noormees on andnud ohtralt improvisatsioonilisi kontserte, salvestanud kodukootud albumeid ja löönud kaasa kooslustes Kuldaveärt Karud ja kitarrimüra tootvas, tulevikus kindlasti kõneainet pakkuvas Viru Realistis. Muidugi mürisesid ja kärisesid kitarrid müra tootvalt juba üheksakümnen-

datel. Otsa tegi lahti ÖÄK meeletute kõrvatrumme purustavate kontsertidega ja järgnes Zahir kultusliku albumiga „Silo". Eesti kõige haruldasemaid kitarridega loodud *noise*'i ja *drone*'i saunde võis avastada Mait Karmi 1996. aastal salvestatud teatrilavastuse helitausta pakkuvalt kassetilt „Prügikastilapsed". Kakskümmend aastat hiljem tuleb katkiseid häälest ära kitarre vingutava *noise drone*'iga lagedale Threes And Will ja samalaadsel rajal käib autori teine, Šotimaal diskil ning Ukrainas kassetina välja antud sürreaalsema *noise*-kollaažiga Goebbels and the Plasmamammoths. Threes And Willi looming on leidnud äramärkimist mainekatel muusikasaitidel ning tema viimase albumi andis välja kvaliteedimärgiga pärjatud brittide Blue Tapes. Kitarri on muutnud müra-instrumendiks ka Badass Yuki ridades mängiv Paul Sild oma sooloprojekti Tahm lindistustel.

Nagu mujal, nii mängitakse ka Eestis identiteediga, kasutatakse varjunimesid ning väljamõeldud elulugusid. Ma kahtlen siiamaani tugevalt, kas Misha Mishajashvili ikka on päriselt Lasnamäe elanik või hoopistükkis mõne välismaalase, aga miks ka mitte kas või mu oma sõbra konstrueeritud nali. Internet isiku tuvastamisel ei aita, autoriplaatide saatmiseks artist aadressi ei anna ning meilivahetuski temaga on olnud sedasorti, et kirjutan pikad kirjad ning siis tuleb mitmeid kuid hiljem, või pikima vahega üks aasta, napp paarilauseline vastus. Aga mulle siiski meeldib mõelda, et Misha Mishajashvili on eesti artist, sest tema muusika, müra sisse uputatud bongod, vene õigeusu kiriku koorilaulud ja Nõukogude Liidu kuulsate kommunismiehitajate propagandakõned on lihtsalt niivõrd hea tundega tehtud, et seda oskust ei tahaks võõrastele jätta. Kui saladuslik härra (või isegi proua?) Mishajashvili kasutab tänaseks manalateele läinud parteijuhtide iidseid salvestisi, siis natsionaalsotsialistlikku *black noise*'i viljelev NS King on miksinud oma loomingusse paranormaalseid ilminguid uurivate teadlaste linti võetud kummituste sõnavõtte, täpsemalt öeldes konföderatsiooniarmee hukkunud sõdurite kaeblemisi. Paganlikku esoteerilist *noise ambient*'i viljeleva Медитация muusikas kostab samuti justkui hauataguseid hääli, kuid need on hoopis ürgsete kommete ja rituaalide kauge kaja, metsas ja stepikolgastes elavate inimeste loitsud looduse lepitamiseks. Ja siis on kaks selgelt tuntava autorikäekirjaga mürasegajat: ülikoolilinnast pärit Mihkel Mäesalu artistinimega Poon ning Haapsalu noormees Kaarel Mihk. Poon on ilus näide sellest, kuidas luua keel põses huumori ning paari õlle kaasabil kontrollimatut muusikat ning liikuvat mänglevat absurdi vankumatus *harsh noise*'i allžanris. Kui Pooni loomingus on küllaga lustlikkust, siis Kaarel Mihk läheneb oma müramuusika loomele mõtestatumalt – ei rahmi ega rapsi, vaid laob iga helikorruse hoolega nii, et ka esmakordselt karmima müraga tutvust tegev inimene võib seda nautida, eriti kui kõrva hakkavad teised *noise*'i rüüga varjatud muusikastiilid.

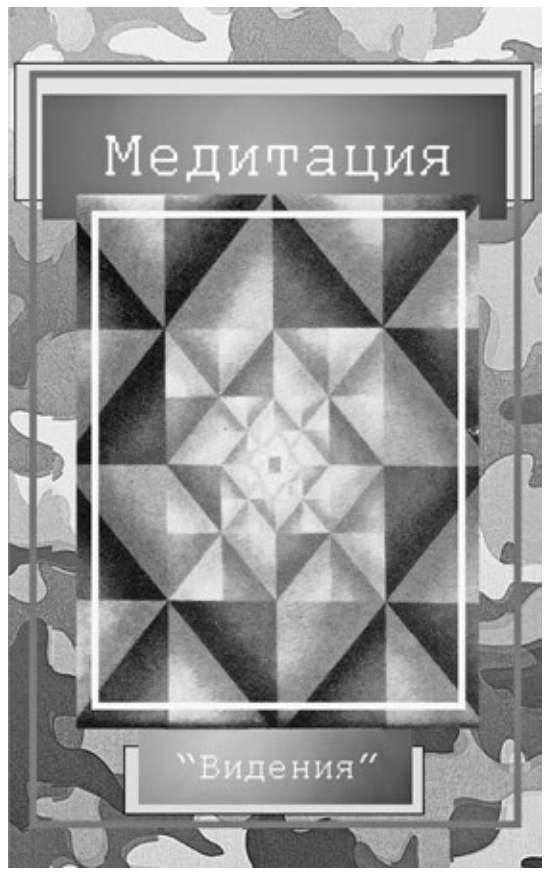

Paganlikku esoteerikat pakkuva Медитация „Видения" VHS

Valusamalt lõikava müramuusika juurest helgema poole liikudes vajavad mainimist müra peale triphoppiv rin la, *industrial noise*'i tekno rütmidesse pigistava Alari Keskla kommertsi võõrastava maitse järgi loodud Cosmos Laguna, Artjom Jurovi *robot rave*'i stiilikandja APJ ning sellele helilisi sarnasusi säilitades järgnenud Oudeis. Tehasetekno mürast sammu aeglustades jõuab *noise ambient*'ini ja selles vallas on minu suureks lemmikuks kosmosesahinaid genereeriv Izhorian. Viimase puhul on põnev see, et muusika looja Rivo Haavandi on sidunud kõik oma netialbumid kosmilise ulmelisusega ning osanud teha need nii kergelt visualiseeritavateks, et helgemate *ambient*-helide puhul näed vaimusilmas võõrplaneedi värvikirevat lopsakat floorat ning faunat, kosmilise müra puhul tajud aga kosmoselaeva pigistava külma tühjusehaarde tekitatud hirmujudinaid mööda selgroogu jooksmas.

Recently new noise artists have emerged in Estonia,
I hope this is just a beginning.
– Mihkel Kleis, oktoober 2014

Seda tutvustust kirjutama hakates oli mul kange kihk helistada Villem Jahule või Kaarel Mihule ning uurida, et mis paneb noore, muusikuna andeka inimese ihaldama oma oskuste ja tunnete väljendusvormina tavakuulaja jaoks nii valusaid helisid, kuid loobusin sellest. Kartsin natuke, et antavad vastused ei rahulda mind ning pigem lõhuvad selle illusoorsuse, mis mul nende muusikat kuulates tekkinud on. Pelgasin, et järsku leian uusi maailmu pakkuva muusika tagant liiga tavalised inimesed. On ju öeldud, et mis *underground*-muusik sa ikka oled, kui sul vaimset või füüsilist puuet ei ole, ja ma parema meelega jään ette kujutama, et kõik *noise*-muusika loojad on peast pisut segased, komplekside ning ebahumaansete aadete käes vaevlevad vahuvihased geeniused. Armastuse aastasajal, mil punk on muutunud valitsevate jõudude poliitkorrektseks hääletoruks ning *black metal*'ist on saanud kaubamajakettide müügiartikkel, tundub *noise* olevat justkui viimne kants, kust julgetakse ikka ja jälle teha väljarünnakuid, milles saavad haiget nii muusikud ise kui ka nende loomingu kuulajad. Siin on järel hulgaliselt anarhismi, süüdimatut rõõmu lõhkuda ja laamendada ning mitmes eri suunas ründavat rahulolematut radikaalsust. On eneselõikujaid ja nõrgamõistuslikke piinajaid, on kummardajaid nii Hitleri kui Stalini suunas, on laiba-*core*'i ja nekrofiilia propageerijaid, homoseksuaalseid meesartiste, kes manifesteerivad kogu naissoo sulgemisest spetsiaalsetesse sünnitusfarmidesse, ning feministe, kes oma esinemistele nokukandjaid ei luba. Näiteks Mihkel Kleisi kõrvalprojekti Istishhadi puhul on küll räägitud seosest 2014. aasta Sotši olümpiamängudega, kuid mainimata on jäänud muusikasse pandud sügav religioosne hõige, millega tšetšeeni džihadistid kutsuvad moslemite pühapaigas toimuvat spordipidu ründama ning ähvardavad kõigil uskmatutel pead otsast lõigata. Keegi meist ei usu, et Mihkel Kleis seesugust ekstremismi toetaks ning siin tuleb sisse järgmine, mind alaliselt intrigeeriv küsimus: kes ja kui palju oma muusikaga kaasnevate üleskutsete taga seisab? Vinti keeratakse jõuliselt üle, maske vahetatakse tihti ning piirid mängulisuse ja reaalse vahel aetakse häguseks, jättes kuulaja enese fantaasiale pea piiramatult liikumisruumi. Ja see on põnev!

Ladusin küll hoogsalt artistinimesid, kuid loobusin meelega muusika enese kirjeldamisest spetsiifiliste terminitega, kupatades pea kõik sõna alla *noise*. Kui mõni mees ütleb kohe ära, et see lugu on tehtud süntesaator-teknovibraatori margiga BX650 või modifitseeritud mudeliga BX655, siis mina muusikakuulajana sellest ei hooli. Ma ei tee tihti isegi vahet tehislikel ja looduslikel häältel müramuusikas. Näiteks Jakob Rosina *field recording*'u tüüpi salvestised sunnin peas masinahelideks ümber moonduma, sest nii on mul kergem tema puhul neid mõista ja läbi seedida. Minu jaoks on müramuusikas ebaoluline selle loomise viis ja tähtsad vaid minu enese sees tekkivad tundemäsud, peas kokku sobituvad pildid. Nüüd lõpuks jõuan ma end *noise*'i juures kõige enam paeluva teemani ning selleks on iga kuulaja täiesti individuaalne arusaam hävitavatest ja haiget tegevatest helilainetest. Sa võid raadiohitti vilistada ning sõber võtab kõrval üles laulujoru, sest te jagate selle muusikapala pakutavat muljet sarnaselt. *Noise*'i puhul võid aga sina kuulda džässi ja tema *rock'n'roll*'i. Sind ärritavad momendid võivad kellelegi teisele meeldida, samas kui müraseinast väljaulatuvad mügerikud loovad teinekord huvitava mustri just sinu jaoks ning tülgastavad teisi. Siin ei ole õiget ega väära, ei muusikas ega muusikute kantud tõelistes ja võltssõnumites. *Noise*'is on ainult isiklikud emotsioonid, sinu oma taju lennukaugus ja fantaasiate avarus.

Gert Moseri lühiarvustusi artiklis mainitud muusikute loomingu kohta loe Müürilehe veebiversioonist.

Threes and Willi Mongoolia ajaloost rääkiva albumi „Zamyn-Üüd" kaanepildid

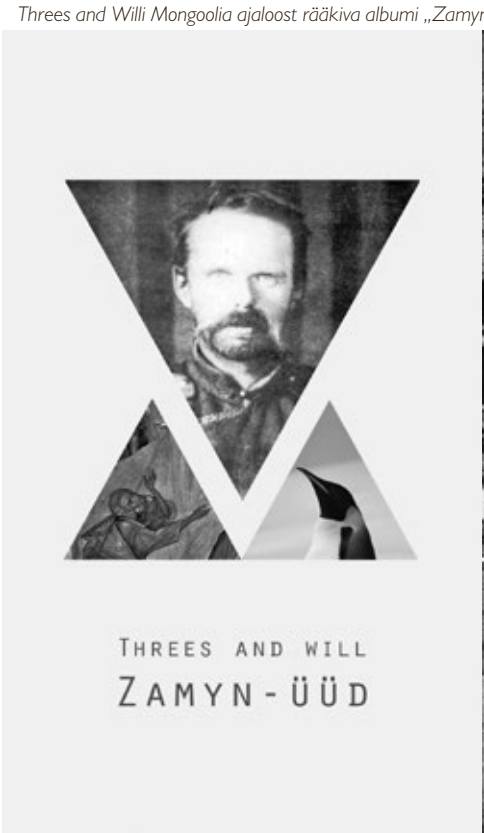

TRASH CAN DANCE'I MÄRGI ALT ILMUNUD *NOISE*'IGA SEOTUD VÄLJAANDED

- Kogumikalbum „Sügis" (2009) (sisaldab EDASI pala „Black Christmas"), CD
- EDASI „Night At The Museum" (2011), CD-R
- EDASI „White Tie Black Noise" (2011), CD-R
- EDASI „Live At Hobusepea Gallery" (2011), CD-R
- Misha Mishajashvili „2011" (2011), kassett
- Cosmos Laguna „Karma Cleaner" (2012), CD-R
- HÕFFi kogumik (2012) (sisaldab artiste EDASI, Morgue's Last Choice ja Milla), CD
- Misha Mishajashvili „2012" / Autharktos „Psychonaut EP" (2012), *split*-kassett
- Kogumikalbum „Estcon 2012" (2012) (sisaldab artiste EDASI, Misha Mishajashvili, Coscyl ja Autharktos), CD-R
- EDASI „Prehistoric Relaxation" (2012), CD-R
- Aamen „Aamen CD" (2012), CD-R
- Медитация „Видения" (2013), VHS + CD-R
- APJ „Kebura" (2013), CD-R
- Autharktos „Comb Sign" (2013), CD-R
- Autharktose kogumik „Skyscrapers Wrapped Up In Vines / Borealis Cape / Postapocalyptic Voltage / Pop Artefacts" (2013), kassett
- Cosmos Laguna „Fukushima" (2013), CD-R + kassett
- NS King „Taming Of White Stallion / Secret Fertility Tips" (2013), kassett-singel
- Izhoriani kogumik „Space Trilogy" (2013), kassett
- Threes And Will „Sea Fourth" (2014), kassett
- Tahm „Styx" / Autharktos „Statick" (2014), *split*-kassett
- HÕFFi kogumik 2 (2014) (sisaldab artiste Allinn ja rin la), CD
- Poon „Poon" (2014), kassett
- rin la „bliss" (2014), CD-R
- Poon „Ära" (2014), kassett
- Threes And Will „Zamyn-Üüd" (2014), kassett
- EDASI „Orphaned Demon Follow Your Destiny" (2014), kassett
- EDASI „Imaginary Grotto Hidden Under Mould" (2014), kassett
- Kaarel Mihk „Vaade" (2014), kassett
- Poon „Risti" (2014), kassett
- Oudeis „Desmion" (2014), kassett

Peagi ilmumas Villem Jahu kontsertsalvestiste ning eesti *noise*'i kogumikkassett.

LÕBUSAD *FOOTWORK*'I-SAURUSED SPINN JA TASO

Niilo Leppik

1990ndatel hullutas Chicago noori *ghetto house*. Umbes samal ajal hakkas arenema liikumine kiirema tempo poole, mis ristiti 90ndate lõpus *juke*'iks. *Juke*'i kõrval seisab aga stiililiselt üsna sarnane, ent veel kiirem ja samanimelise tantsu tantsimiseks mõeldud *footwork*, mille põhigrupeeringu Teklife'i liikmetele seekord sõna andsimegi.

18. oktoobril juhtus olema see päev, mil Tallinnas esinesid restoran-klubis Hetk peosarja Eksistants raames DJ Spinn, Teklife'i kamba üks asutajatest, ja kreeka juurtega multiinstrumentalist DJ Taso. Pralle oli võimas ja jalad said korralikult seinale tantsitud. Päev hiljem kutsusin kutid enda juurde külla, et rääkida loomingust, Chicagost, emade muusikamaitsest ja muust, ning selgus, et tegemist on eriti sõbralike ja kompleksivabade tüüpidega. Lisaks andsin neile külakostiks värsket eesti muusikat, sealhulgas ka *footwork*'i.

Kuidas te kohtusite?
Spinn: Kohtusime San Franciscos. Mina ja DJ Rashad (*varalahkunud Teklife'i kokkukutsuja* – N.L.) tegime seal pidu...

Footwork*'i saadikud Spinn (vasakul) ja Taso. Foto: ASHES57*

Taso: Mu sõber omas seda kohta, kus nad mängisid. Tutvustasin Spinnile e-sigaretti, kuhu saab kanepit sisse panna, mispeale ta oli meeldivalt üllatunud, et polnud sellist teemat varem näinudki. See oli vist 2012. aastal. Pärast seda pidu läksime koos stuudiosse ja ülejäänu on ajalugu.

Taso, kas sa oled alati *footwork*'i mänginud ja teinud?
T.: Ei, see teema tuli palju hiljem. Olin alguses mitmesugustes bändides, tegin näiteks džässi, ja biite olen loonud juba 14 aastat. Alustasin koolis pungi ja *ska*'ga, edasi tulid *grindcore* ja *trash*. Ühes naistepundis mängisin bassi ning lisaks olen õppinud klassikalist kitarri. Ma teadsin küll, mis *jit* on (footwork'*iga sarnane tants, kuid staatilisem; põhiliselt tantsitakse seda Detroitis* – N.L.), aga mõistsin üsna kohe, et *footwork* on lahedam. Selle žanri ideoloogia mõjus mulle, eriti sämplimine.

Spinn, mis sind muusikasse tõi?
S.: Ma sündisin mikker käes, muusika on alati minu sees olnud. Mu ema ostis mulle mänguasju, mida sai nöörist tõmmata ja mis tegid häält. Võisin nende helidega päev läbi möllata. Tegin juba kolmandas klassis bändi, tõsisem muusikaga tegelemine algas, kui olin 14–15. Kohtusin Rashadiga ja tema näitas mulle tehnikat. Ma ei teadnud alguses, mis see trummimasingi on. Tahtsin teha hiphopitaustu, aga selle tehnikaga, mis meil oli, sai toota ainult tantsumuusikat. *House*, *ghetto house* ja sealt edasi *juke* ja *footwork*.

Spinn, Chicago lõunapoolses äärelinnas, kus sina üles kasvasid, polnud vist muid mõjutusi kui *house*? Ei mingeid kidrabände või isegi võimalust endale kitarr osta?
S.: Jajaa, kidrabände meil polnud. Kuulasime näiteks Cajmere'i „Percolatorit". Suhteliselt lähedal tegutses üks plaadifirma ka – sealt saime alati värsket tantsulkat.

Kas alguses oli raske inimestele pidudel selgeks teha, et *footwork* on lahe? Chicagos oli vist kindlasti lihtsam, aga Euroopas?
S.: Chicagos kasvasid kõik *house*'iga üles, nii et üleminek natuke kiiremale muusikale oli valutum. Alguses salvestasime enda lood kassettidele. Probleem oli rohkem selles, et kellelegi ka meeldiks su muusika. Jah, Chicagos pole mulle keegi öelnud, et kuule, see teema on küll jama (*muheledes*). Ent Euroopas inimesed lihtsalt seisid ja vaatasid. Isegi pea ei liikunud. Ei mingit hüppamist, lihtsalt seisid. Kui küsisime neilt, et kas meeldib, siis kõik vastasid, et jah. Käsutamine sobis neile sägadele paremini, sest kui ma mikrist karjusin, et jou, käed üles, siis nad ka tegid seda. Kõik vist mõtlevad, et nad peavadki tantsima samamoodi kui Chicago tüübid, ja on vaadanud YouTube'ist tantsuvideoid. Samas on *footwork* kui tants lihtne, igaüks saab hakkama!

Mis muusikat Chicago klubides mängitakse?
S.: Põhiliselt uue kooli räppmuusikat. Üheks näiteks on Yung King, kuigi mulle ei meeldi väga see teema.

Mida emad teie muusikast arvavad?
(*See küsimus toob ruumi suure elevuse ning Spinn delegeerib vastamise kohe Tasole.*)
T.: Mu ema kohtus hiljuti Spinniga, nii et praegu ta respekteerib seda, mida ma teen, kindlasti rohkem. Alguses oli tema sõnum, et ära jumala eest vangi satu jne. Ma olen läbi elu paljusid stiile viljelenud ja isegi kui ma teeksin praegu *death metal*'it või *ska*'d, siis tema jaoks on see ikkagi üks ja seesama. Ta lihtsalt tahab, et ma oleksin õnnelik. Viimati lasin talle muusikat, mida ma praegu teen, ja selle peale ütles ta (*Robert De Niro kohtub serbia ossi aktsendiga*): „I like it a lot more than what you did years ago."

Kreeka ema lihtsalt. Lasin talle Rashadi „Pass That Shiti" ja ta küsis: „Why does he say motherfucker in every song?" Kindlasti meeldib talle see Jessy Lanza träkk, mille me just tegime.
S.: Minu ema täiega vihkas seda teemat omal ajal. Hullud tüübid, kes teevad lihtsalt liiga palju müra. Kui ta aru sai, et asi on tõsine, umbes neli aastat tagasi (*naerdes*), siis ta rahunes ka rohkem maha.

Mu ema kuulab Buriali näiteks.
Mõlemad: Midaaaaaaaaa?
T.: Mu Manchesteris elava sõbra ema kuulab Pimp C-d (*jällegi varalahkunud Texase räppar* – N.L.). Isegi mu ekstüdruk ei tahtnud Pimpi kuulata. Aga jah, see on kõva teema, et su ema Buriali kuulab, kindlasti mainin Kode9-le (*plaadifirma Hyperdub boss, kes on Buriali välja andnud* – N.L.).

Minu arust on *juke*'i ja *footwork*'i skeene üks sõbralikumaid ja kokkuhoidvamaid üldse.
S.: Eks me ole kakelnud ka, aga seetõttu me nüüd nii kokkuhoidvad olemegi. Me ei müü narkot ega tapa üksteist, me tuleme kokku ja teeme midagi Chicago heaks. Meie peame tantsu-, mitte füüsilisi lahinguid. Ilus on näha, kui erinevate kantide tüübid kokku tulevad.

Taso, kas sa tead, et on olemas ka *taso*'d? Need jaapani ümmargused asjad, millel on Pokemoni- või Digimoni-laadne elukas peal.
T.: Haha, ei tea, päriselt on olemas või? Lahe, täiega tahaks nüüd ühte.

Aga kust sa oma nime siis said?
T.: Taso ongi mu nimi (*naerdes*). Mu pärisnimi on Anastasios, Taso on mu hüüdnimi. Nüüd jäin mõtlema, et mida inimesed arvavad, kui näevad plakatil Spinni nime, aga kes kurat see Taso on (*naerdes*)? Rashad ütles mulle, et luba, et sa ei pane oma nime ette liidet DJ. Vastasin, et ma ikka väga tahan.
S.: Ma tahtsin panna oma nimeks Mo, aga see oli omal ajal üks gäng, nii et pidi midagi muud välja mõtlema. Spinn tuli kuidagi loomulikult: „Just call me DJ Spinn" (*muheledes*).

Taso, kas sa oled Kreekas mänginud?
T.: Ei ole, aga tahaks küll. Kui ma sinna ükskord tasuta mängima tahtsin minna, öeldi mulle, et ei, meil pole isegi siis piisavalt raha, kui sa tasuta mängiksid.

Kui Mariah Carey helistaks teile ja paluks oma uut albumit produtseerida, siis mida te vastaksite?
T.: Jäta oma mees maha ja abiellu minuga! Aga tegelikult, Mariah, kedagi ei huvita enam, kes sa oled. Iga kuradima jõulud kuulame su lugu, vastus on ei!
S.: Tõsiselt rääkides oleks me täiega valmis, kui keegi tahaks meiega koostööd teha – selle poole me liigumegi. Ent see peaks aus olema, mitte lihtsalt haibi pärast – sulle meeldib meie muusika, meile sinu.

Kuidas pidu oli?
S.: Ülikõva, mängisime 45 minutit üle ja vahepeal tuli mingi vend volüümi juurde keerama. Mõtlesin, et see ongi helimees, aga oli hoopis suvaline tüüp. Tundus jube professionaalne (*naerdes*).

Mis ja kus on olnud teie kõige lahedam pidu?
S.: Venemaal, kui me käisime Rashadiga Moskvas. Meid koheldi seal nagu staare, aga samas öeldi, et ärge väga väljas käige. Muidugi ma sain aru – me olime ikkagi kaks musta venda Venemaal. Ent seal olid tõesti väga ägedad inimesed.
T.: Ma elan ise Californias, aga minu kõige lahedamad peod on ikka Chicagos olnud. See aura seal on ikka nii päris ja karm.

Milline oleks teie sõnum eesti noortele?
S.: Tänan teid, et viitsite meid kuulata. Otsige uut muusikat ja tehke kanepit, kuna see hoiab ära palju haigusi.
T.: Ei oskagi rohkem lisada, kindlasti tahaks siia tagasi tulla.

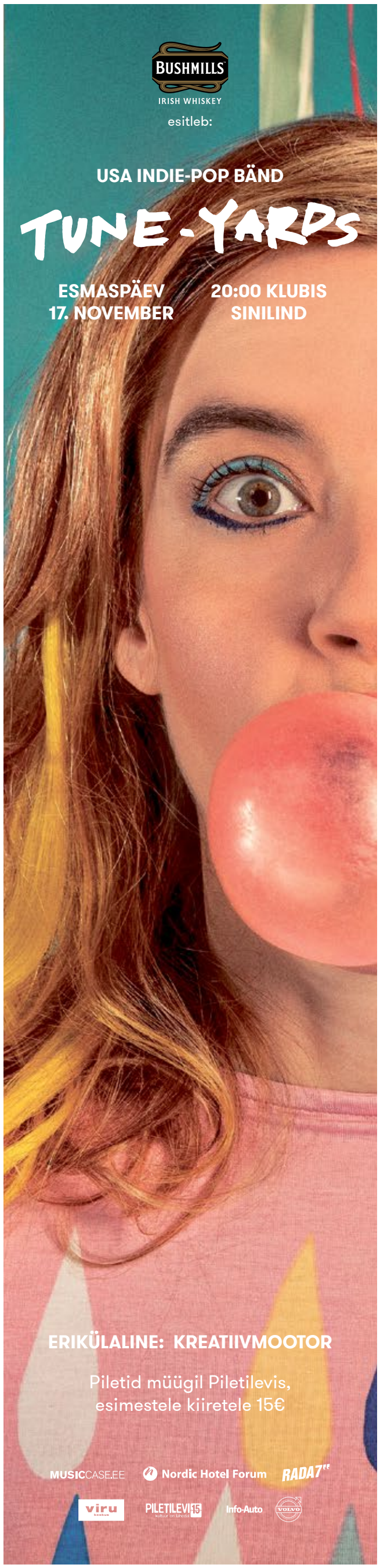

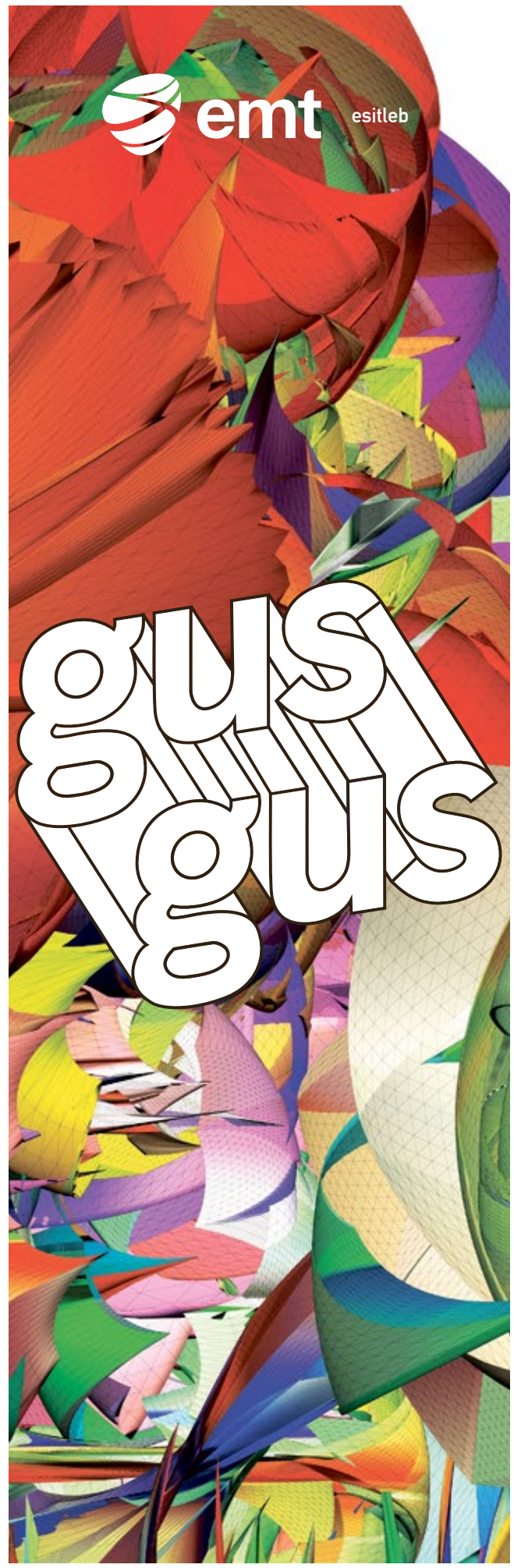

ERIKÜLALINE: FAUN RACKET

14. NOVEMBER

ROCK CAFE KELL 20.00
PILET PILETILEVIST HINNAGA 25€

MUSICCASE.EE Nordic Hotel Forum RADA7 viru PILETILEVI Info-Auto VOLVO

DJ-ANKEET

Foto: Theo Jemison

DJ AMIR

15. novembri pimedal ööl saavad disko, souli, *funk*'i ning muu maailmas eksisteeriva hea ja ülla sõbrad lahutada meelt Sinilinnus toimuval Just Tiksi muusika-*happening*'il, mis on ühtlasi PÖFFi esimene pidu. Ürituse peaesineja on Ameerikast kilulinna maanduv DJ Amir.

Tegemist on New Yorgi mehega, kelle lapsepõlv möödus oma vanemate džässi-, souli-, gospeli- ja diskomaigulise helikollektsiooni rütmis, kust ta hiljem hiphopimaailma põgenes. Avastades aga, et tema sõprade lugudes sisalduvad sämplid pärinevad just sellelt plaadiriiulilt, mis kujundas ka ta varajased maitse-eelistused, leidis mees end ühel hetkel väsimatult muusikas peituvaid seoseid otsimas. Amirist sai kollektsionäär, kes on seigelnud ihaldusväärsete vinüülide saamiseks kõige veidramates urgastes ning pidanud ajama äri igasuguste kahtlaste vendadega.

„Great minds think alike", nagu kõlab üks tuntud ütlus, kirjeldab hästi seda, kuidas sai alguse legendi staatusesse tõusnud duo Kon & Amir koostöö ehk siis ikka plaadipoest, arutlusest selle üle, mida üks õige DJ teha ei tohiks, ja avastades üksteise plaadikohvritest samu vinüüle, mida nad arvasid, et keegi teine ei kuulagi. Aastate jooksul eriti haruldasi hiphopi, *RnB*, *Latin*'i, *reggae*, *deep funk*'i ja muudesse sissejuhatuses mainitud žanritesse langevaid pärleid kokku muretsenud meeste tutvus viis edasi ühise miksteibiseeriani „On Track" ja „Off Track", mille arv on kerkinud nüüdseks juba kümneni.

Minevikus selliste plaadifirmade nagu Wax Poetics ja Fat Beats all töötanud Amir veab nüüdseks oma leibelit 180 Proof Records ning tema kollaboratsioonide hulgast võib leida näiteks nimed Louie Vega ja Gilles Peterson. Ta tunnetab hästi suurlinna retrolikku hingestatust, mida me publikuna tänapäeval niivõrd meeleheitlikult nõudma kipume, ning toob selle oma kirgliku plaadikeerutamisoskusega koju kätte.

DJ-debüüt: Aastal 1996.
Muusikas oluline: Enda plaadibrändi omamine – 180 Proof Records.
Muusikas ebaoluline: Sellist asja polegi! Muusikas on minu jaoks kõik oluline. See on mu elu!
Mida mängin: Disko, *funk*, *boogie*, soul, *Latin*, klassikaline hiphop ja veidi *house*'i.
Mida ei mängi: EDMi, TOP 40 muusikat ja *trap*'i.
Eredamad mängumälestused: Plaadifirma Barely Breaking Eveni 11. aastapäeval koos Louie Vega, Osunlade, Kenny Dope'i ja Norman Jayga plaatide keerutamine.
Nõuanne: Ole alati võimeline publiku meeleolu lugema.

Viis klassikut:
Jeanette „Lady" Day „Come Let Me Love You"
The Whispers „Keep On Lovin' Me"
George Duke „I Want You For Myself"
Jimmy Owens „Do It To It"
Ray Barretto „Right On"

Viis hetkelemmikut:
Motor City Drum Ensemble „Raw Cuts #4"
Black Orange Juice „I Don't Know"
Joe Bataan „Fuego (Whiskey Barons Baile Mix)"
Motor City Drum Ensemble „Send A Prayer (Pt. 2)"
Theo Parrish „Footwork"

Lõpetuseks: Muusika on mu elu ja armastus!

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/180proof

Caribou – Our Love
(Merge / City Slang, 2014)

Kuulas: Niilo Leppik

Dan Snaith on 36-aastane kanada päritolu artist. Tagasihoidlik ja lahke juba lapsepõlvest saati. Intellektuaal, kes omab doktorikraadi matemaatikas. Sama kraadini on jõudnud erinevatel tegevusaladel ka tema kaks õde, rääkimata vanematest. Ekstsentrikut mehest aga ei saanud, sest end oma matemaatikalektoritega võrreldes leiab Snaith, et viimased on veidrad tasemel, mida pole võimalik kategoriseerida.

Tema 2007. aasta „Andorra" oli küllaltki omapärane segu folktroonikast ja psühhedeeliast. Üks kuulsamaid folktroonikuid (vähemalt aastal 2001) on/oli muidugi Four Tet, Snaithi suur sõber. Caribou suurepärane analoog-tantsu-*indie* plaat, 2010. aastal ilmunud „Swim", alustas tema karjääris aga uut suunda, mis kestab tänaseni (kes veel tantsu tahab, siis tasub Snaithi suurepärase pseudonüümi Daphni uksele taguda).

„Our Love" kõlab poleeritumalt kui „Swim" ning sellega üritab Caribou anda vastulöögi tänapäeva naivistlikust ja lihtsustatud armastusest rääkivatele poplugudele. Eks reaalsus ole muidugi juba ammu kohale jõudnud, kui sa 36 oled. Üks rada on näiteks pühendatud albumi tegemise ajal surnud helimehele ning plaadi nimilugu jutustab muusiku sõprade lahutustest. Endal on tal oma sõnul muidu kõik okei.

„Our Love'i" puhul võib kuulda Dani kalkuleeritud võtteid, mis on vahel ehk liiga tuimestavalt lihtsad – üheks näiteks on pala „Can't Do Without You" areng, mis päädib sellega, et lugu läheb ainult valjemaks. Kuid kõik muidugi toimib. Sama träkk on albumil ka üks mu lemmikuid, just selle lollakalt lihtsa arengu ja loos korrutatava „vajaduse mantra" tõttu, millest Caribou viimast pigistab.

Plaadi saundipalett on justkui mõnusalt soe ümmarguste äärtega padi. Kütteperioodi truu kaaslane, kes räägib sulle õrnalt kõrva teiste kurbi lugusid.

GusGus – Mexico
(Kompakt, 2014)

Kuulas: Kaili Lehtemaa

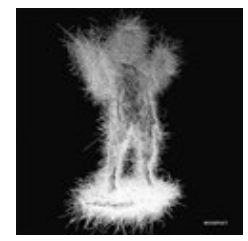

Järgmisel aastal oma 20. tegutsemisaastat tähistavat GusGusi võib nimetada julgelt islandi hausikunnideks. Tänavu suvel treisid härrad valmis üheksanda albumi, mille kontserttuuriga bänd praegu mööda kontinente ja klubisid rahvast hullutab. Ja jalakeerutajatel on rõõmustamiseks põhjust, sest ligi kolm aastat oodatud kauamängival „Mexico" kõlab nii mõnigi popihõnguline tantsulugu.

Plaat algab korralikult käima tõmbava palaga „Obnoxiously Sexual", mida klappidest kuulates võib avastada end kogemata poes piimariiuli ees tantsuliigutusi tegemas või tänaval valju häälega refrääni kaasa laulmas. Kuid pärast seda pidu enam samas tempos ei jätku. Lood „Another Life", „Sustain" ja „God Application" mõjuvad kauneid vokaale ja kihilisi elektroonilisi biite segades melanhoolselt ning kulgevad grammike rahulikumalt. Justkui tegu oleks endiste heade aegade meenutuse või millegi suure igatsusega.

Kauaks islandi hausimehed aga oma vokaaliilule istuma ei jää ja kütavad taas kord kaks tantsulugu jutti. „Crossfade" ja „Airwaves" osutuvad tõelisteks maiuspaladeks, muutudes Daníel Ágústi hääle ja elektrooniliste soolode abil lausa lummavaks. Kuid kahjuks algab pärast neid ka albumi rütmiline allakäik. Viimased neli lugu lähevad järjest aeglasemaks ja igavamaks, nii et „Not The First Time" ja albumi nimilugu „Mexico" jäävad pigem „tapeedi" staatusesse. Liigne melanhoolia kulmineerub aga viimase looga „This Is What You Get When You Mess With Love". Arusaamatuks jääb hausimeeste taotlus plaadi tempo lõpuks nii nulli tõmmata, et tantsimise asemel tekib tahtmine hoopis magama jääda.

Loodetavasti suudab GusGus *live*'is kütet algusest lõpuni sees hoida ning seda, millise kava nad eesti fännidele kokku on pannud, saab oma silma ja kõrvaga juba 14. novembril Rock Cafesse kaema minna.

Cubus Larvik – Memorial
(;paranoia, 2014)

Kuulas: Sven Vabar

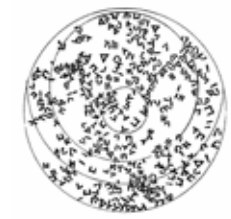

„Memoriali" alustav „Epiloog" kõlab svengrünberglikult. Grünbergi puhul on huvitav, et tema loomingu kõige põnevam osa peitub lühikestes ja tontlikes fragmentides, mitte selgepiirilistes suurteostes. Võib-olla teatud tüüpi loojad ei tohigi oma parimaid teoseid kunagi kirjutada, sellega rikuksid nad kõik ära. Seda peavadki aina ning jätkuvalt tegema teised – neist algfragmentidest lummatud – ning algallikas jäägugi lõpuni fragmentaarseks ning tabamatuks.

Aga kui Grünbergi looming ning ka „Epiloog" on olemuselt soojad ja romantilised, siis ülejäänud „Memorial" on külm ja kalk nagu Gröönimaa jäässe tardunud külma sõja aegse pommituslennuki rusud või Aphex Twini krestomaatiline „Selected Ambient Works Volume II". Rajad on lühikesed ja katkevad kuidagi äkitselt ja julmalt, nagu neid presenteeriks kuulajatele mõni südametu bürokraat: „Nii, nägite, kuulsite, hea küll! Aeg on edasi minna." Nõnda äkitselt katkedes ei jõua ükski lugu meid teatud helimaastikule või -maailma välja juhatada. Kuulaja jääb ekslema selles hargnevate teede külmas metsas.

Kõnealust plaati tutvustavas tekstis öeldakse, et album „tähistab tegijatele ühe olulise perioodi lõppu ja uue, kurvema algust". Lõppenud perioodi kohta siis nähtavasti kauamängivat alustav „Epiloog" käibki. Kohati hakkab „Memorial" kõlama nagu ränkraskete masinate urinat jutlustav soomlaste Pan Sonic, teisalt jälle justkui eriti tumeda tekno *intro*.

Plaadi viimane lugu „Monument" siiski – pärast seda kalgivõitu albumit – taasäratab kuulaja külmunud hingelinnukese, kõlades nagu 1970ndate saksa kosmosemuusika või Jean Michel Jarre'i analoogsüntekad. Nõnda võib kokkuvõtteks öelda, et „Memorial" on üks kõle ekslemine pimedas, metalses metsas, aga õnneks on teada, et metsa ümber – kuulaja selja taga ning kuskil kaugel ees – on ka midagi avarat ja südantsoojendavat, kuigi jääb hämaraks, mis täpselt.

Iceage – Plowing Into the Field of Love
(Matador, 2014)

Kuulas: Marek Vxghchegafg

Pane riigi sisse heaolu palju kulub, inimese õnnelikkust sellega ei taga. Iceage'i kolmas kauamängiv on minu esimene kokkupuude selle taani päritolu melanhoolse jääajaga ja nende rahulolematuses kahtlemiseks pole põhjust – „Plowing Into the Field of Love" algab sünge-dramaatilise meeleoluga, mis annab kätte ka plaadi üldise emotsionaalse suuna. Stiililiselt on siin heidetud ühte *post-punk* ja *Americana*. Vähemalt nii ma arvan, sest see on üks neist harvadest juhtudest, kus peenema määratlemise katsed kiiva kisuvad.

Esikloole järgneb meeldivalt kontrasti loov kantrihõnguline „The Lord's Favorite", albumi kõige rõõmsam pala, ja nii tulevad üksteise järel plaadi keskpaigani ühtlaselt tugevad lood, sealt edasi muutub aga tase tunduvalt ebaühtlasemaks, et mitte öelda ühtlaselt nõrgemaks (aga sellest hoolimata mitte nõrgaks). Ei saa muidugi välistada, et esimene pool pole lasknud veel teisel mõjuma hakata, sest materjalil on selleks potentsiaali küll.

Iceage'i puhul ei saa kuidagi mainimata jätta vokaali. Sügavad, pingestatud hingetõmbed ja peaaegu paaniliselt artikuleeritud sõnad, mille põhjast võib aimata õrna tuimust. Nii pendeldab laulja emotsionaalse väljendusrikkuse ja teatavat laadi ükskõiksuse vahel, mis annab ka helgema meeleoluga paladele põgusa maanilise episoodi jume möödapääsmatu masenduse eel.

„Plowing Into the Field of Love" on läbinisti filmilik plaat. Väga lihtne on kujutleda end selle muusika saatel eri sorti tumedatoonilistes stseenides osalemas. Ei teagi, kumba rohkem tahaks teha, kas sigaret hambus autoga kihutada või viskit juua, või siis midagi muud, mida arvukatest ameerika filmidest nähtud. Arvatavasti tuleb valida viski, sest autoga ma sõita ei oska ja... noh... viski.

Paul White – Shaker Notes
(R&S Records, 2014)

Kuulas: Triin Niinemets

Need, kes Paul White'i loominguga kursis on, teavad teda eeskätt kui hiphoppi viljelevat produtsenti, kelle biitidele on riime ladunud näiteks Homeboy Sandman, Danny Brown, Guilty Simpson ja paljud teised.

Juba „Shaker Notesi" esimeste kuulamiste järel sai selgeks, et tegu on päris tundeküllase ning võiks öelda, et isegi intiimse ja isikliku helitööga. Lugedes intervjuusid White'iga, sõnab ta ka ise, et antud kauamängiv on justkui tema elu kahe viimase aasta päevik, nii muusikalises kui personaalses plaanis. Kuulda on mõjutusi Aafrikas veedetud ajast ja aimatav on teatav eneseotsingute hõng, mis paljusid meist konstantselt saadab.

Sel korral on sämplimasin tagaplaanile jäänud ning muusikutest sõprade kaasabi minimaalne, mille põhjal võib öelda, et White ongi staar ise. Mees produtseeris terve plaadi, mängis trumme, kitarri, süntesaatorit ja lisaks laulab ta nii mõneski loos.

Usutavasti ei olnud see teadlik samm anda „Shaker Notes" välja sügisel, aga meeleolust ja helikeelest lähtudes on see 100% sügisalbum. Olles parajalt tume, pisut salapärane, ent samas jällegi kirgas ja selgust toov, on album täis meeldivaid üllatusi. Olgugi et tema muusikat kuulates on käesolev hetk parim, jääb alati teadmine, et eesootav on omakorda põnev ja müstiline.

Tervikuna on kogu teos ilus kuulamiselamus, aga eraldi tooks välja bluusise maiguga „Honey Catsi", selle albumi kindla võrgutaja, mis on mõnusalt räpane ja ükskõikne. Vastupidiselt „Running On A Rainy Dayle", mis kannab endas mõnusat rahu ja õndsust. Lugudes „Sitting In Circles" ja „All We Know" lubab White aga erinevatel instrumentidel teineteise kõrval tõeliselt särada.

„Shaker Notesi" näol on Paul White loonud suurepärase kõlaruumi. Kuulaja, kes jaksab kaevuda sügavale albumisse, avastab, kui paljudest kihtidest see tegelikult koosneb. Loomingulisest taustast lähtuvalt võiks arvata, et muusik on mugavustsoonist välja astunud ning end mõneti isegi ületanud. Ja olenemata sellest, et „Shaker Notes" on kohati fragmentaarne, kõlab see lõppkokkuvõttes siiralt ja loomulikult, otsekui muusik rebiks maha enda senise loomingulise maski.

Royal Blood – Royal Blood
(Warner Bros, 2014)

Kuulas: Märten Rattasepp

Briti saartel sündmused ka ei lõpe. Elu keeb ja värsked bändid ilmuvad lagedale – võtame kas või Worthingust pärit käreda rokiduo Royal Blood, mille moodustavad laulja-bassist Mike Kerr ning trummar Ben Thatcher. Noortel muusikutel pikka tausta pole – ansambel loodi aastal 2013 ja debüütalbum „Royal Blood" väljastati tänavu augustis.

Küllap oleks ansambli kõlapildi juures kerge leida kõikvõimalikke paralleele Jack White'i loominguga. Ja tõsi ta on, sarnasel liinil Royal Blood kulgebki, kuigi muusikaliselt on nende toon mõneti madalam, käredam-karedam ja jõulisem. Žanrijuuri pole samuti üleliia keeruline paika panna – jääb see sinna *garage*'i, *blues rock*'i ja grunge kanti, kuhu on vürtsiks näpuotsaga *noise rock*'i alatooni lisatud. Kõlab seega nagu konkreetselt *groovy* rokkmuusika ja albumilt on üsna raske leida lugu, milles jääks puudu meeldejäävast keevitamisest.

Põhimõtteliselt on käiku lastud paar üsna lihtsat valemit, mida järgitakse vajaliku professionaalsuse ja suhtelise mitmekesisusega. Kõlapildi põhjal näiteks ei arvakski, et plaat töötab ainult bassi ja trummidega. Albumit läbistav efemeerne piirjoon (või just piiritlematus) professionaalse lihvituse ja orgaanilise robustsuse vahel annab üllitisele isikupäraselt mõnusa kõla. Royal Bloodi tummine robustsus on seega õõtsuvaks rokigruuvimiseks igati sobiv.

Lihtsal valemil on aga alati mõned pahupooled. Üks ilmselgemaid seisneb selles, et leidub mitmeid hetki, mis tulevad liiga tuttavad ette. Taolised veidi liiga traditsioonilised rifijadad, mis on küllaltki efektsed, loovad samal ajal „ma olen ju seda varem kuulnud küll" reaktsiooni. Vokaalitöö on ka üldiselt igati pädev. Kerri hääl kannab ilusti välja, kuid teemad on enamasti banaalsed – laias laastus ikka armastusest-südamevalust, ängist vmt. Selline noorusliku tunnetusega album, mis on üldiselt täiesti okei ning sobib oma žanri ootuste ja üleüldise saundiga adekvaatselt kokku. Lõppkokkuvõttes igati parema sõnadevooluga kui kaasmaalastest koosneva Kasabiani viimane väljalase, ehkki paratamatult jääb see albumi nõrgimaks küljeks.

Royal Bloodi omanimeline album on niisiis üksikutele puudujääkidele vaatamata selle suve/aasta üks põnevamaid debüüte. Üks osa raskemat rokki, teine osa kergelt popilikku fiilingut – täiesti sobiv kompott peavoolulisele kuulajaskonnale. Kui ühtteist mitmekesistada, kõlapilti veidi teravdada ja võimsamaks kokku tõmmata, võib Royal Bloodi sulest veel midagi eriti ägedat tulla.

UUS EESTI BIIT

Foto: Tatjana Romanova

NEO ZION

Kui oma tantsulavastuse jaoks kirjutatud helitöödes eksperimenteerib eelkõige koreograafi ja tantsijana tuntud Rene Köster spirituaalsuse ja kunstimuusika segamisega, siis Neo Zioni „igapäevalooming" seikleb pigem tumeda tekno kanalites.

Kes on Neo Zion?
Neo Zion on Rene Köster, kui ma tegelen muusikaga. Zion kui paik, kus kõik sünnib, vastab minu uuele Zionile, kus sünnib mu muusika.

Millise loo peale ütlesid, et vot nüüd tahan ise muusikat teha?
Sellist lugu ma ausalt öeldes ei mäleta ja ma ei usu, et seda üldse oligi. Ma olen alati muusikast väga huvitatud olnud, eriti rütmist. Mäletan pigem seda, kuidas valmis mu esimene „träkk". Käisin umbes 16-aastaselt mööda korterit ringi, peksin pliiatsit vastu erinevaid pindu ja lindistasin neid helisid. Pärast toppisin selle kõik üksteise järel mingis suvalises programmis kokku ja nii see sündiski.

Sind tuntakse eelkõige kui tantsijat, lavastajat ja koreograafi. Oma viimases soololavastuses „Tzion" kasutasid sa enda loodud muusikat. Kas lavastaja jaoks on see vabastav, et ei pea sõltuma teiste loodud taktist ja meloodiast? Ja kas muusika määratleb lavastuse või lavastus muusika?
Minu puhul oli omaenda muusika kasutamine kindlasti suur pluss ja kuna ma kirjutasin seda lavastusega paralleelselt, aitas see mul süveneda tegelasse ja atmosfääri, mida tahtsin luua. Lisaks sain ma valida täpselt koreograafiat toetavad rütmid ja meloodiad ja muuta neid natuke üht- või teistpidi, kui selleks vajadus tekkis.

„Tzioni" puhul määratles algne idee muusikalise stiili, aga hiljem tulenesid muusikast paljud lavastuse detailid. Kõik mõjutab kõike.

Milline instrument/programm on sinu jaoks asendamatu?
Ableton Live.

Kust sa oma sämpleid lõikad? Kas salvestad ka ise heli?
Sämpleid lõikan sealt, kust ette juhtub, ehk igalt poolt. Mulle tundub, et tüki võib võtta ükskõik mis loost, *loop*'ist, *a capella*'st, filmist jne ning seda näppida, venitada ja sellega mängida. Vahel saad midagi head, vahel mitte. Poole ajast ei saa ma niikuinii aru, mida ma teen. Ise salvestan muidu vokaale ja vahel, *for fun*, olen mänginud midagi kõlaritest ja siis selle üle lindistanud. Äsja saabus mulle ka üks väike analoog-bassimasin, millega praegu katsetan ja mida ma kindlasti väga palju kasutama hakkan.

Kui sul oleks võimalus teha koostööd ükskõik millise muusikuga maailmast, siis kes see oleks?
Eeee, jumal... Ma ei tea. Raha napib, äkki peaks Rihanna või Queen Bga tegema? Korjaks elu lõpuni honorare.

Aga kui raha ei oleks küsimus?
Kui raha ei oleks küsimus (mida ta tegelikult ei ole ka), siis oleks tõsiselt vägev töötada koos selliste meestega nagu Jeff Mills, Robert Hood, KiNK ja ühe mu *all-time favourite*'i Simian Mobile Discoga ja õppida neilt. Juba ainuüksi selleks, et nende lõputuid teadmisi varastada.

Kuidas hindad hetkeseisu eesti elektroonilise muusika maastikul?
Mulle tundub, et asjad kulgevad tõusvas joones. Igast head kraami leidub! Ilma pikema mõtlemiseta võiks öelda, et sellised nimed nagu Kask, Nikolajev, Wick Blaze, Madis Puuraid ja Siim Karro lähevad peale küll. Praegu teen ise koostööd sellise naisvokalistiga nagu HAŠŠ, kes on ühtlasi mu hea sõber ja laulab jube kaunilt. Nii et tema ka kindlasti sümpatiseerib.

PS. Esimene lugu läks meil just SoundCloudi üles, kui on huvi kuulata!

Nimeta mõned hetke lemmikartistid.
Rawaat, S Olbricht, Andy Stott, Arca ja FKA twigsi „LP1" on ikka ka päris teemas.

Küsis Madis Nestor

Pane kõrv peale: soundcloud.com/neo_zion

TOP 10

TOMMY CASH

1. novembril oma kauaoodatud esikalbumi „€$¥" avalikkuse ette toonud Tommy Cashiga seostuvad esimese hetkega küll vene dekoratiivvaibad, kentaurid, unikaalne stiil ning muidugi eurod, dollarid ja jeenid, mis jõudsalt tema visuaalse imago külge on kleepunud, kuid rahapatakate ning värviliste seinakatete taga peitub Cashil kümme suurimat kirge.

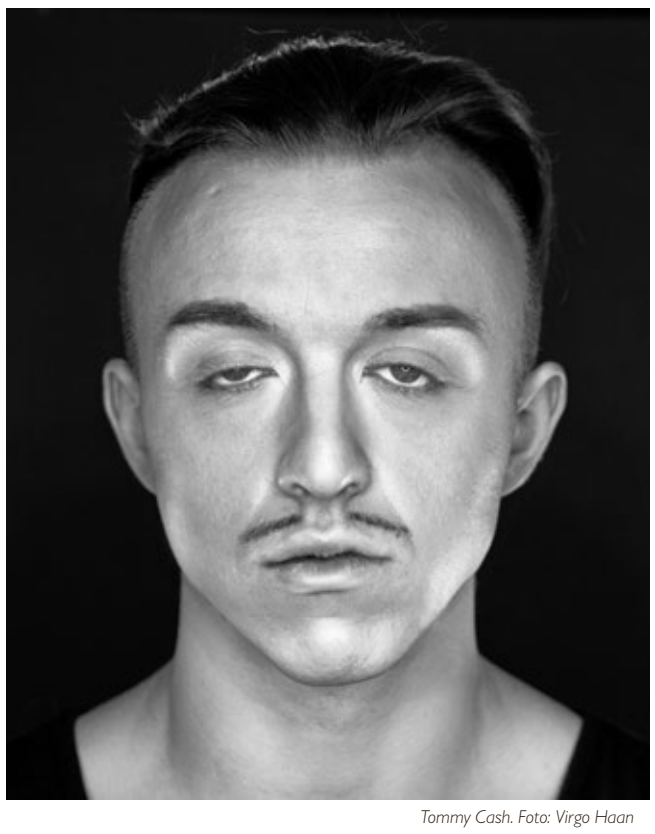

Tommy Cash. Foto: Virgo Haan

1. HOBUSED
   Sest maailmas pole ühtegi ilusamat tunnet kui ratsutamine.
2. SPORDIRIIDED
   Praktilisus, ja pealegi tunnen ma ennast Adidase liibukates kangelasena.
3. SÜMMEETRIA
   Audiovisuaalne terrorism on minu ala.
4. KOOMIKSID
   On mind alati toitnud värvide, ebanormaalsuse ja lootusega!
5. TOIT
   Ma olen väga kirglik sööja.
6. TRENN
   Mu keha on mu kindlus, eneseületamine on teemas.
7. HAIDEGA UJUMINE
   Olen kord Sri Lankal haidega snorgeldanud, võiks veel.
8. ÄÄRMUSED
   Kõik või mitte midagi.
9. MILLA JOVOVICH „VIIENDAS ELEMENDIS"
   Uuuh.
10. IGA VIIMNEGI LUGU MU ALBUMILT
    Mille saab endale siit: *tommycashworld.com*

KAKS LEGENDI. ÜKS LAVASTUS. MAAILMA KUNST MUUTMISEL.

ARVO PÄRT ROBERT WILSON

AADAMA PASSIOON

MAI 2015. NOBLESSNERI VALUKODA. TALLINN

Vaata www.concert.ee ja www.aadamapassioon.ee
Piletid müügil alates 3.11. kõikides Eesti Kontserdi kassades,
Piletimaailmas ja Piletilevis. Kuni 1.01.2015 piletid 20% soodsamad!

Eesti Kontsert

change performing arts

Kultuuriministeerium

Eesti Kultuurkapital

ERR

accentus music

Estonia Positively surprising

BLRT

HELIKUNST KUI EKSPERIMENTAALNE RUUMILOOME

Intervjuu **Raul Kelleriga**. Küsis Anders Härm

18. septembrist 26. oktoobrini oli EKKMis avatud Raul Kelleri isikunäitus „What You Hear is What You Get (Mostly)". Vestlus salvestati näituse raames 8. oktoobril toimunud *artist talk*'il.

Sa oled erinevate etappidena juba pikka aega kunstiväljal aktiivne olnud. Millal hakkas välja kujunema sinu enda kunstnikupositsioon? Millal sa helikunstini jõudsid?
Mõned asjad mõjutasid mind rohkem ja mõned vähem ning mind hakkas huvitama, miks see nii on. Rokkmuusika näiteks – kuulsin, et seal on mingid instrumendid, mis kõlavad huvitavalt ja mõjutavad rohkem. Hakkasin kuulama detaile, mis heli moodustavad, ja süvenema erinevatesse kõladesse. Viieteistkümneselt kukkusin Zeppelini ära. Helipildi võimsus oli üks asi, aga teine see, kuidas muusika on stuudios ehitatud. Minu jaoks oli põnev, kuidas on võimalik helis erinevaid kihte tekitada. Sealt edasi tulid mingid progeroki asjad, King Crimson ja Soft Machine näiteks, siis uuem muusika, Ligeti, Reich jne. Kordused, minimalism, tehnoloogilisus, pikad protsessid.

Kes sind kunsti poole pealt mõjutasid?
Eksperimentaal- ja videokunstnikud mõjutasid. Bill Viola näiteks. Ta ei loo ainult videot, aga ka installatsiooni, keskkonda. Ühel hetkel hakkas huvitama pildi või filmi esteetiline kogemus. Kuidas toimib liikuva-ajalise meediumi loogika ja millised on erinevad aspektid selle juures. Mis puudutab heli, mis on visuaalsus, mis on kaadrisisene dünaamika, kompositsioonilised reeglid ja nii edasi. Tekkis ettekujutus või teooria mingist helist, mis mind huvitab, ja tahtsin seda ise testima hakata. Kas see ainult tundub mulle nii? Kas see on kontrollitav, kui seda salvestada?

Siinviibijad ei pruugi teada, et sa oled aktiivselt ka raadiokunstiga tegelenud. Mis sind selle juures huvitab?
Raadio puhul võlub mind kõige rohkem eeter kui substants. See kommunikatiivne väli, mis on ühest küljest helilaine, teisalt aga teatud kollektiivne meediaväli. Kui sa kuulad heli, pannes plaadi mängima, on see väga isiklik suhe, aga raadio on kollektiivse kuulamise fenomen. Pikk lainesagedus on globaalne väli, kus on erinevad kultuurilised tükid, mis omavahel sulanduvad. Selle lihtsa aparaadiga saad sa seal liikuda. Mulle meeldib idee sellest rännakust.

Sinu viimased aastad on olnud väga intensiivsed. Helikunst on ka Eesti kontekstis aktualiseeruma hakanud. 2012. aastal oli KUMUs suur ja võrdlemisi ammendav eesti helikunsti ülevaatenäitus. Sinul oli sel aastal näitus Berliinis Meinblau Projektraumis ning ühtlasi on sinust saanud uue meedia professor samas kateedris, kus sa ise õppisid. Kõige selle otsa näitus EKKMis. Mis vahepeal juhtus?
Mitte midagi ei ole juhtunud. Helikunst on viimastel aastatel fookusesse sattunud. Mina lihtsalt töötan edasi.

Sa mainisid, et helikunstis on mitmeid suundi, mis tegelevad mingis mõttes erinevate asjadega. Mis sind kõige rohkem huvitab?
Ma arvan, et see algne impulss, mis mind juba 2000. aastal Projekt Unisoniga huvitama hakkas, on koha akustika, vaba improvisatsioon kindlas keskkonnas. On erinevaid meetodeid, kuidas kunstnikud töötavad. Mõnel tekib idee ja ta tegeleb sellele vormi andmisega. Mulle meeldib protsessile keskenduda, mis tähendab, et mul on mingi keskkond ja situatsioon, mille ma pean lahendama. Füüsiline materjal huvitab. Ideed ja narratiivid tekivad orgaaniliselt koos sellega. Ma olen tähele pannud, et mingi abstraktse või programmilise idee arendamine ei toimi minu jaoks hästi. Kohaspetsiifilisus on võib-olla paljude jaoks juba natuke ära vändatud teema, aga mulle tundub loogiline, et kui ma kuskil töötan, siis kõigepealt tutvun ruumi, kohaga ja mõtlen selle peale.

Mis aspekte sa otsid selle koha juures?
Midagi, mis oleks nihkes, mis ei oleks põhjendatud ja hakkaks mind kõnetama. Mulle tundub, et see on miski, mis ei ole otseselt pildil, vaid hüppab minu jaoks sealt välja. See on erinevates kohtades erinev, vahetevahel esialgu hoomamatu detail.

Mis tõmbas sind EKKMi puhul seda näitust koostama?
Mulle tundus, et EKKMile hakkab tekkima selga mingi valge kuubi kiht. Sinna seina on ikka kõvasti vaeva ja tööd pandud. Algne idee oli seda valge kuubi suunda võimendada. Teine võimalus oli sellega kuidagi orgaanilisemalt suhestuda.

Olen mitmelt poolt kuulnud, et see on õudu tekitav näitus. Kas sa seda ka ise nii tajud?
Ei. Olen saanud sarnast tagasisidet ja saan aru, kust see võib tulla, aga ma ise ei taju seda tumedust. Võib muidugi olla, et ma ei suuda seda kõrvaltvaataja pilguga näha. Tunnen ennast selles keskkonnas pigem hästi.

Kas see süngus tekib siis vaataja peas?
Mina ei ole siia küll mingit süngust programmeerinud. Pigem vastupidi. Arvan, et see on väga helge ja elujaatav näitus.

Kui nüüd rääkida konkreetsetest helidest ja kogu installatsiooni tervikust, siis see kõik on tegelikult väga abstraktne. Nagu pealkiri ütleb, siis seda, mida sa kuuled, sa ka saad. Mismoodi sa hakkasid seda kolme korrust läbivat installatsiooni üles ehitama?
Mõte oli häälestada kogu EKKM totaalseks installatsiooniks. Seadsin kõik üles ükshaaval sõltuvalt ruumist ja objektist ning alles hiljem vaatasin, kuidas tervik mõjub. Ausalt öeldes ei muutnud ma eriti midagi, kõik kõlas kuidagi juba kokku. Mõnes ruumis sai küll seinu nihutatud, et mingid vormid seal paremini mõjuksid. Lähenesin asjadele väga füüsiliselt ja funktsionaalselt. Loomulikult tekkisid töö käigus erinevad kihid ja ma ei hakanud neid ära viskama. Tegutsesin väga palju nii, et oli idee, vaatasin, kuidas see läheb, ja kui nägin, et asi jookseb mingis suunas, siis ma otseselt kätt ette ei pannud.

Võib-olla tekitab vaatajale probleemi näitusel valitsev sümbolisatsioonikriis. Millestki ei ole tähenduslikult kinni hakata peale selle puhta füüsilise või füsioloogilise kogemuse, mis sind nendes ruumides heli ja ruumi koosmõjul tabab. Ainus puhtalt visuaalne objekt on kolm fotot šamaanist, mis muutub selle näituse kontekstis väga tähenduslikuks. Kas kolmandal korrusel siiski ei selgu, et ei olegi *what you hear is what you get*?
Võib-olla. Ma teadsin, et tahan sinna seina kolm fotot teha. Minu jaoks on siin sees etnograafiateema, mis on oluline. Kui me räägime võnkest, siis selle ruumi heli on suhteliselt lihtne siinusvõnge pluss mingi siinusvõnge pluss mingi siinusvõnge. Need installatsioonid on tehtud läbivalt kahe ostsillaatoriga. Rütmipill toimib samal ostsillatsiooniprintsiibil. Membraan võngub ja teatud resonantssagedustel hakkavad tekkima spektraalsed kordajad. Heli sulandub ruumiga, loob uue ruumi.

Kas see transitiivne motiiv, heli abil inimese teadvuse seisundi muutmine, on sinu jaoks eraldi teema?
Ma arvan, et see ei ole ainult heliga seotud teema, vaid osa kunstist tegelebki inimeste teadvuse muutmisega. Kui tahta seda programmiliselt ümber kujundada, siis selleks ei ole väga palju vaja. Need mehhanismid on üsna lihtsalt saavutatavad. Mind ei huvita nii väga inimesega manipuleerimine, pigem on, vastupidi, põnev see asi võimalikult maha tõmmata. Ma olen üritanud kogu näituse võimalikult vaikseks teha. Ilmselt tahangi liikuda selles suunas, et järjest vähem toore füüsilise parameetriga manipuleerida. Helil on see aspekt igal juhul. Madalsageduses on teatud tüüpi energia, mis mõjutab otseselt keha, aga samas võib see ka väga vaikne olla. Siin näitusel ei ole ühtegi asja põhja keeratud, vaid pigem on kõik sellest lävendist allapoole krutitud.

Näitust tehes tuli mitu korda jutuks, et sa ei tea täpselt, mis juhtuma hakkab. Nimetasid seda eksperimentaalse helikunsti essentsiks. Sa proovid midagi, see võib õnnestuda või totaalselt ebaõnnestuda, välja võib tulla hoopis midagi muud või midagi täiesti ootamatut. Kui palju sul õnnestus realiseerida seda, mida sa kuulsid oma peas? Kui palju kuuleb seda näitusel?
Jah, ma võtan selliseid riske, mille puhul ma ei tea tegelikult, mis on lõpptulemuseks. Ühed asjad võivad tööle hakata ja teised mitte, aga see tundub mulle osana protsessist. Kui miski ei toimi, siis tuleb midagi muuta, sealt edasi minna. See on jälle see protsessuaalne tegevus. Mõni asi ei tööta, *so what*, ma võtsin vähemalt selle riski. Ma ei teinud midagi, teades, et see on kindlalt sellest materjalist ja peab niimoodi mõjuma.

Miks ma pean oma ideid illustreerima? Mind ei huvita see üldse. See näitus jooksis küllaltki sujuvalt. Ilmselt ka seetõttu, et siin töötamine on midagi muud kui mingis teistsuguses institutsioonis. Kogu näituse tiim oli väga hea. Mulle meeldib, kui inimesed mõtlevad kaasa. Kui kellelgi on idee, siis see võib olla põhjendatud, mitte et ma surun oma mõtte jõuga läbi. Mingid asjad ei tööta vahel, kuna ma olen üle mõelnud. Teinekord ma ei ole võib-olla lihtsalt piisavalt taibukas, ei näe mingit detaili, ja sel põhjusel asi ei toimi. Väga lahe on niiviisi kollektiivselt tegutseda. Vahel saab mõelda funktsionaalsemalt ja teha palju lihtsamalt.

Sellel näitusel on suur roll ka ahelsusel, kus üks motiiv viib teiseni. Kolmandal korrusel näeme nende šamaanipiltide vastas trummi, mis paneb vibreerima lae all olevad traadid. Need toimivad kitarrikeeltena ja peegeldavad väikese toa kõlaris, kus nende vibreerimise tekitatud heli välja tuleb. Mismoodi selline teos tekib?
Ma tahtsin füüsilist ostsillaatorit, mis kannaks ruumi heli üle teise materjali, et seda siis kuidagi üles korjata. See, et bassivõimendi on seal nähtaval, on jällegi kokkusattumus. Kui me trepiga lõpetasime, raamis see ukseava, ja ma sain aru, et see on valmis ning ma ei pea seal rohkem midagi tegema. Algne idee oli ukseava kinni panna ja keerata kõlar nii võimsaks kui võimalik, et see oleks justkui mingi koletis kuskil puuris, mida sa kuuled läbi seinte. Kui see asi hakkas tööle teistmoodi, siis ma pidin sellega kaasa minema. Nii need asjad liiguvad.

Mis sa arvad, mida ütleks Paul Cole Raul Kelleri näituse kohta?
Ma arvan, et ta improviseeriks väikse kantriloo.

Vestluse pani kirja Siim Preimann.

Raul Keller. Foto: Tõnu Tunnel

Artishoki veerg on kunstikriitika blogi Artishoki ja Müürilehe koostöös valmiv veerg sellest, mis kunstiinimestel parasjagu südamel on. Seekord esitame kultuuri kohta spekulatiivse analüüsi Maslow-Ponzi meetodil.

KULTUURI PÜRAMIIDSKEEM

Margus Tamm

MASLOW' INIMVAJADUSTE HIERARHIA

Teedrajava ameerika päritolu psühholoogi Abraham Maslow' püramiid esitab inimvajaduste hierarhia. Klassikalisel Maslow' skeemil (esmakordselt aastal 1943) on viis üksteisel asetsevat tasandit, kõige alumise baasi moodustavad füsioloogilised vajadused (toit, soojus, seks, uni jne), püramiidi tipus aga on eneseteostus, oma potentsiaali täielik realiseerimine (joonis 1). 1960ndatel lisati Maslow' püramiidile veel kaks tasandit: eneseteostusest allpool, viienda põhivajaduste tasandina nimetatakse vajadust teadmiste, kuuendana vajadust esteetilise elamuse järele. Ehk siis eneseteostusest allapoole eraldatakse kultuuriline tarbimine ja ülemist, eneseteostuse tasandit tuleb seega mõista kui kultuurilist tootmist, loomingulist tegevust. 1970ndatel lisati veel üks aste. Püramiidi uueks tipuks, kaheksandaks tasandiks paigutati transtsendentaalse tasand. *New-age*'likest allusioonidest ei pea end siinkohal häirida laskma – piisab, kui mõista transtsendentaalse all piire ületavat, olemasolevast teadmisest või kogemusest kaugemale minevat. Kaheksandat tasandit võiksid asustada *advanced* kultuuritootjad elik kultuuriheerosed – suured loojad, avastajad, leiutajad jt. Samuti on seda tasandit seostatud vajadusega *teisi* valgustada, õpetada, teed juhatada. Ehk inimvajaduste realiseerimise hierarhia tipus olijad näitavad eeskuju ja õpetuse kaudu ka madalamatel astmetel olijatele teed kõrgema eneseteostuse poole.

Maslow' konstruktsioonis on palju küsitavusi, seda on ohtralt kritiseeritud, kuid skeem on jätkuvalt väga populaarne ja aktuaalne. Huvitaval kombel aga pole Maslow' skeemi üle käivas arutelus pööratud tähelepanu kõige ilmsemale – nimelt sellele, et tegu on püramiidskeemiga.

PONZI PÜRAMIIDSKEEM

Teedrajava itaalia päritolu finantsmahhinaatori Charles Ponzi püramiid on üldtuntud ärimudel, mida on küll ohtralt kritiseeritud, enamikus riikides on selle teatavad monetaarsed vormid keelustatud, kuid skeem on jätkuvalt laialt levinud ja populaarne.

Püramiidskeemi puhul värbab algataja elik püramiidi tipp skeemiga liituma väikse grupi investoreid, kes peavad omakorda värbama uue grupi investoreid jne. Kogu tulu tuleb uutelt liitujatelt, kuid kapital koondub astmeliselt püramiidskeemi tipu suunas. Kõrgemal tasandil asetsejate parem elujärg inspireerib uusi liitujaid järgmisele tasandile pürgima elik enda alla uut kihti liitujaid värbama. Mida alumistel kihtidel olijad enamasti ei mõista, on see, et tänu nende edasipürgivusele nihkub ka püramiidi tipp aina kõrgemale, samas kui uue alumise astme moodustamine muutub aina keerulisemaks, sest nõuab iga kord astmeliselt rohkem uute investorite leidmist. Teoreetiliselt paneb püramiidskeemi absoluutse kasvu piiri paika demograafiline baas. Ideaalne Ponzi skeem hõlmaks kogu inimkonda. Kui uusi liitujaid pole võtta, hakkab püramiidi tipp alumisi kihte järjest ressurssidest tühjaks tõmbama. Tavaliselt variseb skeem kokku, kui alumised 2/3 püramiidist on tühjaks tehtud.

Kõige ökonoomsema, nn 8 palli mudeli puhul peab igas alla lisanduvas tasandis olema eelmisest kaks korda rohkem investoreid. Näidetes aga kasutatakse tavaliselt skeemi, kus nõutav on koguni kuuekordne kasv (joonis 2).

MASLOW-PONZI HÜPOTEES

Pangem need kaks konstruktsiooni nüüd kokku.

Levinuimad etteheited Maslow' käsitlusele (lisaks sellele, et kogu skeem on üldse falsifitseerimatu ja seega ebateaduslik) osutavad vastuolule: skeem kirjeldab justkui üksikindiviidi, samas on enamik skeemis välja toodud vajadusi sotsiaalse loomuga.

Joonis 1

Tegelikult võib oletada, et tegemist pole tingimata vastuoluga, vaid Maslow on siin täiesti teadlikult mõnevõrra ambivalentne. Kindlasti ei soovinud ta kirjeldada oma püramiidi ühiskonnamudelina, sest siis oleks saanud teda süüdistada klassiühiskonna propageerimises; samas on Maslow muu hulgas väitnud, et kui teise tasandi vajadusi suudab rahuldada tervelt 75% elanikkonnast (USA näitel), siis täieliku eneseteostuseni jõuab vaid *ca* 0,1%. Sellega osutab Maslow (tahtlikult või tahtmatult) tegelikult individuaalse eneseteostuse taustal peituvale sotsiaalsele kihistumisele. Annab mõista, et inimvajaduste püramiidi saab ühtlasi vaadelda ühiskonnapüramiidina, kus kõrgemate vajaduste rahuldamine on kättesaadav aina väiksemaarvulisemale ülemklassile.

Võtkem seesama 0,1%. Individuaalset eneseteostust võimaldavaks ühiskondlikuks baasiks on seega vähemalt 1000-pealine populatsioon. Klassikalise Maslow' püramiidi viie astme vahel ühtlaselt jaotatuna tähendaks see, et iga tasandi populatsiooni vahe on umbes kuuekordne. Antud aritmeetika vastab hästi ka enim levinud püramiidskeemi aritmeetikale (vt uuesti joonist 2).

Maslow' püramiid võib tunduda staatilise konstruktsioonina, tegelikult on süsteem rajatud vertikaalsele liikumisele. Kõrgemate tasandite heaolu inspireerib alumistel tasanditel asetsejaid omandama haridust, tarbima kultuuri, arendama oma loovust jne. Tipus paiknejate aina kasvav karisma meelitab liituma ja edasi pürgima aina uusi alamkihte. Samamoodi Ponzi püramiidi puhul – tipus säravad investeerimisgurud ja -geeniused tõmbavad ligi uusi järgijaid.

Mõlemad püramiidid ehitatakse alt üles. Oluliseks erinevuseks on see, et Ponzi skeemi olemus seab ka liitujatele piirangud, näiteks vanuselised, geograafilised, tahteavalduslikud vms. Maslow' puhul on skeemi alumisse ossa koondunud piiranguteta tinglikult kogu inimkond. Viimane aga võib tähendada ka seda, et Maslow' püramiid on lihtsalt n-ö ideaalne Ponzi skeem.

Niisiis, kahe püramiidskeemi vahel on ilmseid sarnasusi – see aga ei tõesta veel tingimata, et tegu on sama skeemiga.

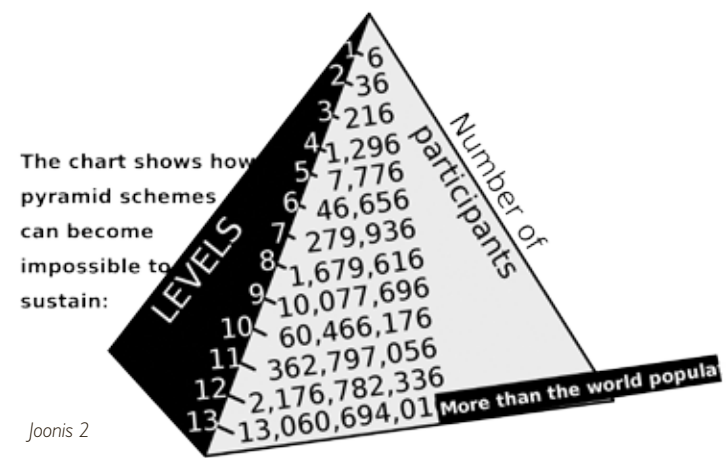

Joonis 2

MASLOW-PONZI PÜRAMIIDSKEEMI TÕESTUS

On üks ümberlükkamatu tõestusviis. Ükski Ponzi skeem ei eksponeeri end Ponzi skeemina, kuid kõik Ponzi skeemid päädivad kokkuvarisemisega.

Ponzi püramiidi alus, nagu öeldud, on pidev kapitali (mitte tingimata ainult monetaarse kapitali) juurdevool ning kokkukukkumise põhjus asjaolu, et skeemi sisenenud kapital ei tooda lisaväärtust kõigi skeemis osalejate jaoks (ehkki seda on lubatud). Proovigem nüüd sellist kriisi ette kujutada Maslow' püramiidi näitel. Mis juhtuks, kui tipus olijate eneseteostuseks vajalik demograafiline baas ammendub, kuid nad soovivad jätkata liikumist kõrgematele vaimsetele tasanditele? Sel juhul jätkaks püramiidi tipp ressursside kasutamist, aga kuna juurdevool puudub, teeb ta seda alumiste kihtide arvelt, õõnestades omaenda baasi. „Nälgivad kirjanikud" ja „külmetavad kunstnikud" väljendavad justnimelt olukorda, kus püramiidi kõige alumine tasand (toit, soojus) on hakanud ohtlikult hõrenema. Järgmiseks kaotatakse töö, siis kodu, seejärel lähevad sõbrad ja perekond. Kui tipp jätkab sellegipoolest ülespoole liikumist, variseb lõpuks kokku ka viies, kognitiivne tasand – teisisõnu, kaotatakse mõistus. Silme ette võib nüüd manada popkultuurist tuttava sassis juustega „hullu teadlase" või ka arhetüüpse külahullu.

Maslow millestki sellisest ei räägi, nälgival kirjanikul pole tema püramiidis kohta. Tema skeemist jääb mulje, et põhimõtteliselt saavad kõik inimesed tõusta kõrgeima eneseteostuse tasandile, kus nad hakkavad nautima külluslikku, teadmisteheldet ja loomingulist elu. Pilk kultuurilukku ja me ei leia kusagilt seda kaunist pilti. See, mida me kultuuriloos tegelikult näeme, on lugematud tõendid kriisidest ja kokkuvarisemistest – mööda ajalugu laiali pillutet külmetavad kunstnikud, piinatud geeniused, põletatud prohvetid ja muu taoline traagiline seltskond (üksikud õnnelikud erandid üksnes kinnitavad reeglit). Pilk kultuurilukku – ja siin ei saa olla mingit kahtlust – ja see, mida me näeme, on kokku varisenud Maslow-Ponzi püramiidskeemide otsatu varemete väli.

Kokkuvõttes tuleb seega lugeda tõestatuks, et Maslow' inimvajaduste püramiidi näol on tegemist Ponzi püramiidskeemiga.

•

LISA

Järgneva eesmärk on näitlikustada, kuidas saadud järeldusi praktikas rakendada.

Nagu eespool toodud, on Maslow-Ponzi püramiidskeemi konstant 6. Võtkem aluseks kõige kaasaegsema, nn täiendatud kaheksaastmelise Maslow' püramiidi, kus eneseteostusest allapoole on eraldatud informatsiooni ja kultuuri tarbimine ning sellest kõrgemale lisatud guru-tasand. Lihtne arvutustehe ütleb, et selleks, et üks inimene saaks end täielikult teostada, on vajalik *ca* 46 000-pealine populatsioon. Geeniuse või guru ülalhoidmiseks on aga tarvis veerandit miljonit inimest. Tegemist on optimaalsete arvudega[1], millest hälbimine viib kriisideni.

Vastavad arvutused oma kodulinna või kodumaa kohta võib igaüks ise teha.

[1] *Siinkohal tuleb kindlasti rõhutada, et tegu on kõigest esialgse, näitliku arvutusega, täpsemate tulemuste saamiseks on vajalik edasine süvendatud uurimistöö.*

UUS EESTI DISAIN: PAMELA PEEPSON

Küsis Triin Loosaar

Pamela Peepson. Foto: Liisi Anvelt

Pamela Peepson on oma kollektsioonidega eneselegi ootamatult nii kohalikes kui välisilma väljaannetes kajastust leidnud. Viimaste hulka kuuluvad näiteks *whatafashion.com*, *fuckingyoung.es* ning isegi WGSNi trendiennustused, rääkimata erinevatest näitustest, kus on olnud võimalik Pamela tekstiiliteoseid näha. Hiljuti lisandus sellesse ritta noore disaineri arvamine SÄSI nominentide hulka. Pamela ise eelistab ajada oma asju vaikselt, jõuda juhuslikult ettearvamatutesse kohtadesse ning nautida elukogemusi.

Kuidas sa tekstiili ja rõivasteni jõudsid?
Õppisin Tallinna Ülikoolis kunstiõpetust ja pärast lõpetamist mõtlesin spetsialiseeruda. Tegelikult tahtsin moedisaini erialale minna, aga ei julgenud, kuna mul polnud ette näidata ühtegi kollektsiooni ega stilistikat. Lihtsam tundus minna tekstiili õppima, kuigi ma polnud ka sellega otseselt tegelenud. Esimene aasta oli rohkem sissejuhatav ning rõivastega ma kohe tegelema ei hakanudki. Vahepeal võtsin hoopis kaks aastat vabaks ning läksin kutsekasse rätsep-stilisti eriala omandama. Tegelikult oli see kõik lihtsalt ajastuse ning asjade parim kokkusattumus. Jõudsin arusaamani, et tekstiilist saan kõik vajalikud eneseväljendusoskused ja tehnilised teadmised, mis andsid võimaluse teha asju ise algusest lõpuni. Ja kuna mul olid ka rätsepa baasoskused olemas, suutsin endale raskemaid eesmärke püstitada ning neid ka teostada.

Kollektsioon „Gentleboy". Fotod: Liisa Põder

Sa oled keskendunud meesterõivastele. Miks just selline suund?
Võib-olla tuleneb see sellest, et ma ise pole mees (*naerab*) ja see pakkus väljakutset. Aga tegelikult tundub mulle, et naisteriideid on niigi palju, milleks peaks olema vaja veel üht tegijat?! Meesterõivaste disaini maastik on Eestis natuke väiksem ja enda loomingu puhul oli tähtis, et kui ma juba hakkan midagi tegema, siis ei tohiks see mulle ülekuhjamisena tunduda. Kannan ka ise palju meesteriideid. Nendes tuleb rohkem esile mugavus – avarad lõiked ja praktilisus.

Millistest põhimõtetest sa disainimisel lähtud?
Üks on kindlasti see, et ma tahan teha midagi, mida ma varem teinud ei ole, et oleks võimalus protsessist maksimaalselt õppida. Viimase kollektsiooni „REARVIEWMIRROR" puhul katsetasin kangavärvimisega. Aga... (*Mõtleb*) Mul tekivad projektidega tavaliselt mingisugused kinnisideed, et ma lihtsalt pean need ära tegema. „REARVIEWMIRROR" oli näiteks seotud ühe muusikadokumentaaliga ja pärast selle nägemist oli mul kollektsioon põhimõtteliselt peas valmis. Sain sellest lihtsalt nii palju inspiratsiooni.

Ühtlasi on minu jaoks iseenesestmõistetav töötada võimalikult praktiliselt ja säästlikult, näiteks erinevaid olemasolevaid materjale kasutades. Mängin neist lähtuvalt tekstuuride ja pindadega, mistõttu võib tegumood iseenesest väga lihtne olla. Olulised on ka kvaliteet ja mugavus. Mulle meeldib, kui inimesel on riideesemega nii hea olla, et ta ei tajugi seda enda seljas; kui on saavutatud tase, et see ei piira teda. Kui keegi kannab näiteks minu kõige mõnusamast puuvillast disainitud T-särki ja see muudab heas mõttes inimesele endale üllatuslikult ta enesetunnetust, siis on see päeva tipphetk – kõige toredam tunne.

Mis on sinu arvates praegu moedisaini probleemid?
Hakkame kohe rahast rääkima (*naerab*). Ma arvan, et need vastused on päris mitu aastat samad olnud – raha ja *management*. Pikemat juttu pole. Ma ise üritan kuidagi vaikselt teha neid asju, ilma et ülejäänud elu selle tõttu kannataks. Ma ei tahaks ega saaks loobuda kõigest, et keskenduda ainult ühele, see on liiga riskantne. Tegutseda tuleks tasakaalukalt. Muidugi sooviksin oma tegemistest ära elada, aga loominguline vabadus peaks jääma – ükskõik milliseks see lõpuks kujuneb. Võib-olla tegelen järgmisel aastal juba millegi uuega, aga tõenäoliselt on moe, tekstiili ja kostüümidega seonduv see, millega jätkan, kuna see toob huvitavaid projekte ja on vaheldusrikas. Ma natuke kardan 100% enda asjale pühenduda, kuna võin sellest ära tüdineda. Üritan püsida piiri peal, tegelen sellega nii palju, kui mulle meeldib, siis võib-olla mõned kuud ei puutu üldse ja hiljem tulen selle juurde tagasi. Nii jäävad asjad värskeks ja põnevaks.

Sa oled maininud, et Eestis on hea olla, aga milles see heaolu just disaineri vaatepunktist täpsemalt seisneb?
(*Mõtleb*) Kontaktid. Ma arvan, et kontaktide loomine on väga lihtne, ja niivõrd-kuivõrd tootmine, asjade tegemine, sest kõik on hästi lähedal. See on mingil määral mugavustsoon, mis käib tõusude ja mõõnadega. Mul on väga vaja enda ümber kogukonda, kellelt ma saaksin tagasisidet ja kellega oleks võimalik vahetult suhelda ning oma tegemisi jagada. Kuigi ma olen palju reisinud, ka üksinda, siis praegu tunnen, et tore on ka paikne olla. Ma ei taha tingimata ka homme maailma vallutada.

Mis sind inspireerib?
Elukogemused, enda mugavustsoonist väljaastumine – julgus öelda „jah" asjadele, mis ei tundunud võib-olla varem nii minulikud või näisid kohati võimatud. Ma ei läheks oktoobris iga päev välja kuhugi telkima, aga tegelikult on see täiega lahe – eriti toredate ja usaldusväärsete inimestega. Uued kogemused, juhuslikkus ja kõik, mis viib sind kuhugi, kuhu sa ei osanud arvata, et võiksid jõuda. Spontaansed sündmused elus.

Millega sa praegu tegeled?
Praegu tegelen stilistikaga, teen erinevaid projekte, reklaame ja ka individuaalset stilistikat. Aga tegelikult on pooleli ka üks salaprojekt, mis ei ole seotud rõivastega, küll aga disainiga. See on jälle üks eneseületust nõudev asi.

BIOMARKET

Nii terve ja rõõmus...

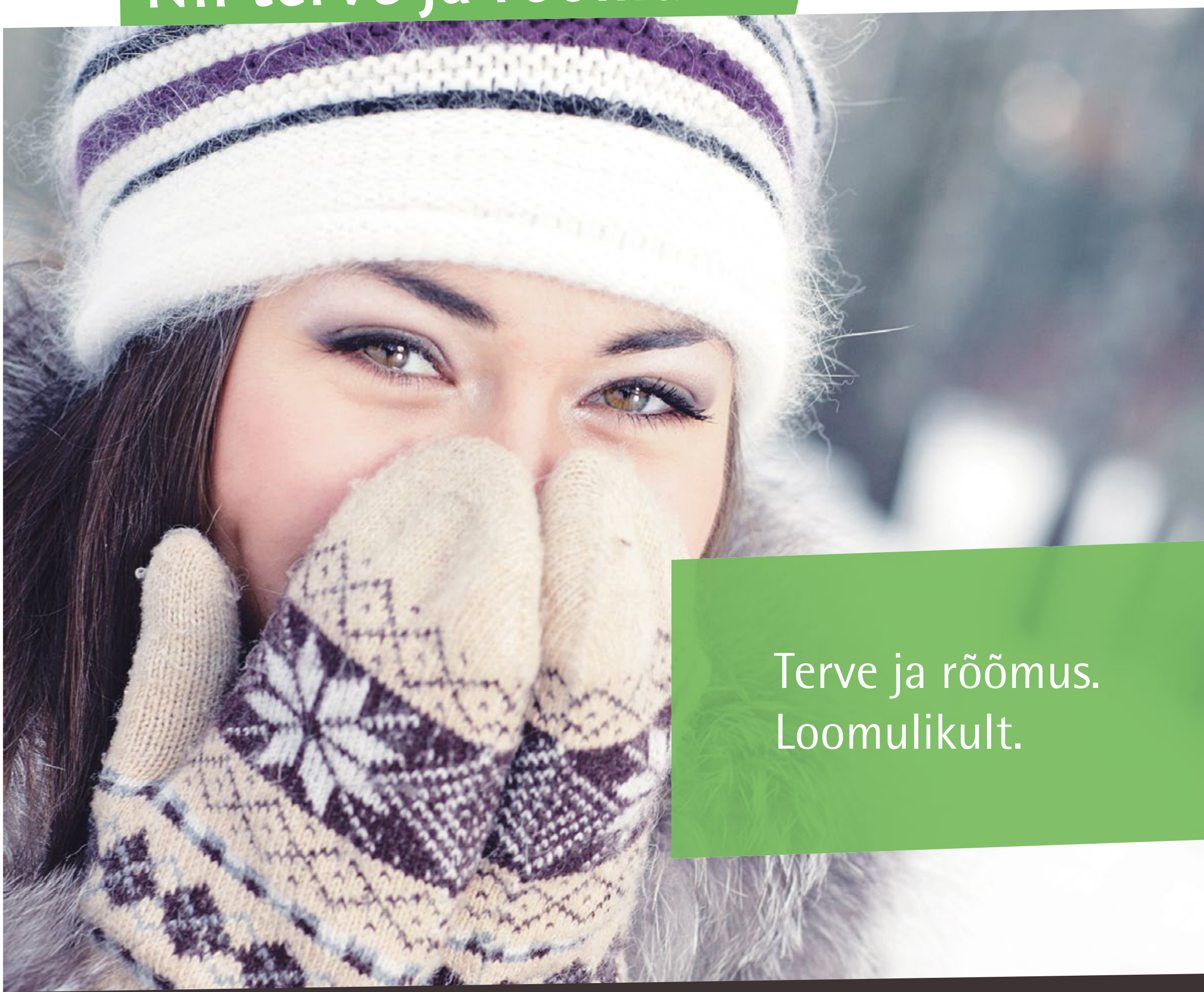

Kaubamaja Biomarket

Rocca Al Mare Biomarket

Solarise Biomarket

Ülemiste Biomarket

Viimsi Biomarket

Tartu Biomarket

www.biomarket.ee

KES TEAB, MIS ON MOES EHK KRIITILISEST PILGUST MOEMAAILMAS

Anne Vetik

Kellel on õigus kommenteerida rõivadisaini? Miks on moekriitika reeglina plass ning millised on võimalikud alternatiivid?

Klassikaline reedeõhtune appihüüd „Mul ei ole midagi selga panna!" võiks käia sama hästi ka muu kui riidekapi kohta: „Mul ei ole midagi moest lugeda!" Ma ei mõtle Rootsi ja Briti moekoolide doktorikraadiga lõpetanute raamatuid, kus on kohustuslik mainida vähemalt igal lehel sõna „diskursus" ja kust võib leida kindla peale vähemalt ühe viite Barthes'i olulisele, kuid ausalt öeldes saharakõrbelikult kuivale teosele „Moe keel". Olen neid tekste küll lugenud. Mõni on olnud põnev ja värske, mõni igav ja tüütu nagu ikka kirjutised, mis kusagil teaduse ja meelelahutuse piiril balansseerivad. Aga ma pean silmas seda, et puudub moekriitika, mis ilmuks moeajakirjades või lehtedes ja tegeleks disainerite töödest lähtuvalt muu kui a) kollektsioonide kirjeldamise ja b) disainerite-le ülistuslaulude laulmisega.

Üldiselt on kriitikat kirjutada igal juhul keeruline. Eriti nii väikse skeene puhul nagu Eestis. Meil vohab õlale patsutamise kultuur, kus suurim patt on vingumine ning kõik vihjed sellele, et saaks ka teisiti, tapetakse eos närvilise kääksatusega „TEE SIIS ISE PAREMINI!". On terve pühade lehmade nimekiri, kellest ei tohi veidi suuremas liberaalses Kalamaja seltskonnas kriitilisel toonil rääkida: Toomas H. Ilves, Vaiko Eplik, mõned söögikohad ja ka eesti mood. Mitte kogu moeväli pole puutumatute loendis, kuid enamik tegijaid vanusevahemikus 25–45 küll. On tähelepanuväärne, et disainerid ei saa oma töö kohta meediast mingit mõistlikku tagasisidet.

Tegelikult olen ma ise kirjutanud moest, keskendudes reeglina intervjuudele ehk siis disainerite isikute avamisele, ja kriitikat mõne moenäituse kohta – kunagi ammu isegi ühe üpris terava. Kuid sellegipoolest, arvestades, et mood on Eestis võrreldes teiste disainivaldkondadega üpris hea nähtavusega, olen selle kohta väga vähe sõna võtnud. Eelkõige seetõttu, et raske on öelda midagi mõistlikku, distantseerunult ja kainelt, tuues esile nii head kui halba inimeste kohta, kellega oled teinud koostööd ja kes meeldivad sulle.

Suures maailmas on lood veidi teisiti. Kuigi ka seal loevad mõistagi personaalsed suhted ja tähtsad nimed jäävad töökohtadest ilma isiklike sümpaatiate tõttu (vt Carine Roitfeld ja prantsuse Vogue). Eelkõige tellivad siin muusika, ja seega ka valitud viisile kaasalaulmise, megabrändid ja neid omavad kontsernid. Kui kirjutad midagi negatiivset LVMHsse kuuluva Gucci etenduse kohta, ei saa sa ilmselt kutset järgmisele *show*'le, *exposure*'it ega hinnalise nänniga *goodie bag*'e. Ehk siis kiida, pane publik tarbima ja ära vingu, kui tahad selles maailmas üldse sõna võtta. Muidugi on ka siin põhimõttelisi tüüpe, kes viitsivad suurte moemajadega tülli minna (vt Cathy Horin *vs.* Yves Saint Laurent / Hedi Slimane). Neil seisavad reeglina selja taga väljaanded, mis peavad ikka veel põikpäiselt ajakirjanikke palgal, mitte ei elatu *freelancer*'ite pealt.

Üleüldiselt võib moekriitika hääbumist siduda ka asjaoluga, et moes on valitsenud viimasel kümnendil niikuinii „*whatever rocks your boat*" mentaliteet. Hea maitse on ammu kas surnuks kuulutatud või siis personaalseks valikuks tembeldatud – kellegi välimust kommenteerida on ebaviisakas. Ainukeseks kõlama jäävaks väärtuseks on võib-olla *realness* – see termin on ilmselt kõige paremini lahti seletatud dokfilmis „Paris Is Burning".

Realness'i jälgi on ka viimase 3–5 aasta moeblogides pead tõstnud temaatikas, milleks on *models off duty* ehk modellid, kes tõmbavad *show* lõppedes selga oma „päris" riided, tulevad *catwalk*'i olümposelt alla lihtsurelike sekka ja näitavad oma tegelikku palet või siis hoopis üht oma avataridest. Seega jääb ainsaks võimalikuks moekriitika kriteeriumiks justkui truudus iseendale. Samas usun, et see on täiesti piisav ja võimaldab loomingule hinnangut anda, kuivõrd moe kvaliteet seisneb *realness*'ist lähtudes selles, kui õnnestunult suudab disainer trendide ja oma nägemuse vahelisel teraval serval tasakaalu hoida. Ehk siis soovitan nii endal kui teistel moest mõtlejatel ning kirjutajatel ennekõike sellest lähtuda.

OOTEREŽIIMIL MOEVÄLI TALLINN FASHION WEEKIL

Triin Loosaar

Tänavu 23.–25. oktoobrini aset leidnud pealinna moenädal mõjus üldjoones tolmukeerutamisena, kuid sellest hoolimata leidus ka üksikuid sähvatusi.

Tallinn Fashion Week taotleb eesti moemaastiku paremikku esitleva ürituse staatust – „professionaalse moekunsti tippsündmus", „glamuur", „elegants" ja leidub veel väga palju teisi ülivõrdes sõnu, mida selle kirjeldamiseks kasutatakse. Kokku oli koondatud osa moeringkonna jäämäe tipust, kelle seas on nii disainereid, ajakirjanikke, blogijaid, fotograafe, moehuvilisi kui kliente, kuid osavõtjad jäid justkui millegi ootele, mida sündmust läbiv *standby*-seisund siiski pakkuda ei suutnud.

Terminit *standby*, mis assotsieerub ka Windowsi operatsioonisüsteemiga, võib kirjeldada kui paigalseisva ja apaatse vaheseisundit. Antud juhul asjakohaseks saav TFW olustikukirjeldus pakub mõtlemisainet üldisemalt kogu kohaliku kaasaegse moeskeene hetkeseisu puhul. Tuleb nentida, et TFW on peamiselt siiski ärihuvidele suunatud üritus, aga kuna minul isiklikul tasandil see seos puudub, siis jätan selle kõrvale ning keskendun peamiselt sündmuse loomingut hõlmavale poolele.

Ühest küljest on TFWI kujunenud välja väga hästi sissetallatud vaod – idee, visuaal ja identiteet, mis toimivad. Paraku tundub kohati, et need vaod on liiga sügavale vajunud ning vaateväli juba seetõttu piiratuks muutunud. Olgugi et juba rohkem kui ühe kümnendi jagu on TFWI olnud suunaseadjateks ka väga isikupäraseid disainereid, on tänaseks tajutav omamoodi ummikseis.

Sellest hoolimata sai TFWI näha ka üksikuid sähvatusi. Näiteks Kuldnõela nominent Lilli Jahilo, kes esindab küll mõnevõrra harjumuspärast elegantset ja naiselikku suunda, kuid kelle intuitiivne eripära ja loomingu kvaliteet näitavad erakordse rõivadisaini võimalikkust. Tavapärasest TFW esteetikast kõrvalekaldena ja värskendavalt mõjus muidugi ka oodatud ja kiidetud Jonurmi ja Kärt Ojavee kollektsioon. Jo oli seekord astunud sammu kõrvale juba tema käekirja defineerivatest ülerõivastest ja katsetanud hetketrendidega (loe: spordiesteetika + *normcore*). Igal juhul oli Jonurmi ning KO! aksessuaaridega kollektsioon silmatorkav ja tõi teatavat uut hingamist kogu üritusele.

Omaette kategooriasse võib lugeda Kuldnõela võitja Kriss Soonik-Käärmanni, kes torkas silma oma üllatava suhtumisega – *show* ei seisnenud lihtsalt ilusa pesu ja toote esitlemises, vaid ka harvaesinevas katses publiku tavapärast distantseeritud kõrvalseisja rolli kõigutada. Moe-*show* lõpus murdsid vaatajate tavapärase tõsiduse mängulised, isegi irvitaval toonil lavale ilmunud irooniliselt lõbusalt tantsivad ning jänesekõrvadega kaunistatud noormehed. Igati positiivne oli näha ja kogeda, kuidas ootamatu nihe lülitas hetkeks selle nn *standby*-režiimi ümber ja andis võimaluse olukorra ümbermõtestamiseks.

Mõistan, et seda, millised moe-*show*'d kellelegi meeldivad, mõjutavad inimese isiklikud esteetilised eelistused, see, mis generatsiooni ta kuulub ning millised on tema kultuurilised mõjutajad. Isegi eetilised valikud, mis puudutab näiteks kangaid ja materjali. Kuid mulle tundub, et probleeme ei tekita nimetatud tegurid, vaid see, et eesti moeväljal on puudu mingi ühendav aktiveeriv lüli. Paratamatult on nii, et kõik mõjutavad üksteist – disainerid, moeajakirjanikud, tarbijad jt. Kui üks osa sellest võrgustikust ei toimi, mõjub see kogu tervikule. Võib-olla on see tingitud osapoolte suutmatusest kontakti luua või tahtmatusest üksteisega suhelda, aga see toob mind tagasi väite juurde, mida juba sissejuhatuses mainisin: kõik on ootel... Hetkeolukord mõjub tolmukeerutamisena ning muudab sellise tegevuse olulisuse seetõttu küsitavaks.

Samas ei sõltu see vaid moeloojatest ja moeürituste korraldajatest. Kui moe-*show* (sh TFW) on moedisainerile eneseväljendust või -analüüsi pakkuv formaat, siis sellele peaks järgnema teoreetiline analüüs ehk moekriitika. Isiklikult tahaksin näha, et seda funktsiooni täidaks ajakirjandus. Kuid kui peatuda Eestis praegu olemasoleval (või olematul) moekriitikal, järelkajal ja mõtestamisel, läheb asi väga segaseks. Just TFWga seoses sattusin jälle üle mitme aasta kohalikke peavoolu moesaite lugema. Kirjutati kõigest ja samaaegselt mittemillestki – nimetatud paigalseisu musternäidis.

Ajakirjanduse kui mõtestava kõrvaltvaataja funktsioon väljendub hoopis kummalise, isegi groteskse verbaalse visualiseerijana. Seal, kus peaks eksisteerima mõtestamine, toimub ülivõrdes õhkamine ning seda mitmest kanalist korraga. Kuigi reegli kinnitamiseks saab õnneks tuua välja siiski üksikuid erandeid, keda ka vääriliselt hinnatakse – näiteks TFWI moemootori auhinna pälvinud Tanel Veenre, kelle kirjutised suudavad kujunenud üheplaanilisusest veidi sügavamale jõuda.

Kokkuvõtvalt võib märkida selle moevälja puuduoleva ühenduslüli ja samaaegselt teatava valmisoleku positiivse mõjuna siiski seda, et taoline ootus tekitab ka kuhjumist ning selle tulemusel tekkinud paised võivad ootamatult lõhkeda – võib-olla luua isegi uue moeparadigma –, sõltub lihtsalt sellest, millal kriitiline mass suudab *standby*-režiimist ümber lülituda.

Kuldnõela võitja Kriss Soonik-Käärmanni kollektsiooni esitlus TFWI. Foto: Jelena Rudi

Artikkel on avaldatud koostöös festivaliga Animated Dreams

KUULSAD PÕHJANAABRID MUUMID JA ANGRY BIRDS NAUDIVAD ÜLEILMSET EDU

Peter Schavemaker. Tõlkis Liina Ristoja

Muumid ja Angry Birds puhuvad soome animatööstusele sisse uue elu. Tänavu 100. sünnipäeva tähistav soome animatsioon paistab silma vilka kaastootmise ja ühisloomega.

Soome filmiekspert Tuula Leinonen on määratlenud kohaliku animatsioonitraditsiooni algusajaks varased 1920ndad, mil indu saadi naaberriigilt Rootsilt. Leinonen on lõpetamas soome animatsiooni 100. juubeli puhul 500-leheküljelist raamatut, mis sisaldab ligikaudu tuhandet pilti ja sadu intervjuusid. Soome anima tähtpäev tähistab ka riigi armastatud lastekirjaniku ja kunstniku ning 1940ndatel sündinud muumitrollilugude autori Tove Janssoni (1914–2001) sajandat sünnipäeva. Tema loodud muumid on soome tuntuimad animategelased, kes said eriti suure menu osaliseks Jaapanis. Tuula Leinoneni sõnul on Aasias edu saavutamise selgitus täitsa olemas: „Nii soomlased kui ka jaapanlased armastavad elada vaikselt ja rahulikult, kooskõlas keskkonnaga. Muumide õrn ja ajatu maailm on rajatud just neile väärtustele." Tom Carpelan Filmkompanietist (70ndatel ja 80ndatel televisiooni jaoks loodud muumifilmide õiguste omanik) nõustub Leinoneniga: „Soomlased ja jaapanlased samastuvad nende tegelastega. Muumide maailm on väga avatud ja andestav nagu ka Soome ühiskond. Nuuskmõmmik tähistab jaapanlaste jaoks aga vabadust." Carpelan restaureeris hiljuti 78 osa seriaali 45-millimeetriselt originaalversioonilt, mille tootsid Poola Oscari-võitjast animastuudio SE-MA-FOR ja Austria stuudio Jupiter (kes tõid animatsiooni kolmekihilise klaasimaalingu ja *stop-motion*-tehnika) aastatel 1977–1982. „Need lood on siiani suurepärased ja ei ole mingil moel aegunud," on Carpelan kindel, plaanides filmid ka DVDI välja anda.

WALT DISNEY

Carpelani sõnul oli juba Walt Disney suur muumide fänn. „Talle meeldisid need tegelased väga. Disney püüdis muumisid ära osta samal ajal, kui nad omandasid Karupoeg Puhhi, kuid Janssonite pere polnud nõus müüma. Põhjuseks oli asjaolu, et Disney' inimesed tulid oma ostujutuga vaid paar kuud pärast Tove Janssoni surma. Neile öeldi kohe ja lõplikult ära." Muumidest on vändatud kolm täispikka filmi. Esimene, 1992. aastal linastunud jaapanlaste animeeritud „Sabatäht Muumiorus" oli Leinoneni sõnul koloriidilt kirkast nii kahvatuks muudetud, et Tove Jansson oli täiesti šokeeritud. 2008. aastal nägi ilmavalgust „Muumide ohtlik jaanipäev" ning kaks aastat hiljem esimene soomlaste toodetud stereoskoopiline 3D-animafilm „Muumitroll ja punane komeet". Viimane jõudis kinolevisse üle maailma. Angry Birdsi taga seisev Mikael Hed leiab, et neil inimestel oli hea brändi ehitamise ja samas Tove Janssoni töödele truuks jäämise tunnetus.

Muumisid ootab soome animatsiooni 100. juubeli puhul taassünd. Tänavu oktoobris tuli välja võimsa eelarvega 80-minutiline film „Muumid Rivieral", mis valmis Pariisi stuudio Pictaki ja Soome Handle Productionsi koostöös. „Linateos heidab uut valgust 50ndatel Tove Janssoni raamatutes koomiksivormis ilmunud mustvalgetele muumilugudele, mida kasutasime stsenaariumi loomisel," sõnas Soome stuudio juht Hanna Hemilä, kes sai filmi tegemiseks loa Janssoni nõbult Sofialt, kellele kuuluvad muumide autoriõigused. „Talle meeldis see mõte väga. Kui keegi nendest tegelastest midagi teab, siis on see tema," lisas Hemilä.

EESTI AITAS SOOME ANIMALE HOO SISSE

Kauaaegse produtsendina oli Hemilä selle ajaloolise hetke juures, mil Soomes lülituti ümber digitaalsele animatsioonile. Seda tehti eesti animaatorite abiga. „Soome animatsioon algas lamenukkudest. Pidime 1996. ja 1997. aastal pidevalt Tallinnas käima, et saada valmis 13-osaline kahest karust rääkiv nukufilmisari „Urpo ja Turpo". Eesti animatsioon oli meie omast niivõrd palju ees. Soomes ei osanud keegi nukufilmi teha," meenutab ta. Ent koostöö ei sujunud mitte kohe ladusalt. „Nad olid ikka veel nõukogude ajas, neil polnud arvuteidki. Eestlastel olid tehnilised oskused, aga meie tõime neile lääneliku animatsiooni visualiseerimise viisi. Koos suutsime rajada uue ajastu ja ühe klassikalise sarja," rääkis Hemilä.

2001. aastal tootis Hemilä oma teise eduka animasarja „Turilas ja Jäärä". Kuna ta selles filmis enam *live action*'it ei kasutanud ja Tallinna stuudiote abi vaja polnud, siis sündis otsus Helsingisse oma stuudio rajada. Sari jäädvustati savitehnikas 35-millimeetrisele filmile. Kümme aastat hiljem oli Hemilä kavas toota ühes Hiina stuudios sarjast 150 osa 3Ds.

„MIPCOM oli väga huvitatud, kuid meie Saksamaal paiknenud toetaja läks pankrotti," selgitas ta, miks plaan kunagi ei teostunud. Mõlemale sarjale oli seatud eelarveks 1,3 miljonit USA dollarit. „Turilas ja Jäärä" jookseb siiani Soome, Rootsi, Norra, Taani ja teiste Euroopa riikide telekanalitel ning on esimene soome animasari, millel on ka oma kommertstoodete liin.

Üks nukumeistritest oli andekas noor animaator Kari Juusonen, kellest sai pärast iseseisvalt toodetud filmi „Pizza passionata" (2001) Cannes'i filmifestivali võitu tänapäevase soome animatööstuse üks alustalasid. Juusonen ise ütleb, et teda inspireeris oma töös Katariina Lillqvist – naine omakorda aga oli vaimustatud tema filmist. „See oli minu jaoks suur hetk. Lillqvist on soome anima *grand old lady*." Juusoneni järgmiseks verstapostiks sai soome läbi aegade kahe kõige populaarsema, enim müüdud ja enim vaadatud animafilmi „Niko – tee tähtedeni" (Soome, Saksamaa, Taani, 2008) ja „Niko ja lendavad põhjapõdrad" (2012) kaastootmine. Esimest müüdi 118 riigis, viiemiljonilise elanikkonnaga Soome kinodes kogus see üle kolme miljoni vaataja ja Ameerika Ühendriikides jõudis ülekanne filmist 26 miljoni silmapaarini. „Mõlemad teosed on olnud soome täispika anima katalüsaatoriks," sõnas Juusonen. 2013. aasta märtsis asus ta üllatuslikult tööle Soome suurimas meelelahutusettevõttes Rovio, kus ta tegutseb praegu Angry Birdsi telesarja kallal (mis tuli välja sama aasta septembris). Niko-filmidest sai soome animatsiooni ajaloo oluline pöördepunkt. Mõlemad linateosed tootis riigi juhtiv animastuudio Anima Vitae (rajatud aastal 2000), mida võib animaeksperdi Leinoneni sõnul pidada „soome Pixariks" – sama on arvanud Rovio juht Mikael Hed ajakirja Animation Magazine veergudel. „Nad on vägevad ja teinud hämmastavaid asju. Saan nende vastu ainult austust tunda ja mul on rõõm nendega koos töötada." Kusjuures, just Anima Vitae kätesse on usaldatud ka Angry Birdsi animasarja tootmine. Stuudio eestvedaja Petteri Pasaneni sõnul on Pixari inimesed neil ka kolm korda külas käinud, olles hämmingus, et nad on suutnud nii väikese meeskonnaga nii palju saavutada. „Oleme algusest peale kirglikult kvaliteeti ja tehnikat taga ajanud. Niko-filmid avasid meile mitmed uksed ning viisid meid rahvusvahelise läbimurdeni. Me sihtisime edu ning saavutasime selle. Saime tuntuks, kuigi sugugi kõik ei tea, et „Niko" on Soome projekt. USAs peetakse meid Ameerika-sõbralikuks ettevõtteks. Paistab, et oleme jala ukse vahele saanud. See aitab uute projektide meieni jõudmisel. Ma ei pea enam selgitama, kes me oleme," rääkis Pasanen.

Ameerika kõrval püüab Anima Vitae saada osa ka Aasia animatööstusest, avades stuudio Kuala Lumpuris ning töötades koos Malaisia, Hiina, Korea ja Austraalia stuudiotega. Praegu on pooleli koostööprojekt Taani Einstein Filmiga, et anda 2016. aastal välja täispikk animafilm „Hugo", mis räägib 90ndate televisioonist tuttavast norra trollist. Stuudio ootab sellelt samasugust menu kui „Nikolt", mis saab peatselt ka kolmanda järje. Anima Vitae ohjas loominguliselt ka 2011. aasta soome stereoskoopilist animatsiooni „Võlukristall", mille kirjutas tõeline veteran Mikael Wahlforss (Epidem ZOT). Filmi levitas prantsuse TF1, mis müüdi hiljuti USAsse ja Kanadasse. Wahlforss ise peab seda oma suurimaks õnnestumiseks. „Meie DVD tegi Ameerikas teistele jõulufilmidele ära," märkis ta. Film sai koostöös Itaalia kanaliga Cartoon One juba samal aastal ka järje „Red Caps". Wahlforssi sõnul olid mõlemad Niko-filmid soome 3D-animatsioonis revolutsioonilised. Tänu neile muutus animatsioon Soomes tõsiseltvõetavamaks äriks. Wahlforssi esimene animasari sai alguse aastal 2006 filmiga „Yellow Giraffe" ja tema telesari „Noksu" jõudis sel kevadel kanalile YLE.

Illustratsioon: Andrei Kedrin

ANGRY BIRDS

Nutitelefonimängu Angry Birds autorina on Rovio Entertainmentist saanud Soome suurim meelelahutusettevõte. Alates 2010. aasta veebruaris Apple'i App Store'is nädala mänguna tutvustamisest on soomlaste rakendust alla tiritud juba üle kahe miljardi korra. 2013. aasta septembris ehk kolm aastat pärast esialgset tähelendu üllitas Rovio Angry Birdsi dialoogita animaseriaali, mis jõudis juba esimese seitsme kuuga miljardi vaatamiseni. Eesmärk saada maailmas tunnustatud animatsioonistuudioks täitub arvatavasti hiljemalt aastal 2016, kui kinodesse jõuab Angry Birdsi kompuuteranimeeritud (CGI) 3D-film, mis valmib kahasse Sony Picturesiga, täpsemalt korporatsiooni alla kuuluva Imageworksi stuudioga Vancouveris. Produtsendid on David Maisel, John Cohen ja Catherine Winder ning stsenarist Jon Vitti. Filmi režissöörid on Fergal Reilly ja Clay Kaytis. „Sony Pictures ja nende tiim olid põhjuseks, miks me otsustasime selle filmi teoks teha," sõnas Mikael Hed. Juba enne esimese filmi valmimist on plaanis ka järjed. „Minu ainus tingimus ekraniseeringule oli, et sellel peab olema hea lugu. Maailmas leidub juba piisavalt palju filme, mis tuginevad kehvadele narratiividele," ütles ta.

Kari Juusoneni sõnul on Rovio eesmärk pöördepunkt soome animatsioonis: „See viib soome animatsiooni uuele tasemele." Hed leiab, et animaprotsess sai alguse juba siis, kui mäng originaalkujul välja tuli. Animatsioon oli tol hetkel vaid üks võimalustest. 2010. aasta alguses – tükk aega enne „Angry Birds Toonsi" – katsetasime oma esimesi animatsioone. See oli oluline viis, kuidas arendada Angry Birdsist kui pelgalt arvutimängust terviklik kaubamärk," sõnas Hed. Selleks et oma eesmärgid saavutada, palkas Rovio 2012. aasta alguses režissööri Eric Guaglione, kes oli töötanud varem Walt Disney' stuudios filmidega „Mulan", „Lilo ja Stitch" ning „Vennad karud" ja saanud 1995. aastal Emmy nominatsiooni töö eest linateose „Star Trek: Rändur" juures. „Angry Birdsi maailmamenu oli motivatsiooniks, miks ma otsustasin Roviosse tööle tulla," põhjendas Guaglione.

Ta märkis, et Disney's tehtu ei ole siiski mudeliks Rovios valmivale tööle. „Me tahame luua oma identiteedi ja küsida, kuidas me erineme Disney'st, DreamWorksist ja Pixarist? Angry Birdsil on oma toredad kiiksud, mida Disney'l ei ole," mõtiskles ta. Hed selgitas, et Roviol on eelis katsetada oma loomingut enne mitmesajamiljonilise eelarvega filmi tegemist teiste meediumite, nagu mängud, vahendusel. See on tema sõnul kiirem ja vähem riskantne viis näha, kuidas publik uue projekti vastu võtab. Guaglione hinnangul on peamine eesmärk viia Rovio loojutustamiskultuur uuele tasemele.

„Tahaksime laiendada Angry Birdsi karaktereid mänguatmosfäärist väljapoole animatsioonitasandile, mida fännid pole varem näinud ega kogenud. Praegu me arendame uusi tegelasi ja animatsioonistiile, mis lähevad Angry Birdsist kaugemale. Asi ei peatu seal," sõnas Guaglione. Viimati lanseeritud tegelane Stella on Guaglione sõnul uue lähenemise värskeim näide. Mikael Hedi arvates on see aga siiski vaid väike samm väljapoole Angry Birdsi universumit. „Me teame, et meie bränd on väga tugev, aga tahame veel kaugemale liikuda," kehtestas Hed.

Guaglione meelest on põhiküsimus, kas Angry Birdsi tegelastest saavad kunagi nii tüüpiliselt soomelikud karakterid, nagu seda on muumid. „Ma arvan, et neist on saanud nüüdseks maailmakodanikud," usub Mikael Hed. „Angry Birdsi on loonud soomlased, aga asja kallal on toimetanud nii rahvusvaheline meeskond, et tegelastest on saanud kosmopoliidid."

KAASPRODUKTSIOON ON EDU VÕTI

Seni parimaks rahvusvaheliseks Soome ühistoodangu näiteks on soome-hiina telesari „Dibidogs", mille taga seisavad Soome stuudio Futurecode (Jim Solatie) ja Hiina Blue Arc (Tommy Wang). Mehed kohtusid aastal 2007, aasta pärast seda, kui Solatie perekond lõi „Dibidogsi" karakterid. „Algsed tegelased olid mu laste Mikaela ja Tomi looming, kes mõtlesid välja nende esimesed seiklused, mille aitas stsenaariumiks põimida kirjanik Tuija Lehtinen," rääkis Solatie, kes müüs koos naisega maha oma turu-uuringute firma, investeerimaks sellesse, et „Dibidogs" koos hiinlastega tehtud saaks. „Käisime 50 korda Hiinas, et õiged partnerid leida. 2007. aastal kohtasime sealset lastekirjanikku Wangi, kes töötas Hiina suurima telejaama juures. Fakt, et „Dibidogs" on laste loodud, osutus tõeliseks jäämurdjaks," rääkis Solatie. Kolm aastat hiljem aprillis jõudis esimene, 26 osast koosnev hooaeg (iga osa oli 23 minutit pikk), mille tootmine maksis seitse miljonit USA dollarit, Soome kommertskanali MTV3 ja Hiina kesktelejaama CCTV eetrisse. Lisaks allkirjastati lepingud, mis viisid „Dibidogsi" Venemaal kanali Multimania ja Koreas KBC kavva. Vähe sellest, aastal 2010 tunnustati Solatie projekti ka MIPCOMil ning see võitis MIPTV CC Venturesi auhinna. „Me olime MIPCOMil täiesti rohelised, üldsegi mitte animatööstusest," imestab Solatie. 2014. aastal sai „Dibidogs" rahvusvahelise edu eest hinnalise Soome audiovisuaalse ekspordi preemia Hulda. „Dibidogsi" näidatakse ka Horvaatia, Sloveenia ja Bosnia televisioonis ning Solatie hinnangul ei ole võidukäik veel lõppenud: „Meil on pooleli jutuajamised Lõuna-Euroopaga ja peagi jõuab avalikkuse ette DibiTalesi rakendus, milles lapsed saavad ise lugusid luua ja neid animeerida. Võib-olla saab sellest uus Angry Birds."

Kokkuvõtteks võib öelda, et viimasel 20 aastal on Soome animakompaniid võtnud ette üha enam piiriüleseid samme. Soome haridus- ja kultuuriministeerium rajas 2005. aastal animategijate mittetulundusliku liidu Finnanimation, et leida võimalusi kultuurieksporiks ja soome anima promomiseks igas maailma otsas. Eesti naaberriigi animatsiooni 100. sünnipäev tähistab globaalset ajastut kohalikus kultuurielus, mis on täis ühisloomet ja vilgast arengut.

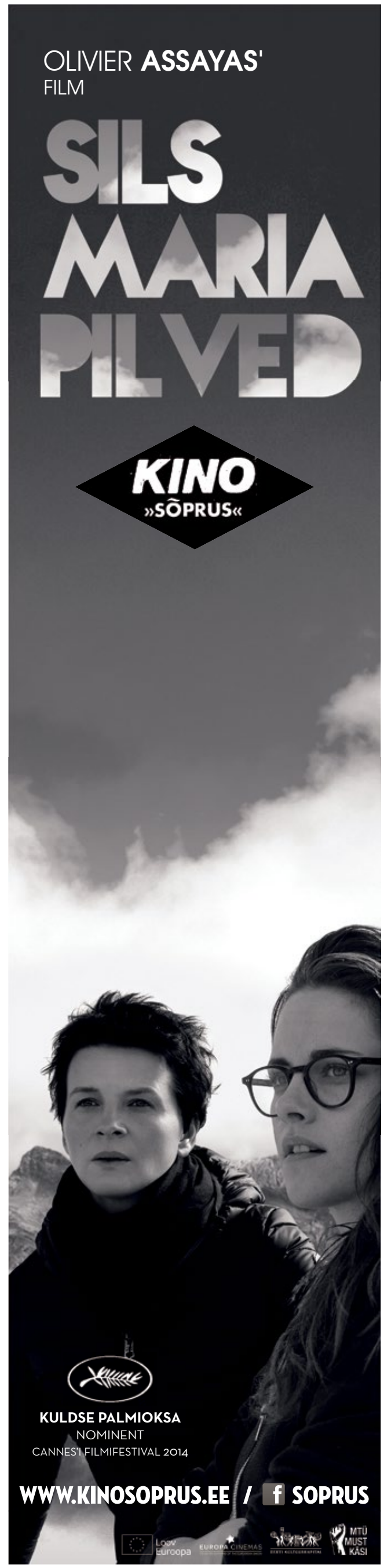

FILM

FILMID, MIS VIHKAVAD NAISI

Aro Velmet ja Marysia Jonsson

Klassikalise filmiarvustuse asemel katsetavad kaks autorit dialoogivormi ning arutlevad koos seksuaalvägivalla üle filmides ,,Puhastus'' (2012) ja ,,Pahatar'' (2014) ning sarjas ,,Troonide mäng'' (al 2011). Ühele sümpatiseerivad ühed ja teisele just risti vastupidi.

Aro Velmet: Viimasel ajal näeb tele- ja kinoekraanidel üha rohkem seksuaalvägivalda. Sellised stseenid, näiteks Antti Jokineni „Puhastuses" või telesarjas „Troonide mäng", on muutunud piisavalt tavapäraseks, et feministid, kriitikud ja poliitaktivistid on nende vastu palju sõna võtnud. Niisiis tahtsime me neid küsimusi vestluse vormis natukene lahti harutada, kuna meil kummalgi pole antud teemade puhul selgeid seisukohti. Miks on seksuaalvägivald filmitegijate jaoks niivõrd oluline ainestik? Miks on vägistamist kujutavad stseenid nii vastuolulised? Kas seksuaalvägivalla käsitlemine filmikunstis on progressi ja sotsiaalse tundlikkuse või seksismi ja madalalaubalise tabude murdmise märk?

Marysia Jonsson: Alustuseks võiks küsida, mis eesmärki seksuaalvägivalla ekraniseerimine täidab? Ma näen siin kahte konfliktset põhjust. Esiteks saab selle abil kujutada vägagi aktuaalset probleemi ja tekitada kunsti kaudu ruumi diskussiooniks ja võib-olla isegi katarsiseks. Teine variant on, et see toimib kui emotsionaalne erutus, kui seksi ja vägivalla üheaegse kasutamisega võimendatakse vaataja reaktsiooni filmi faabulale. Sellega kaasneb ühtlasi naiste raamistamine ikka ja jälle vaid ohvritena. Viimases patus on süüdistatud näiteks „Troonide mängu", kus vägistamisstseenid pole süžeeliselt põhjendatud ja nende tagajärjed jäävad vaatlemata.

Aro: Ma tean vist, millistele momentidele sa viitad. Kõige vastuolulisem oli ilmselt stseen neljanda hooaja alguses, kus prints Jaime Lannister nähtavasti vägistab oma õe ja endise armukese kuninganna Cersei, kusjuures see kõik toimub nende ühise poja surivoodil. See stseen, nagu kas või see kirjeldus viitab, on maalitud nii paksude värvidega, et igasugused nüansid või karakteriarendused kaovad, kuna esitus on ehitatud niivõrd selgelt puhtalt tugevatele emotsioonidele ja tabude murdmisele.

Siit ilmselt ka üks võtmeküsimus: isegi kui režissööri eesmärk on tõsise probleemi tundlik ja kompleksne käsitlemine, töötab ta endiselt traditsioonilise filmikeelega, mille abil on aastakümneid seksuaalvägivalda kujutatud ja mis ei ole esteetiliselt ega eetiliselt neutraalne.

Soome-Eesti film „Puhastus" on üsna hea näide. Üldplaanis on selle keskmes olulised eetilised küsimused: kuidas vägivald sünnitab vägivalda, kuidas korrumpeerunud süsteemis elamine korrumpeerib ühtlasi ka sind ennast. Ja nende teemade tuumaks on see, kuidas peategelased Aliide ja Zara oma kogemused nõukogude ametniku ja saksa seksimüüjate juures erineval kombel internaliseerivad. Aga konkreetsete vägistamisstseenide filmikeel on pärit selgelt šokifilmidest, mis rõhutavad, et tegu on teosega, mis on UUDNE! RADIKAALNE! ŠOKEERIV! Stseenid, kus Zara on Saksa seksiurkas, viitavad ühelt poolt sellistele filmidele nagu „Lilja 4-ever", aga taoline pseudodokumentaalne stiil eksisteerib paraku kontekstis, kus peavoolu märulid, nagu „Taken", on nüristanud selle stiili kriitilise tera ja järele on jäänud ainult emotsionaalne manipuleerimine, ohvristamine ja eeldus, et naistevastane vägivald on justkui kunstiliselt aktsepteeritav viis näidata oma radikaalsust.

Kaader filmist „Puhastus"

Kaader sarjast „Troonide mäng"

Marysia: Ma olen nõus, et naistevastane vägivald on sageli stiilivõte, mis edastab väidetavat radikaalsust. Seda näeb eriti krimisarjades, kus naisohvri süütust vastandatakse tihti tegevuspaiga tontliku süngusega. Olgu näiteks „Sünge lugu", milles naiste seksuaalne alandamine on justkui sarja avangardsuse aumärk.

Muide, kui jätkata „Puhastuse" ainetel, siis teema „vägivald sünnitab vägivalda" on keskne ka „Troonide mängus" – nii Cersei kui Jaime on tegelased, kes on mõlemad tohutult vägivaldsed, ent samas ka oma makjavellistliku keskkonna ohvrid. Ometi, kui sarja autorid isegi soovisid seda aspekti rõhutada, siis vaatajad seda ilmselgelt ei tajunud.

Seda konkreetset poleemikat toitis ka sümpaatiaküsimus. Paljude jaoks toimis sarja üha kangelaslikumalt käituv tegelane Jaime ebaloomulikult, kui ta otsustas Cersei vägistada. See näitab üht-teist vaatajate mõttemallide kohta – paljud olid nii haaratud tema tegelaskuju arengust, et nad olid valmis unustama eelnevad kuriteod, lapsetapmiskatsed jne. Sümpaatne tegelane ei saa olla vägistaja, nii et tegelaskuju sümpaatia kaalus paljude jaoks üles autorite süžeevaliku.

Aro: Sa viitad siin kesksele probleemile, milleni tahtsin isegi jõuda. Olgu filmitegija eesmärgid millised tahes, kunstiteosed ise elavad oma elu. Tsiteerides üht briti filmikriitikut: „Ära küsi režissöörilt kunagi, mis on tema filmi mõte. Tema ainult tegi selle filmi. Mina vaatasin seda."

Nii režissöörid kui publik peavad mõistma, et seksuaalvägivalla kirjeldamise filmikeel on pärit patriarhaalsest maailmast, ning ükskõik kui nüansseeritult sa seda ka ei kujutaks, iga filmi võtab vastu ka publik, kellest paljudel on seksistlikud arusaamad naistevastasest vägivallast. Nii et sellistest poleemikatest ei saa üle ega ümber.

Samas on selge, et nende piirangute raames on paremaid ja halvemaid võimalusi antud probleeme lahata. Millised filmid on sinu meelest naistevastast vägivalda tundlikult kujutanud ja mida on need teisiti teinud?

Marysia: See on keeruline küsimus. Minu jaoks on oluline, et filmitegijad oleks ehitanud selge moraalse süsteemi, mille raames vägivallaküsimust otseselt käsitletakse. Heaks näiteks on Disney' film „Pahatar", kus Angelina Jolie mängib „Okasroosikesest" tuntud nimitegelase „põhivaenlast", kes satub nn „kohtinguvägistamise" ohvriks. Seda küsimust käsitletakse allegooriliselt – tema armastaja lõikab maha Pahatari tiivad, et kuninga tähelepanu võita. See on muidugi üsna tavaline, et muinasjuttudes antakse noortele tüdrukutele olulisi õppetunde, kasutades selleks sümboleid, nagu veretilgad, äratavad suudlused ja erakordselt pikad uinakud.

Vahe on aga selles, et „Pahatari" loos on kesksel tegelasel vägagi palju tegutsemisvabadust (temast ei saa vaid järjekordset ohvrit) ning see lugu keskendub justnimelt vägistamise tagajärgedele, näidates ühtviisi nii Pahatari kättemaksu kui ka printsi süütundest põhjustatud hullumist. Mõlemad on esialgu sümpaatsed tegelased, keda korrumpeerivad neid ümbritsevad võimustruktuurid – printsi puhul seisus, Pahatari puhul patriarhaalsus.

Samas võib „Pahatari" ka kritiseerida, öeldes, et naistegelase karakteri süvendamine seksuaalvägivalla abil on väsinud võte. Miks ei võiks Pahatar olla lihtsalt õel või inimlike vigadega antikangelane? Väga lihtne on kirjeldada isegi selliseid kompleksseid tegelasi nagu Pahatar tüüpiliste naiselike stereotüüpide abil: vägistamisohver, vanamoor, emaduse kaudu end uuesti leidnud naine. Niisiis jääb jällegi küsimus, kas on võimalik, et lõppkokkuvõttes taastoodab naistevastane vägivald ekraanil reaalseid stereotüüpe naistest kui ohvritest? Kas neid teemasid peaks filmikunstis vältima?

Aro: Ma ei usu, et probleeme saaks kunstilise kujutamisega lahendada lihtsalt kujutamist vältides. Aga sa tõstatad olulise teema. Sageli võib üks inimene vaadata filmi ja näha seal põhjendatud, nüansseeritud moraalset maailma, ja mõni teine võib jällegi tajuda mürgiste stereotüüpide taastootmist – ning on võimalik, et selget tõlgendust polegi võimalik tuvastada.

Hea näide on siin hiljutine episood komöödiasarjast „Louie", kus peategelane, kergelt äpu, ülekaaluline, keskealine koomik (kes mängib põhimõtteliselt iseennast), flirdib oma korteris ninaka, ent temast romantiliselt mittehuvitatud vana

sõbrannaga. Sõbranna süüdistab Louie't otsustusvõimetuses, mispeale viimane otsustab vägagi otsusekindlalt talle külge tulla. See kestab mõnda aega, kuniks sõbranna end olukorrast välja vingerdab. Ta juhib tähelepanu ületatud piiridele, hüüdes tüüpiliselt ninakalt: „See oleks vägistamine, kui sa poleks nii loll. Sa ei suuda isegi korralikult vägistada."

Paljude kriitikute jaoks oli see episood klassikaline tobe ja põhjendamatult šokeeriv katse publikut provotseerida, näidates tõsist ja vägagi tüüpilist intiimset vägistamiskatset kui koomilist situatsiooni. Minu jaoks oli see õnnestunud ja üsnagi harv näide seksuaalvägivallast sellisena, nagu see päriselus sageli toimubki, kus ründajad ei ole anonüümsed võõrad pimedal tänaval, vaid tuttavad inimesed, kes ratsionaliseerivad oma käitumist maskuliinsete stereotüüpide abil olukordades, kus piirid ebamugava ja ebakohase külgelöömise vahel on hajusad ja tagajärjed ennustamatud.

Ma väidaks, et võib-olla on sellised vastuolulised stseenid justnimelt kiitust väärt. Näidates olukorda, kus peategelane mõtleb stereotüüpselt mehelikult oma „äpususe" ja „õiguste" peale ja mille tulemuseks on selgelt hirmutav situatsioon, sunnib „Louie" vaatajaid seisukohta võtma: kas nad tunnevad sümpaatiat peategelasega ning võtavad kogu lugu kui komöödiat või mõistavad seda kui hukkamõistvat vaadet mõttemallidele, mis lasevad isegi muidu mõistlikel meestel lubamatut käitumist enda jaoks õigustada? See, kuidas vaatajad olukorda tõlgendavad, räägib ilmselt rohkem nende endi läbimõtlemata eeldustest kui sarja poliitikast. Episoodi sisse kodeeritud ambivalentsus ongi põhjus, miks antud sari mulle meeldib – see ei anna vastuseid, vaid pakub võimalusi enesereflekssiooniks.

Marysia: Autš! Mulle meeldib „Louie" ja tema maagilis-realistlik lähenemine ja ma näen, kuidas su kirjeldatud stiil sobib sellesse žanrisse – rohkem tume subjektiivne fantaasia kui täpne reaalsuse peegeldus. See stseen aga mõjus mulle väga tugevalt, eriti seetõttu, et vägistamiskatse tagajärgi ei käsitleta ning kuna Louie ja tüdruk saavad lõpuks kokku, sest „too oli algusest peale sellest huvitatud". Ma ei väida, justkui sarja autori Louis C.K. eesmärk oleks olnud taastoota stereotüüpe naistest, kes ütlevad „ei", aga mõtlevad „jaa" – võib-olla ta tahtis tõesti lihtsalt avada selliste kohtumiste halle tsoone. Minu jaoks aga päästis see valla terve hulga probleeme, kuidas naised peavad pidevalt jälgima, milliseid sõnumeid nad oma kehakeelega saadavad, ja hoidma nöörilkõndija osavusega tasakaalu platoonilise ja seksuaalse huvi vahel.

See toob mind aga tagasi mu eelmise mõtte juurde, et selliste stseenide puhul on vaja selget moraalset maailma – nõustumise ja „ei" ütlemise halle tsoone peaks analüüsima otseselt, mitte kaudselt. Tagajärjed peaksid olema selgelt kujutatud. „Louie" ja „Troonide mängu" probleem on minu jaoks see,

et tundub, et stsenaristid ise ei olnud kindlad, mida nad öelda tahtsid. See jätab publikule vabaduse tühimik omaenda järeldustega täita. Ning kuna Louis C.K. on palavalt armastatud koomik, siis võivad vaatajad tema suhtes sümpaatiat tunda, kuigi see polnud ehk eesmärk. Kui me tahame kunsti abil tasakaalukalt seksuaalvägivallast rääkida, siis on alustuseks vaja, et filmitegijatel oleks midagi selle kohta öelda. Naistevastane vägivald ei ole küsimus, mis annab punktivõidu lihtsalt olemasolu pärast.

„Kinotripp" on Müürilehe rubriik, kust saab lugeda kaugete paikade filmielust. Seekordne „Kinotripp" viib kadedust tekitavatele radadele Praha linnas, kus filmi saab nautida, õlu näpus, rannatoolis ja muudes põnevates kohtades.

FILM

KINOTRIPP: PRAHA

LIISA POOL

Seisan pool tundi enne seansi algust koos kolme eesti tüdrukuga Bio Oko baar-fuajees, rahvast on palju ja valitseb üleüldine sagimine. Tšehhikeelne paber piletikassa klaasseinal võiks tähendada, et kohad algavale filmile on otsa saanud, kuid keeleoskuse puudumise tõttu ei ole me selles täiesti kindlad. Kelleltki küsida ei ole me veel jõudnud. Ootamatult astub meie juurde võõras tšehhi poiss ja pakub kahte üleliigset piletit. Mõned tema sõbrad jätsid viimasel hetkel tulemata. Võtame pakutud piletid vastu, kuid olukord ei ole sellega veel lahendatud: istekohti on kaks, meid neli.

Abivalmis kutt seletab oma pisut puises inglise keeles, et ei ole hullu, ta läheb toob saalis istuvatelt sõpradelt nende piletid, millega me saame sisse minna. Selline piletite taaskasutus tekitab küll küsimusi, kuid otsustame, et kaotada pole midagi, proovime! Hetk hiljem on noormees rebitud piletitega tagasi ja ulatab need meile. Lähen ostan koos sõbrannaga baarist õlle, et sellega põhjendada, miks meie piletid juba kontrollitud on – baari minekuks tuli ju saalist uuesti lahkuda. Piletikontrolörid ei teinud meie saali sisenemisel teist nägugi ning nii me võtsimegi kohad sisse, et vaadata filmi, mille kohta me ei teadnud enne esimeste kaadrite ekraanile ilmumist mitte midagi.

MeetFactory suvekino. Foto: erakogu

Publiku seas väga populaarseid „pimekohtinguid" filmidega korraldatakse Bio Okos igakuiselt (üritustesari Blind date with Oko). Sissepääs filmile on tasuta, mistõttu tulebki vähemalt tund enne algust kohale minna (või loota heale õnnele). Maksmine toimub südametunnistuse alusel pärast filmi lõppu, kui saalist väljudes jäävad tee peale annetuste kastikesed. Süsteem pidavat töötama nii, et kui vaataja on üllatusfilmi juba enne näinud, siis võib ta esimese viie minuti jooksul saalist lahkuda ja saab baarist kompensatsiooniks tasuta õlle. Selle paikapidavust ei oska ma kinnitada, sest jäin ise koos meeldiva filmiga saali. Minu „pimekohtingu" linateoseks osutus Noah Baumbachi „Frances Ha" (2012), mis kuulus ka möödunud aasta PÖFFi programmi.

Bio Okos muudavad filmivaatamise tavapärasest põnevamaks sealsed istmed. Nimelt on esimesel real võimalik lamada riidest rannatoolides ja end eriti mugavalt tunda. Tõeline puhkus. Neljal õnnelikul on aga privileeg võtta koht sisse saali paremas ääres seisva kollase kabrioleti istmetel ja kujutleda end *drive-in*-kinno. Suuresti selle tõttu ongi Vltava jõe vasakul kaldal Holešovice linnaosas asuv Bio Oko tuntud kui Praha „kõige hipsterim kino".

Suvehooajal töötavas MeetFactory välikinos olid samuti vinged istumisalused: rannatoolid, hiigelsuured kott-tooli moodi padjad ja minibussi katusele paigutatud istmed, mis loovad hubase boheemlasliku atmosfääri. Igal nädalal on oma teema (nt „jäine", „*deep*", „*deeper*", „*the deepest*", „mänguline", „julm"), millest lähtuvalt on valitud kolm filmi. Publik saab Facebookis hääletada, millist neist ta näha soovib, ning kinoekraanile jõuabki publiku lemmik. Hääletuse tulemusel sattusin vaatama „Nümfomaani" täispikka versiooni. Jäime filmile 15 minutit hiljaks, kuid meid lubati ikkagi saali (kahe hoone vahelisele siseõuele) ja tehti 30 krooni allahindlust, sest pidime kassa juurest endale tooli ise kaasa võtma. Kohad olid juba täis, kuid põrandaruumi veel jätkus. *Bring-your-own-chair*-allahindlus tähendas, et „Nümfomaani" mõlema osa vaatamise eest tuli tasuda vaid 80 Tšehhi krooni ehk kolm eurot. Sedapuhku saime igati tavapärase seljatoega tooli, rannatoolides lebamise eesõigus on varajastel saabujatel.

MeetFactory polegi tegelikult kino, vaid Genialistide Klubi meenutav kultuuripesa, kus toimuvad näitused, loengud, kontserdid, etendused, peod ja kõikmõeldavad muud sündmused. TutvumisTehase asutajate ja arendajate hulka kuulub tšehhi kaasaegse kunsti üks tuntuimaid nimesid David Černý, kelle loodud skulptuure võib silmata mitmel pool linnapildis. MeetFactory tasub külastamist juba üksnes teistsuguse Praha-kogemuse tõttu. Lühikese trammisõiduga on võimalik sattuda Karli silla ümbruse turismikeerisest keset eimiskit. Selles äärelinna kummastavas industriaaltühjuses asub maja, mille välisfassaadi küljes ripub erkroosa autokere ja saali laes istub ehmatavalt reaalne inimfiguur. Teekond sinna on nagu uitamine mõne Õunpuu filmi kaadrites.

Praha suured kobarkinod ei eristu Hollywoodi uusloomingu ning popkorni ja Coca-Cola müümisega millegi poolest teistest omataolistest Eestis. Piletihind on neis umbes 170 Tšehhi krooni (kuus eurot), mis on kallim kui mitmetes pisemates ja märksa mõnusamates kinodes, kus võib pileti saada umbes nelja euro eest. Kobarkinod on siiski populaarsemad kui *art house*'i tüüpi kinomajad, sest kinos käiakse peamiselt meelt lahutamas ja selleks sobib popkorni kõrvale pakutu hästi. Raha, mis väiksemates kinodes odavamate piletite või julgema filmivaliku tõttu pooltühjast saalist saamata jääb, teenitakse baarist. Lisaks Bio Okole kuulub hubane baar ka teiste *indie*-kinode Kino Aero ja Světozori juurde, kus käiakse sageli istumas ka ilma filmile minemata. Saalis õlle joomine on loomulik osa filmivaatamisest ning see, et õlu on seal odav, ei vajagi ilmselt mainimist.

Kahe saaliga Světozor asub otse kesklinnas Vaclavi väljaku ääres, seega pole seda keeruline leida. Selle juurde kuulub filmipood Terryho ponožky / Terry's Socks (viide Terry Gilliamile), kus müüakse DVDsid, plakateid (mille valik on muljetavaldav), erialast kirjandust ja muud filmitemaatilist nodi. Otse üle tee asub Lucerna Palace, mis on suur *art nouveau* stiilis hoone, mis peidab endas mitmeid poode, kohvikuid-restorane, muusikabaari ja ka kino, mille saal meenutab oma suursugususe poolest pigem rahvusteatrit. Světozori ja Lucerna saale kasutatakse nende keskse asukoha tõttu sageli festivalifilmide näitamiseks.

Prahas toimuvad filmifestivalid oma suuruselt küll Karlovy Vary festivalini ei küüni, kuid pakuvad sellele vaatamata põnevat programmi. Eestlaste rõõmuks näidati viimati Febiofesti raames Ilmar Raagi „Kertut", mille puhul oli saal minu nähtud seansil küll paraku pooltühi. Ma ei olnud sugugi ainuke eestlane, kes oma kohalikud sõbrad eesti uuemat filmikunsti vaatama oli toonud. Žižkovi linnaosas (kesklinnast umbes 20-minutilise trammisõidu kaugusel) asuvas kinos Aero toimub näiteks Shockproof Film Festival, mille programm kompab „hea maitse" piire, ekspluateerib ühiskonnas tundlikke teemasid (vägivald, seksuaalsus) ja näitab filmimaailma „teistsugust". Programm on veider, šokeeriv, ebamugavust tekitav ja selgelt ebatavaline. Filmidele tehakse sissejuhatused ja neile järgnevad arutelud, seega publikut ei visata pea ees tundmatusse, kuigi ka selle festivali programmis on üks „pimekohting". Julgetele pakub see närvikõdi kindlasti.

Kirjeldatud *art house*'i kinode programm koosnebki suures osas erinevatest teemaõhtutest, minifestivalidest ja muudest kultuurisündmustest, mis teevad neist ühes kino juurde kuuluva baariga pigem kultuurikeskused. Tšehhi õlut soovitan ülehinnatud vanalinna baaride asemel nautida hoopis rannatoolis koos hea filmiga.

MILLIST „KULTUURI" SOBIB KATLASSE PANNA?

Milleks rääkida kaasavuse ja avatuse egiidi all institutsioonist, mis püüab suruda omaalgatuslikku kultuuri etteantud raamidesse ja ei suuda arvestada selle toimimismehhanismide ja iseärasustega? Miks lükatakse selliseid kultuurinähtusi jätkuvalt linnast välja äärealadele või rõsketesse keldritesse põranda alla? Berliinis võib loetleda mitu näidet, kus linnarahvas on tulnud tänavale ning korraldanud proteste, et säilitada oluliseks ja armsaks saanud kõnnumaad. Näiteks võib tuua Tempelhofi lennuvälja Neuköllnis ja Spree kaldapealse. Võib-olla on just seetõttu saanud linnast tänaseks loovinimeste pelgupaik, kuna selle valitsus on oma inimesi nendes küsimustes kuulda võtnud. Seal ei suretata vägisi välja seda rohujuuretasandit, mida Kultuurikatla Aia sellisel kujul likvideerimine justnimelt on. Kas pole see sihtasutusest mitte silmakirjalik teha nägu, justkui Kultuurikatel oleks midagi kõigi jaoks, kui selle katuse alla mahuvad vaikimisi siiski ainult ennast tõestanud kultuuriinstitutsioonid ja -ettevõtmised? Ka halva kommunikatsiooni puhul ei saa rääkida kaasatusest, sest kaasamine ongi ennekõike kommunikatsioon. Tallinna linnal ei ole vaja järjekordset betooni valatud kultuurikeskust, mida saab poliitiliste huvide taktis ülevalt alla reguleerida, vaid oluline on tekitada vaba ruumi – luua uutele algatustele kasvuks soodsaid tingimusi. Üks asi on väita, et linnal puuduvad vahendid Kultuurikatla Aia finantseerimiseks, ja apelleerida majanduslikele ja seetõttu justkui ratsionaalsetele teguritele, hoopis teine ja palju tõsisem probleem seisneb aga selles, et tegemist on selge poliitilise otsusega omaalgatuslikku kultuuri ja rohujuuretasandil tegutsevaid ettevõtmisi mitte tunnistada, sest seal, kus see on ootamatult vohama läinud, tõmmatakse plats puhtaks. Nagu kahjuritõrje. Kas SA Tallinna Kultuurikatel ei peaks seisma majanduslikule äratasuvusele tähelepanu pühendamisega samaväärselt kultuuri huvide eest? Vabapidamisel aed on Kultuurikatlale oluline ja linnale eetiline valik!

Helen Tammemäe

LINNAVÄGIVALD VÄSITAB – EI JAKSA ENAM OLLA KASULIK IDIOOT

Francisco Martínez. Tõlkis Elis Kaljuvee

„Viimastel aastatel oleme hakanud uskuma, et kultuurikilomeetri mõte on heaolu ja kunst, pidasime seda promenaadi enda omaks, avalikuks, kõigile kättesaadavaks."

Kui nägin sel suvel, kuidas kultuurikilomeetril õunapuid üles võeti, kahetsesin väga, et ei olnud neist varem pilti teinud. Siis mõistsin, et asi ei olnud ainult puudes – ma oleksin pidanud talletama kogu mereäärse teeraja, mis oli esialgu taraga piiratud ning kadus seejärel isukate buldooserite lõugade vahele. Nagu me kõik teame, oli kultuurikilomeeter paljude erinevate inimeste seas väga populaarne.

Promenaad tekkis 2011. aasta kultuuripealinna programmi raames, mille juhtmotiiviks oli ühendada linn rannikuga. Viimastel aastatel oleme hakanud uskuma, et kultuurikilomeetri mõte on heaolu ja kunst, pidasime seda promenaadi enda omaks, avalikuks, kõigile kättesaadavaks. Sama kordus hiljem Kanalaga, kus paljud meist käisid pingpongi mängimas, muusikat kuulamas, lugemas, sarnaselt mõtlevate inimestega suhtlemas ja isegi sünnipäevapiknikuid pidamas. Linnavõimud tuletasid ühest küljest mokaotsast meelde, et kõik see kaob, ent teistpidi toetasid ala spontaanset kasutamist kultuuri eesmärgil.

Pidasime piirkonna ligipääsetavust ja avalikku kasutust iseenesestmõistetavaks – kui värsket õhku. Kanala ja kultuurikilomeeter ei olnud mitte lihtsalt „suure potentsiaaliga", vaid vägev reaalsus, et kogeda teistmoodi vabadust, mõistmist ja erisust. Linlikkus ei teki klaasfassaadidest, ostukeskustest ega kontoritornidest, vaid avaliku suhtluse, avatuse, kultiveerimise ja kodanikuinitsiatiivi kaudu. Linlikkus ei teki arutelude ja avalike kohtadeta, kus inimesed saaksid omavahel suhelda ja end loovalt väljendada.

Linnavõim paistab arvavat teisiti. Oma utilitaarse loogikaga eristavad nad kaht tüüpi kultuuri: üht, mis on suur, ilus, monumentaalne ja eksklusiivne (A-poole kultuur), teisest, mis on efemeerne, naiivselt katsetav, iseenesest väärtusetu – seega ebaoluline ja teisaldatav (B-poole kultuur). Nende silmis teevad B-poole kultuuri kasulikud idioodid, kes on ühiskonnas riskipositsioonil, st haavatavad, võimuta, valmis lõbustama ja segregatsiooni kui millegi normaalsega nõustuma.

See kultuur on horisontaalne, ligipääsetav, kus kõik on teretulnud nii oma osa saama kui ka oma panust andma. Kuigi see justkui ei maksa midagi ja seda peetakse teistes ühiskondades lisaväärtuseks, on see Eestis kui töövahend, mille abil midagi muud saavutada (raha ja võimu). Vastupidiselt Telliskivi näitele on siin kultuuri arendatud vabatahtlikult, entusiasmist ja suuresti tasuta. Ajendiks ei olnud äri, vaid tahe eksperimenteerida, luua ja sellest rõõmu tunda. Raha ei olnud siin küsimus ja rohujuuretasandil sekkumine muutis rannaala loovaks kasvulavaks ning linlikuks paigaks.

Kureerisime äsja ISFAGi galeriis koos kolleegi Maroš Krivýga näitust („Vaatasin seintesse ja nägin..."), kus oli vaatluse all ruumi enda väärtus. Kahjuks õigeaegselt, sest piirkonna n-ö salastatud detailplaneering näeb ette, et kaovad avalikud paigad: nii Kultuurikatla Aed kui ka Kanala, samuti suur osa EKKMist. Esimene asi, mis pähe torkab, on see, et nii ametnikud kui kinnisvaraspekulandid on kohelnud meid kasulike idiootidena. Tõstsime maa väärtust ja puhastasime selle kunstisündmuste abil negatiivsetest assotsiatsioonidest (räpane, ohtlik, venepärane...), tuues inimesi oma näitustele ja kontsertidele. Ja siis kui linnavalitsus ja ärikad saavad selle pealt raha teenida, nimetavad nad meie loodut ebaoluliseks ja ignoreerivad paljus enamiku elanike huve.

Ikkagi usun, et niisugused näitused muudavad Tallinna linlikumaks. Alt üles initsiatiivi kustutamine on täpselt vastupidine – linnavägivald. Kas näiteks Kultuurikatlas või KUMUs oleks võimalik pea tundmatutel kuraatoritel organiseerida midagi spontaanset? Küllap mitte, A-poole kultuurimaju kasutab kohalik eliit ja turist. Meie aga korraldasime näituse vähem kui 200 euroga, mis tuli suuresti kuraatorite endi taskust ja teostus tänu sõprade toele. Ehk teine mõte, mis pähe torkab, on see, et peame oma kultuuritegevuse ja selle suhte linna (ning laiema poliitikaga) ümber mõtestama.

Mereäärse planeeringu mõttes käituvad linnavõimud kui kolonisaatorid: hävitavad pärandit ja eraldavad – taas – linna merest; lõikudes maju ja krunte sirgete joontega (nagu eurooplased lõikusid Aafrika kaarti), elanikke toimuvast teavitamata, inimeste heaolu vastu minnes, tegutsedes vaid väikse kildkonna huvides.

Nad ütlevad nüüd, et ainuke viis Kultuurikatla ehituse lõpetamiseks on müüa kogu selle ümbrus ja nad ei saa pidada läbirääkimisi EASiga, kes rahastab üht osa projektist. Aga kui maa ära müüa, siis nõrgeneb linnavalitsuse positsioon veelgi, sest antakse käest Tallinna strateegiline maatükk. Kas meil on tõesti vaja juurde kontoripindu ja supermarketeid? Tuletagem meelde, et Eesti on järgnevuselt kolmas riik Euroopas, kus on kõige rohkem ostukeskusi elaniku kohta, täpselt pärast Norrat ja Luksemburgi (palgad võiksid olla samasugused).

Elanikud näevad, et nende heaolu ei peeta millekski, ühiskonna mitmekesisus väheneb, segregatsioon suureneb, linn kaotab oma leidlikkuse ja unikaalsed elemendid. Nagu paljud tallinlased, olen hakanud häbi ja viha tõttu vanalinna vältima. Grupid, kes sõidavad ülbelt *segway*'dega; lärmakad turistid; tüütud sisseviskajad, kes nõuavad, et ma sööksin nende restoranis või võtaksin nende flaieri; kohalike palkade jaoks tõkestavad hinnad; restoranidest väljuvad šarlatanid, kes kannavad naeruväärseid riided – väidetavalt keskaegseid – ja käituvad nagu klounid, et meelitada kliente „ajaloolisse" restorani. Suviti on asi isegi hullem, sest paljud ettevõtted vallutavad tänavad kohmakate terrassidega.

Vanalinnas jalutades tunnen end turistina omaenda linnas. Kohalikud saavad lubada endale järjest vähem nende kohtade külastamist, mis on enamasti täidetud välismaalastega, kes teenivad sama tööd tehes meist kolm korda rohkem. „Oh, turistid, me armastame teid, te toote meile raha." Kõik paistab olevat rahas kinni. Kuid inimesed hakkavad sellest väsima – ei jaksa enam olla kasulik idioot. Mõistaksin kohalike jõulisemat vastuhakku, sest nende heaolu, kultuuri ja linnaruumi ei peeta millekski.

KULTUURI „PARASIIDIAED”

Maroš Krivý. Tõlkis Elis Kaljuvee

Omaalgatuslik kultuur paistab olevat Tallinna linnavalitsusele pelk tööriist maa väärtuse tõstmiseks, konkurentsivõimelisuse taastootmiseks või sotsiaalse vastutuse likvideerimiseks.

Kultuurikatla Aia detailplaneeringu hiljutine meediakajastus on näidanud kahte asja. Esiteks, 1990ndate stiilis äraspidine omandiõiguse poliitika, mille abil laene müünud omavalitsus ennast järjepidevalt nõrgestas, ei ole päevakorrast kadunud ka 2007.–2008. aasta finants- ja eluasemekriisi kiiluvees – nagu oleks võinud arvata või loota – ning on naasnud areenile ajal, mil uus kinnisvaramull kogub ilmselt hoogu. Teiseks, „pehme” kultuuripoliitika, millega edendatakse loovust ja tekitatakse spontaanset „suminat”, on vaevu tõeliseks alternatiiviks eespool nimetatule, millega see võiks ideaalselt käsikäes käia.

Kultuurikatla vana lammutatud estakaad, mille asemele ehitatakse uus. Foto: Anna-Liisa Unt

Väide, et Kultuurikatla räpasem osa tuleb ohverdada tema puhtama sugulase („inkubaatori”) nimel, võib olla lihtsalt juba tehtud otsuse ratsionaliseerimine, ometi on selles oma tõetera sees. Sisuliselt ütleb see järgmist: siin on nii ja nii palju ruutmeetreid „kultuurile”, uuele teatud sorti „kultuuritehasele”, seega ei ole vajadust odava koopia järele. Sama argument kordub järjekindlalt ühe (mitte kultuuri-) kilomeetri jagu eemal: „räpane” Balti jaama turg *versus* „puhas” Telliskivi oma kahte sorti turuga. Kultuurikatla Aia plaanid järgivad Kalaranna ja linnahalliga seotud poliitika joont: sarnased pinnad, mida nähakse „raisatute” ja „räpastena”, kuid mille räpasus – nagu on eriti selge linnahalli puhul – on sellegipoolest tarmuka linnavalitsuse mitterahastuse tulemus.

Kultuurikatla projekti ja üle tänava asuva katlaaia, EKKMi ja ISFAGi galerii kõrvutamine näitab selgesti, et lisakvaliteete täpsustamata ei saa kujutleda „kultuuri” enam lihtsalt erafirmade huvide alternatiivina. Sellel on olulised tagajärjed neile meie seast, kes tahaksid esitada väljakutse avaliku maa edasisele erastamisele. Asja mõte ei ole mitte vaielda selle üle, kas kultuur on oluline, vaid näha uusi eraldusjooni, mis tulevad esile kultuuri ja loovuse kui sotsiaalse praktika eri sfäärides. Kui umbes 70 aastat tagasi määratles Theodor Adorno mõiste „kultuuritööstus” kriitilises vaimus, siis praegu tuleb seda võtta peaaegu täht-tähelt – nagu kultuurilisi (ja loovaid) tööstusi. See mõiste kirjeldas algupäraselt midagi, mida peetakse heaolu- ja Fordi-järgses majanduskasvu mudelis võtmesektoriks. Kuidas me saame vaidlustada ülalt alla toimivat ebademokraatlikku otsustusmudelit, kui me ei ole läinud enne kaasa alt üles toimiva ettevõtlikkuse riskialdi trendiga? Siin peavad kultuuritegijad kultuuri politiseerima, vaatama selle vormi, mitte ainult sisu, ja seadma kahtluse alla võimaluste müriaadi, kus kultuur mängib, sageli ettekavatsematult, vahendi rolli, et tõsta maa väärtust, taastoota konkurentsivõimelisust või likvideerida sotsiaalset vastutust.

Mis puutub linnaruumi, siis meid sunnitakse sageli hülgamise ja (spekulatiivse) uuendamise vahel valima. Ometi ei ole need tingimata alternatiivid ning võivad ja saavad hästi koos eksisteerida. Õigupoolest, nagu näitab Kopli liinide või linnahalli juhtum, on hülgamine uuendamise prelüüdiks. Ometi tuleb nende kahe võltsalternatiivi kõrval välja veel kolmas – alalhoid. Kuigi alalhoidu peetakse üldjuhul konservatiivseks praktikaks – nagu maa-ala *status quo* hoidmine –, annab see kriitilise võimaluse, kui kujutleda seda igapäevaelu ruumi suhestajana. Kuidas hoida alal Kultuurikatla Aeda, EKKMi, ISFAGi või isegi tühermaad, mis pole neile inimestele, kes neid säilitavad, tegelikult kõnnumaa?

Alalhoiuküsimus on seotud ka avaliku ruumi üle peetavate loendamatute aruteludega. Terminit „avalik ruum” on kasutatud nii palju, et see on peaaegu oma mõtte kaotanud ehk, Aleksei Jurtšaki sõnadega, see on hüpernormaliseerunud. Kuidas käsitleda avalikku ruumi nii, et me ei räägi ainult heast disainist, kasutusotstarbest ja ligipääsetavusest? Kas me suudame formuleerida seda linlike tavade alusel, kus küsimus pole mitte niivõrd kogukondade sepistamises ja lustakuse kogemises, kuivõrd hoopis vara jagunemises? Kui lühiajaline taktika võib seisneda paremate ja haritumate erasektori arendajate ja heade arhitektide leidmises, siis pikaajaline strateegia peab seisnema omandiõigusse ja avaliku omandi eri vormide sisusse süüvimises.

GENIALISTIDE KLUBI
MULTIKULTUURIMAJA

E 10.11.14 | 18.00
LOOMADE NIMEL!
Filmi- ja aruteluõhtu
dokumentaalfilmi
“Vegucated” (USA 2010)
tasuta linastus
LOOMADE NIMEL

K 12.11 | P 16.11 | 19:00
Kaija M Kalveti diplomilavastus
Pelleas&Melisande
Heli: Kaarel Kuusk
Laval: Laura Niils, Rauno Polman, Kaarel Targo, Liina Leinberg, Kristo Veinberg, Mihkel Kallaste
vajalik eelregistreerimine www.teatermustkast.ee
MUST KAST

K 19.11.14 | 21:00
Viljandi Guitar Trio
Jalmar Vabarna, Argo Vals, Jaan Jaago

L 29.11.14 | 22:00
Egokind & Ozean (Saksamaa)
Macajey (Tartu/San Francisco)
Machineries of Joy (Viljandi)

+Kohviradio DJd

Genialistide Klubi
Magasini 5 TARTU / genklubi.ee

ARMASTAVAD VABADUST JA ÕHKU

Intervjuu **KUU arhitektidega**. Küsis Veronika Valk

KUU arhitektid – Eesti Kunstiakadeemia arhitektuurivõistluse noored võitjad – peavad kummaliseks, et ametnikud lahjendavad kõik natukenegi intrigeerivamad ideed turvaliseks. Nurgad tehakse ümaraks, lahendused tasapaksuks. Nad peavad oluliseks, et rännak tulemuseni oleks põnev.

Kui kerge või raske on noorel arhitektuuribürool Eestis arhitektuurivõistlustest osa võtta? Mis on sageli takistuseks? Ja teistpidi, millised on eelised teiste riikide ees? Kas ja mil määral jõuate osa võtta välisvõistlustest?

Joel Kopli: Tegutseme KUU arhitektidena kolmandat aastat, üks asi on võistlustest osavõtt, teine edasine projekteerimine. Käibenõuded ja suurte projektide referentsid on viimasel ajal võistlustingimustest välja jäetud – see teeb osavõtu kergemaks. Eestis on üldjoontes hea arhitektuurivõistluste süsteem.

Juhan Rohtla: Oleme väiksed ja mobiilsed – meil ei ole üleliia palju töötajaid, kelle pärast igapäevaselt muretseda, ning saame hõlpsamalt otsustada, mida ja kuidas teeme. Nii on lihtsam võistlustel osaleda.

J.K.: Välisvõistlustel oleme seni pigem õhinapõhiselt kaasa löönud. Eestis toimub sedavõrd palju arhitektuurikonkursse, millest tahaks osa võtta, et praegu polegi väga energiat väljapoole vaadata. Välisvõistluste osas tundub mõistlik läheneda strateegiliselt ning üritada esmalt prognoosida, kui suur võiks olla konkursist osavõtjate arv. Tuhande või enama osavõtjaga võistluse puhul on tõenäosus tähelepanu äratada kaduvväike.

Koit Ojaliiv: Siis tuleks kaasata ka mõni välisbüroo, kellega koos tööd arendada. Välisturu spetsiifikat tuleb tunda ja siis on hea, kui on olemas sealne kohalik partner.

J.K.: Huvitav on jälgida, mis võidutöödest teistes riikides edasi saab, nt Norra on jätnud avatud turu mulje, kus võistlusi ei võida alati kohalike arhitektide ideekavand.

Milline on „hea lähteülesanne" projekteerimiseks? Või arhitektuurivõistlus?

J.K.: Arhitektuurivõistluste puhul loeb palju see, kes on žüriis. Lähteülesanne ei tohiks sisaldada lahendust – see peaks kirjeldama probleemi piisavalt täpselt, aga jätma ka parasjagu palju otsi lahti. Hea žürii, pikad tähtajad, hästi ettevalmistatud tingimused, objekti huvitavus – see kõik motiveerib. Tingimustes peaks olema ühtlasi öeldud, mis juhtub pärast võistlust. Oleme näinud viimasel ajal mitmeid visioonivõistlusi, mis on iseenesest toredad, aga kui konkursi tulemus piirdub sellega, et „võidutöö autorid kaasatakse edasisse planeeringuarutelusse", siis peab võidu korral ootustega tagasihoidlikku joont hoidma.

J.R.: Projekteerimine algab sellest, kellele tööd tehakse – kes on tellija – ja mis on lahendamist vajav probleem. Huvitavaid tööprotsesse on ette tulnud nii eramute kui suuremate objektidega.

Milline on „hea tellija"?

K.O.: Tahaks, et tellija teab, mida ta tahab ja mida arhitekt teeb, kui ta juba n-ö rätsepa juurde tuleb. Teineteisemõistmise vundament peab olemas olema, siis on mõnusam edasi minna. Stilistiliste küsimuste ja maitse-eelistuste üle vaidlemise asemel sooviks suhelda tellijaga, kes kompab natukegi seda, millega meie tegeleme, ja kes on huvitatud põnevamast tulemusest. Usaldus peab olema, sest me ju keegi ei tea, kuhu me tegelikult välja jõuame. Protsess peab olema huvitav mõlemale osapoolele – rännak tulemuseni peab olema põnev.

J.R.: Hea arhitektuuri sünniks on vaja nii head arhitekti kui ka head tellijat. Kvaliteedilatt olgu alati kõrgemal, kui reaalsus lubab. Mulle meeldib, kui ma tunnen tellijat ja tean, kellele ma maja teen.

J.K.: Tellija usaldus arhitekti vastu on võtmeküsimus.

Millist tööd te kunagi vastu ei võtaks?

J.R.: Tellija peaks teadma, mille pärast ta arhitekti juurde tuleb – ta ei peaks tellima arhitektilt oma peas oleva valmislahenduse vormistust, vaid peaks tulema arhitekti juurde idee järele. Ehk sedasorti tööd ei võtakski vastu, kus arhitekt palgatakse vormistajaks, tehnikuks. Need tellijad on tavaliselt ohtlikud, kes teavad liiga täpselt, mida nad tahavad. Mõttetu on panna end olukorda, kus tuleb hakata tellijat tema mõttekrampidest lahti kangutama.

J.K.: On juhtunud sedagi, et tullakse meie juurde allkirja järele, et ebaseaduslikult valmis ehitatud hoonet või juurdeehitust legaliseerida. Väga kiiresti sai selgeks, et seda teed me ei lähe ja kui tahes lahe projekt ka ei oleks, siis niisama allkirja ei pane.

K.O.: Eetikaküsimustest veel nii palju, et oleme näinud tellijaid, kes käivad ühe arhitekti juurest teise juurde pooleliolevate joonistega – siingi on mõtlemise koht, et kas teise arhitekti alustatud projekti peaks ise edasi tegema...

Olete võitnud mitmeid preemiaid. Milline on teie kogemus seoses võistlusele järgnevaga?

J.R.: Esikohavõidud on läinud töösse.

K.O.: Floriade' 2012. aasta Eesti paviljoni „Koda" projekteerimine ja ehitus läksid väga kiiresti, poole aastaga olid nii projekt kui asi ise valmis. Hea kiire sutsakas, isegi kui aeglasemas tempos on harilikult parem tööd teha.

J.K.: Oluline on see, et jõuaks iga objekti teemad ning väljapakutud lahendused läbi tunnetada. Pinnapealselt ei tasu asju teha.

K.O.: Liiga pikk ajaraam pole ka vahel hea – hakkad üle mõtlema. Töö tegemiseks antav aeg peab paras olema.

J.K.: Samas, ükskõik kui palju aega ka ei antaks, ikka jääb päev puudu või on „öötöö". Seda eriti võistluste puhul...

Võitsite äsja Eesti Kunstiakadeemia arhitektuurivõistluse. Mida peate sukavabriku kvartali arendamisel linnale ja mida koolile oluliseks? Avaliku hüvena.

J.K.: Oluline on see, et EKAt päriselt maa pealt ei pühitaks ning praegu linna peal laiali olevad teaduskonnad koonduksid taas ühise katuse alla kokku. Linna kontekstis on Kalamaja uuele EKAle väga tore koht.

J.R.: See, et EKA sukavabrikusse kolib, on ka Kalamajale väga kõva sõna. Tuleb avalik galerii, raamatukogu jne – sumin, mis Kalamajja sobib ja forsseerib veelgi sealset kogukonda, atmosfääri.

K.O.: EKA on läbinisti avalik hoone. Selle mõju piirkonnale on raske ülehinnata. Aga kui rääkida hoonest ja selle mõjust EKAle endale, siis oleme pannud suurt rõhku majasisesele n-ö vereringlusele, mis peaks viima selleni, et teaduskonnad ja erinevad osakonnad hakkavadki omavahel rohkem koostööd tegema.

J.R.: Lisaks logistika hõlbustamisele on meie eesmärk ka visuaalse läbipaistvuse tekitamine – vaadete avamine ja visuaalsete ühenduste loomine maja sees, et oleks näha, mis seal toimub. Kõrvutiolemine, omavaheline suhtlus ei tohi olla pealesurutud – meie ülesanne on erinevate privaatsuse astmete kujundamine.

K.O.: Ja kõige selle juures peab tudengil jääma võimalus ruumi oma suva järgi enda jaoks kohandada, mugavaks teha.

J.K.: Kunstitudengid ei kipu sallima üleliia ettekirjutatud ja valmis disainitud ruume. Neile tuleb natuke vabadust ja „õhku" jätta.

J.R.: Tehniline valmisolek – füüsiline taristu – tuleb siiski stuudiotes ja ateljeedes luua, et oleks valikuid, kuidas ruumi kasutada – nt veeühendused kraanikaussidele, elektriühendused, panipaigad õpperuumidele jne.

Kui laiemalt vaadata, siis mida peaks parema arhitektuuri nimel ühiskonnas teisiti tegema? Riigi Kinnisvara on seni üks murekoht.

J.K.: Arhitektid peaksid läbirääkimistes Riigi Kinnisvaraga jõudma sinnamaale, et võistlusülesanne ei oleks sedavõrd keskendunud töö tegija kvalifitseerumistingimustele, vaid sellele, kuidas võistlusprojektist saab päris maja. Kui RKASi lepingud sunnivad projekteerimistöid tegema minimaalse ja veel lühema tähtajaga, siis muutub teostus paratamatult kaootiliseks. Selleks et asjad korralikult tehtud saaks, on väga oluline, et RKASi ja projekteerija vaheline leping oleks niisugune, mis lubab heal asjal sündida.

J.R.: RKAS peaks mõistma, et nii arhitektid kui ka RKAS võitlevad hea tulemuse nimel – oleme ühel pool lauda, mitte ei vastandu teineteisele.

J.K.: Ühtlasi läheb kohalike omavalitsuste bürokraatiamasin vahel liiga suureks. Näiteks on arusaamatu, miks peaks kooskõlastama kehtiva detailplaneeringu kohast projekti esmalt eskiisifaasis, siis eelprojekti ja ehitusloa staadiumis. Õige ta ju on, et linn peab põhjalikult kontrollima, mida ja kuidas projekteeritakse, aga siis peaks olema ka üks järelevalveorgan, mis sama pädevalt edasist tegelikku ehitustegevust kontrolliks. Omavalitsus peakski olema sel juhul tellijaga lõpuni koos. Kuna linna süsteem on segane, siis tekib arhitektil tihtipeale tellija ees keerulisi olukordi, sest pole konkreetseid vastuseid, miks üks asi on nii ja teine teisiti. Selgust oleks vaja, eriti Tallinnas.

K.O.: Ametnike maitse-eelistuse pealesurumine tundub sageli samuti totakas ja kummaline. Näiteks miljööväärtuslikes piirkondades lahjendatakse kõik natukenegi intrigeerivamad ideed turvaliseks. Nurgad tehakse ümaraks, lahendused tasapaksuks.

J.R.: Kui miljööväärtuslikest aladest rääkida, siis on parem, kui muinsuskaitsjad on algusest peale protsessi kaasatud – näiteks ideevõistluse žürii liikmetena, nagu see ka EKA konkursi puhul oli. Sest kui vaadata näiteks Narva kolledžit, on see lõppkokkuvõttes täna üks Eesti ägedamaid maju, aga kui palju on selle vastu sõditud. Mille põhjal saab keegi väita, et see hoone ei sobi sinna?

KUU arhitektid. Vasakult Juhan Rohtla, Joel Kopli ja Koit Ojaliiv. Foto: Renee Altrov

KUUS KÄIKU ELAMUSTEATRIT DEKADENTLIKULE TEATRIVAATAJALE

Keiu Virro

Starlight Cabaret revüülavastust „Life is a Cabaret" ja Gurmeeteatri mõrvamüsteeriumit „Kriminaalne õhtusöök" ühendab peamiselt asjaolu, et need sisaldavad kolmekäigulist menüüd. Ja veini.

Olen lasknud end sellesse afääri segada peamiselt seetõttu, et mulle juhtumisi meeldib hästi süüa, veinipokaalile (või kas või pudelile) ma kätt ette ei pane ja mis seal ikka – teatriga saan kah kuidagi toime. Žanri, millesse kaks etendusõhtut, mida kirjeldama asun, kuuluvad, võiks nimetada eesti keeli õhtusöögiteatriks. Traditsioon, kus ühendatakse omavahel õhtusöök ja meelelahutuslik etendusõhtu, elas näiteks USAs oma populaarsemaid aegu 70ndatel. Seal olid nende teatrite staarideks enamasti vähem või rohkem kustunud filmitähed. 80ndateks kadusid nood küll vaikselt – kes telesse või reklaamidesse, kes suri lihtsalt ära. Eestis seda hirmu pole. Gurmeeteater toetub noorele kepsakale peakokale ja sama ealise iseärasuse all kannatavale lavastusmeeskonnale. Starlight Cabaret on küll pisut teine žanr, aga kuna ma otsustasin siin lähtuda peamiselt söögi ja veini olemasolust, siis las tähenärimine žanrite teemal jääda (hõkk).

Mõlemad etendusõhtud liigituvad minu jaoks elamusturismi või elamusteatri alla. Õhtu ja kopsaka piletihinna (59 eurot, aga samas, ega vist pakutavat arvestades nii kopsakas olegi) sisse saab lugeda ka teatava riskide maandamise, vähemasti nii võiksin järeldada vaatepildist mõlemas saalis. Nimelt on prouad oma härradki üsna julgesti kaasa võtnud ja nood pole nähtavasti kartnud, et suure kunsti raskuse all maadligi vajuvad. On vähe asju siin maailmas, mida ei parandaks hea söök ja piisavalt veini. Aga õhtutest järjekorras.

„LIFE IS A CABARET", PEAPROOV

Alustuseks võiks ära seletada, mis on revüü, mis kabaree ja kuidas need mõisted omavahel seostuvad. ÕS ütleb, et revüü on „meelelahutuslik muusika- ja tantsuetendus" ja kabaree on „estraadikavaga lõbustuskoht". Kas siis revüü on miski, mis toimub kabarees? Ja kabaree on selle lavastuse puhul Viru hotelli restoran Merineitsi?

Show on plaanitud algama kell kaheksa, saabun sõpradega pool tundi varem. Tervituseks klaasike Cavat. Lauale on volditud kaunilt menüüd, millest ühe kohe inetult lahti tõmban, ja saan teada, et võin valida kahe eelroa ja kolme pearoa vahel. Magustoiduks toorjuustukook. Kõrval veinisoovitused, mida eraldi osta saab. Eelroaks võtan mereannitoidu. Sisaldab muu hulgas kaheksajalatükikest, mida huviga piidlen. Tantsutüdrukud laval? No, *monseigneur*! Kaheksajalg! Lõhe ja kreveti vaatlemiseni jõuan alles hiljem. Peakokk Margus Tammpere on vaeva näinud.

Tervitusjook ja eelroog tekitavad mõnusa eelhäälestuse. Revüü algab. Etteastete vahel on videoklipid, mis annavad edasi eesti estraadi *grand old man*'i Kalju Saarekese elu ja kogemusi. Kihvt idee. Mina-vormis jutustus kulgeb läbi erinevate ajastute ehk siis ühtlasi läbi stiilide, staaride, poliitiliste olude. See tähendab, et lavastaja Kristjan Kurm on andnud koreograafidele võimaluse mõte vabaks lasta. See kava mitte ainult ei luba täiesti seinast seina etteasteid, see lausa *nõuab* seda.

Dublandid on minu teada tantsijatest ühel neiul ja ühel noormehel. Bert Pringi mängib vaheldumisi Kalle Sepaga. Solist Irina Haak ja ülejäänud tantsijannad ei saa endale etenduspäevadel ühtki haigestumist ega „maale vanaema juurde" sõitmist lubada. Mõtlen, et on ikka elu. Seejuures tean, et Pringil näiteks võib sedagi juhtuda, et pärast tööd algab töö ehk pärast revüüd ootab veel öö laeval esinedes. Ja mõtlen muusikaliteatritele näiteks Londonis. Kuidas jõuavad sealsed esinejad üht ja sama etendust käiata igal jumala nädalapäeval, esmaspäeviti veel kaks kordagi?

Ühtlasi mõtlen hierarhiatele, mis etenduskunstide maailmas tekivad. Või on need minu peas? No et kui sõnateater oleks inimene, siis oleks ta kahemeetrine ja võiks meeter kaheksakümmend pikale revüüteatrile ülevalt alla vaadata. Või umbes nii. Aga mõelda, milline erinevus tegevustes. Mida ma kabarees näen – näitsikud, kes on suurepärases vormis, peaaegu võrdseks timmitud. Nad suudavad tulla toime erinevates žanrites ja teevad seda vaid mõne pausiga mitu tundi järjest. Staarideks on seejuures balletitantsija, kes suudab (vähemasti aldiregistris) arvestatava tämbri välja pigistada, ja lauljad, kes tantsivad nagu päris tantsijad.

Saabub pearoog. Kellel küülikusadul, kellel meriahven (vist?) või veis, aga kombinatsioonid tekitavad peaaegu et intellektuaalset huvi. Etteasted liiguvad samal ajal edasi, ühtlasi liiguvad need edasi mööda erinevaid koreograafe. On maailmakuulsate originaalseadete taasesitusi, sealhulgas Kalju Saarekese enesegi töid (küll vähe lokaalsemaid), on uut koreograafiat. Elan kõige rohkem kaasa neile, mis on inspiratsiooni saanud säält ida poolt, et mitte öelda Venemaalt. Või et mitte öelda Nõukogude Liidust. Mingi teist laadi alltekstiga (iroonilisedki? või kujutan ma seda ette?) tantsud.

Magustoitu piidlen mõningase umbusuga ja kahtlustan, et sellele on tehtud teatavat allahindlust, välimuse poolest vähemalt.

Peagi lõpeb kolmas osa. Lavastuse algtõuge härra Kalju Saareke ise istub publikus. Neiud-noormehed tantsijad-lauljad jooksevad tema juurde, et teda kallistada ja tänada. Kõbus vanahärra on kaetud punaste huulejälgedega ja ju vist ikka on pisar silmanurgas.

Kas mulle ainult tundub või dokumentaalsus toob enesega kaasa enam intellektuaalsust ja selle arvelt vähem seksuaalsust? Küsib sensuaalsusemaias mina.

Kabaree on mingi teistmoodi maailm. Sellel ei pruugi olla kunagist võlu, aga sellel on praegune võlu. Minu jaoks vähemasti, kes ma olen söögi ja joogi järel kaotanud kriitilise mõtlemise ja leian, et miks seda alati tarviski.

„KRIMINAALNE ÕHTUSÖÖK", ESIETENDUS

Telliskivi loomelinnak Tallinnas. Punane maja. Kuuldavasti hakatakse seal ehitama peagi kontoriruume, mida Telliskivisse üha juurde ja juurde tuleb ning millega tõstetakse loodetavasti ikkagi loominguliste inimeste hulka, mitte ei sööda neid lõpuks äri arvelt välja. Praegu on see veel puhas lõuend, kuhu on ehitatud etenduspaik. Sametit jagub ja seal, kuhu seda ei ole jätkunud, on muude vahenditega toimivad illusioonid tekitatud.

Ukse ees on punane vaip ja uksel ootab turvamees, kes kontrollib pileteid ja nimesid. Inimesed juhatatakse isiklikult laudadesse. Midagi ei ole jäetud juhuse hooleks. Minu samm läheb selle kõige tulemusel umbes selliseks, nagu võiks olla ühel kuninga kassil. Teenindaja tuleb ja tutvustab end isiklikult. Tema nimi on Paul ja ta on väga muhe.

Õhtu algab tervitusjoogiga ja peagi serveeritakse eelroog. Lõheterriin. Lihtne, aga maitsed töötavad hästi. See vist ongi praegune peavool meite maal, eks? Head toorained, lihtsad ja töötavad maitsekombinatsioonid?

Lavale astub õhtujuht Janek Joosti kehastuses. Naudin piiripealseid klassikaliselt halbu õhtujuhi-nalju. Ja peagi algab – no mis te ise lavastuse pealkirja järgi eeldaksite? – loomulikult mõrvamüsteerium.

Mõrvamüsteeriumid on muide õhtusöögiteatritega tugevasti seotud, see on üks alaliike, kus on ka publik sageli kuidagi kriminaalsesse loosse segatud. Kui teatrisse astusin, kiikasin kiivalt turvamehe lehte nimedega. Heili Sibrits oli seal näiteks laiendiga „kriitik", mina „detektiiv". Aga kinnitan, et peale toidu ja etenduse ei uurinud ma sel õhtul suurt midagi.

Näitlejad on hästi valitud – sellised nimed ja näod, keda teavad ehk konkreetsemalt ühe või teise lavastaja või teatri sõbrad, aga mitte üldsus laiemalt. Nii näen mitmeid üllatunud nägusid, kui publikule hakkab vaikselt selguma, et üks või teine vaikselt nende lauas istunud inimene on tegelikult näitleja, kes sujuvalt end etendusse kaasab.

See, mis toimuma hakkab, võiks ühtpidi tulla ette ükskõik millisest kriminaalromaanist, aga neile, kes on mänginud mängu nimega Maffia, kangastub ilmselt samavõrd ka see. Ühes kõikvõimalike õigustustega stiilis „sellal kui pime oli, ma tundsin midagi, ta hiilis vahepeal minema!".

Esimene paus. Teine klaas veini. Tunnen end piisavalt julgelt, et tutvuda oma lauakaaslastega (olen teatrisse tulnud üksi). Kuus inimest – paarike ja neli lõbusat prouat. Viimased on tuttavaks saanud ühiste reiside käigus ja võtavad nüüd ette ka muid üritusi. Elan elamusteatri võtmesse üha enam sisse ja võtan laval toimuvat kui vaid üht osa õhtust. Mida see ka on, arvestades sellega, et ideebaasil oli vist nii, et mitte lavastuse (Diana Leesalu, Veiko Tubin, Paul Piik) juurde ei siginenud söök, vaid söögi (peakokaks Mihkel Heinmets) juurde teater. Esietenduseks ei ole veel kõik paigas. Mingisuguste valestimõistmiste käigus on pearoog, siga, pisut maha jahtunud. Arvestades peakoka ambitsioonikust, kipun küll kahtlustama, et ta näriks pigem enesel käe otsast, kui laseks millelgi sellisel teist korda juhtuda. Või kes teab.

Samal ajal jätkab detektiiv (*pardon*, vaneminspektor!) kuriteo lahendamist. Klassikaline muster, klassikaliselt ettearvatav või ettearvamatu, kuidas parajasti tahtmist on. Publik on viisakas ja ei kipu suuremat sekkuma. Loodan vaikselt käsi hõõrudes, et äkki nad edaspidi ikkagi teevad seda. Sellises etenduskeskkonnas peaks see ju sisuliselt sisse programmeeritud olema. Näitlejatel vast ka huvitavam.

Pavlova maitse on sama hea kui selle väljanägemine. Müsteerium laheneb. Teater jätkub, sest hoog on sees, aga juba väljaspool teatrit.

Minu õhtud olid sellised. Kellel juhust, proovige, millised võiksid olla teie elamused.

„LIFE IS A CABARET"

Lavastaja ja stsenaarium: Kristjan Kurm
Kostüümid, tantsuseaded ja koreograafia: Elo Unt
Helikujundus, AV tehniline teostus ja helirežissöör: Alo Jaanivald
Valguskujundus ja tehniline teostus: Karel Kansvein
Videokujundus: Taavet Jansen
Orkestri seaded: Ülo Mälgand
Kabareeõhtu menüü ja teenindus: Margus Tammpere

Esietendus 10. oktoobril Sokos Hotel Viru Show & Dinner restoranis Merineitsi.
Revüüetendusi mängitakse aasta lõpuni.

„KRIMINAALNE ÕHTUSÖÖK"

Lavastajad: Diana Leesalu (Tallinna Linnateater) ja Veiko Tubin (Tallinna Linnateater)
Stsenaarium: Diana Leesalu, Veiko Tubin ja Paul Piik
Kunstnik: Marion Undusk
Valguskunstnik: Emil Kallas (Tallinna Linnateater)
Muusikaline kujundus: Veiko Tubin
Peakokk: Mihkel Heinmets

Esietendus 16. oktoobril Telliskivi loomelinnaku punases saalis.
Etendusi mängitakse aasta lõpuni.

MEHELIK LÄHENEMINE NAISELIKULE LAVASTUSELE

Triin Tasuja

„Ma otsin vahetpidamata Õiget naist, kes oleks sama tark, kuivõrd ilus ta on. Seal istuvad kaks ja vaheldumisi mõõdan ma neid mõlemaid just nende samade kriteeriumide järgi.''

Käisin enne etendust oma naissoost sõbrale hullumajja sõõrikuid viimas ja sain temaga üle väga pika aja taas kontakti. Kontakt? See on siis, kui sa unustad kõik muu, sest sa oled teise inimesega ühenduses, teie ühises hingekodus. Kodu on seal, kus on inimene, aga maastik jaguneb mehe ja naise vahel – horisont kestab, ükskõik kui kaugele sa fookust silmis hoides lähed.

Kell on 18.49. Krahli koridor on hingamisruumi võimaldavalt täis. Keda? Naisi. Astun saali, etendus pole veel alanudki, kui Inga Salurand ja Riina Maidre juba täies rollis diivanil istuvad. Pärast minutilist kohanemist tabab mind tung esireast üle õla publiku kontingenti registreerida. Mida ma näen? 99% naised. Juba koridoris oodates läks selle peale seest kõhedaks. Paadunud šovinistina taban end jälle ebamugavustundes, milles monotoonne rahutus mind relvastuma sunnib. Kõigil inimestel, hoolimata soost, on esindatud mõlemad, nii nais- kui meesenergiad. Karja naiste keskel on naisel kaks võimalust: lasta endal kaasa minna rohkem või vähem debiilse emotsioonijadaga või kaitsta end (ja ilmselt teisigi naisi) ratsionaalsusega. Kuidas oleks, kui täna õhtul äkki ei kilkaks ega kaagutaks? Teeme proovi.

Mulle näiteks meeldib *minimal*. Kõiges. Ja ega lavastuspaigale polegi selles suhtes midagi ette heita. Sa lihtsalt istud seal, toole on mõned read, ruumi vastasosas on diivan ja seal istuvad kaks naist. Nad ei tõuse sealt kordagi. „Tundkem end nüüd mugavalt, et hakata aju saagima" võiks olla ruumikasutuse lööklause. Mehelik lähenemine naiselikule lavastusele – esimene plusspunkt.

Alguses tundub, nagu tegu oleks sissejuhatava osaga, *intro*'ga, kui hakatakse lambist mingeid küsimusi esitama. Kui see paar minutit kestnud on, siis olen juba veendunud, et ei, tegu on vana hea isiksusehäiretega seotud kognitiivse psühhoteraapia testosaga, kuni mulle jõuab kolmandaks kohale, et jaa, selle mõtte sündi minus nad taotlevadki. Küsimusi on päris kindlasti rohkem, kui vastuseid peale suudaks toota. Ja ma tunnen, et jään oma naiselikkusega vahele, sest ratsionaalsus kiirendab emotsionaalsega nii paralleelselt, et vaatajas jääbki domineerima see instinkt, mis on temas endas loomupoolest kõige arenenum.

Oih, kas ma just tunnistasin, et ma olen naiselik?

Teisest küljest kahtlustan ma, eriti viimasel ajal, et mulle meeldivadki naised rohkem. Esteetiliselt. Ma otsin vahetpidamata Õiget naist, kes oleks sama tark, kuivõrd ilus ta on. Seal istuvad kaks ja vaheldumisi mõõdan ma neid mõlemaid just nende samade kriteeriumide järgi. Noorem domineerib mõnda aega oma välimuse, konkreetsuse ja trotslikkusega, kuni selle vahetavad välja vanema väga omapärased näojooned, julgus tunnistada oma alluvuslikkust ja mingid normilaveeringud, millest ma eriti isegi aru ei saa, aga huvi pakkumine on elamise õppimiskunsti juures üks isuäratavamaid võimalusi. Eriti kui pakkuja on seletamatult ligitõmbav.

Skeptiline iseseisev naine ei usu, et ta kaaslane temaga veel selle aasta jooksul abielluda võiks. Ma küsiksin, et kes selle muinasjutu üldse kunagi välja mõtles? Kui uskuda evolutsioo-

Inga Salurand ja Riina Maidre lavastuses „Hei, õeke". Pressifoto

PUNAMÜTSIKE JA KURI KASS

Andrus Laansalu

„Kass on naissoost, aga ega ta sellepärast kodus pudipõlle ei heegelda. Ta kakleb kõvasti. Nii et ei saa öelda, et loomariigis on alati olnud nii, et naised ei võitle. Kõik loomad peavad ise enda eest seisma.''

Mingil põhjusel on sport läinud ühes suunas ja kunstiline eneseväljendus teises. Kohati vist nii tugevalt, et me ei suuda otseselt spordivaldkonda kuuluvaid sooritusi (nagu klassikaline ballett) isegi spordina ära tunda. Balletil on kahtlemata hea varjevärvus. Õnneks laienes tantsuskeene 20. sajandil märgatavalt, aga kehalise soorituse virtuoossus jäi ikkagi rakenduse keskmesse. Umbes, et mõned liigutused on tants ja mõned ei ole, ning nende eristamine käib kuidagi enesestmõistetavalt. Lihtne, mis?

Midagi sellist muidugi enam ei ole. Kaasaegses tantsus tegeldakse tihtipeale liigutustega, milles pole midagi klassikalises mõttes tantsulist. Ei peagi olema. Nii nagu kaasaegsest kunstist visati välja ilu kohustuslikkus, samamoodi pudenes kaasaegsest tantsust vormistatud selgepiirilise liigutuse kontsept. Üks osa kaasaegsest tantsust tegeleb ebamugava liikumisega, nii nagu fotograafias on jaotus *uncanny photography*. Deformatsioonid, võimatud kehaasendid ja vaevumärgatavad häired, mis osutuvad lähemal vaatlemisel kohutavalt ebamugavateks, on selle fotograafiasuuna materjal.

Kaasaegses tantsus on olemas ka ebamugava tantsu kataloogikast. Sinna kuulub palju materjali, aga enamik sellest ei puutu antud jutu juures asjasse. Asjasse puutub üks kindlat tüüpi ebamugavus – takistatud liigutus. Takistamist võib nimetada ka vägivallaks (kuigi see on juba dünaamikaväline kontsept). Vägivalla mõistet pole vaja siin millekski rohkemaks kui väljaviskamiseks. Mai Söödi ja Eva Labotkini *performance* tegeleb liigutustele nende puhta füüsilise sisu tagasiandmise ja emotsionaalsete hinnangute tasalülitamisega. Liigutus on nõrgem või tugevam, täpsem või hägusem. Selle tagajärg on muutus teise keha liikumises. Nii on nad seda mõelnud.

Eva: „Siin on sees mingi mõjutus John Gray raamatust „The Silence of Animals". Gray ütleb, et inimene on loom, kes on loonud endale müüdi, et ta on midagi kõrgemat kui loom. Ja et vägivald on paratamatu inimloomuse osa, selle vastu midagi teha pole võimalik. Gray on väga pessimistlik. Aga loomaksolemine on pigem siiski normaalne, minu meelest. Kes keda sööb on normaalne ainevahetuse osa. Kui sa lõpuks oled see, keda süüakse, mis siis teha. Sa ise sõid ka kogu aeg kedagi. Loomalikkuse läbilaskmine endast ei ole õudne, sellest ei teki koledat ja külma antihumanistlikku maailma. See on maailm, milles sa tajud oma kohalolemist läbi kehalisuse."

Mai: „Mina mõtlen loomast hästi palju. Et loom ei ole halb, ta mängib ja murrab."

Eva: „Alguses võib-olla tundubki, et üks meist on parem ja teine on halvem, aga hierarhia hajub siin ära, lõpuks on kõik natuke hundid, vanaemad ja punamütsikesed. Müütilist hea ja paha võitlust ei tule, siin on võitlemine kehalisuse läbielamine."

Müütiline vastandite võitlus ja võitlus kui keha funktsioon on üsna erinevad asjad. Võitlemise kangelaslikud aspektid kerkisid üles koos keelega, varemalt on sadu miljoneid aastaid võideldud ilma igasuguse kangelaslikkuseta. Nagu Porthos, kes ütles, et ta võitleb sellepärast, et ta võitleb. Tema puhul jäi, tõsi küll, sõnastus kinni tema mõtte aeglusesse, aga, tõepoolest, mitte ükski loom ei võitle kangelaslikkusest. Loom võitleb seetõttu, et füüsilises tegelikkuses kujunenud olukord ei leia mingit muud lahendust.

Me võime isegi unustada need sajad miljonid aastad, mõtleme siin ainult imetajatest (et oleks mingi kattuvus kehatajus). Võitlemine ükskõik millisel moel on olnud läbi kogu imetajate evolutsiooni üks keskne eluspüsimise mehhanism. Meie organismid on täis kõigi nende võitluste kaja, me oleme siin ainult selle tõttu, et kõik meie esivanemad said võitlemisega ühel või teisel viisil piisavalt edukalt hakkama (muidugi polnud see alati otsene kehaline kokkupõrge, aga ka võitluse vältimise strateegia on võitluse osa).

Eva: „Kuri Hunt, Loll Punamütsike, Haige Vanaema. Nad kõik hajuvad võitlevaks massiks, kust kedagi ei erista."

Mai: „Mina tahan jõuda karakterini, kes on oma jõust joobunud. Nauding oma liikumisest, oma kehast ja sellest, et sa oled teisest tugevam."

Eva: „Kui sa kellegi ära sööd, siis su karv hakkab sellest läikima."

Selle kõige juures on tõesti imelik, et loomingus tuleb võitlemist ette peamiselt *action*-filmides ja ulmekirjanduses. Liikumise uurimisele keskendunud kaasaegne tants tegeleb peaaegu ükskõik millise liikumisega, aga otseselt võitlusena äratuntavat sealt peaaegu ei leia. Muidugi võib häirida võitlemise liiga selge äratuntavus, aga see ei takista mind küsimast, miks võitlemine on nii lahterdatud, nii ära taandatud, kui sellel põhineb üleüldse meie olemasolemine? Ja arusaamine ruumis toimuvast, materjalide iseloomudest ja jõujoonte käitumisest on ka otseselt seotud võitluses õpitavaga. Tõsi küll, me ei pea murdma kellegi kaela või närima läbi tema kõri. Mõnda asja me teeme inimestena tõepoolest teistmoodi.

Eva: „Kui sa *jiu-jitsu*'s kaotad, siis see on OK. Trennis sa rullid kõigiga, valge vöö läheb lilla vöö vastu ja kõik õpivad midagi. Mul on olnud palju foobiaid, et kuidas ma olen väike ja nõrk. Kui ma hakkasin trennis käima, siis foobiad kadusid ära."

Mai: „Üks asi, mida trennist õppida, on *calm*-olek. Et sa lihtsalt tegutsed ja jääd rahulikuks ja ei satu paanikasse, isegi kui olukord on täielikult ebavõrdne. Mõtled, et mida ma teha saan, kui ma ei saa midagi teha? Midagi ikka saab."

Mai Sööt kehastumas Isadora Duncaniks, foto seeriast „Isadora". Foto: Mai Sööt

ni, mis on palju loogilisem(!) ja usutavam kui piibel, siis riiklikud institutsioonid, sealhulgas abielu, ei ole kunagi puutunud elu jätkamisse.

Emotsioon peab kohtuma mõistusega selleks, et üldse midagi kunagi millestki sündida saaks. Praeguse seisuga tundub mulle, et ühiskond on jõudnud punkti, kus armastust on nii vähe, et selle tasakaalustamiseks tahaksin seda ise iga inimesega tegevuslikult piiramatult koos juurde paljundada. See etendus meenutas mulle, kui idiootne on anda hinnanguid isiklikul tasandil, sest ainus viis väljuda stampvormilisest ühiskonnast on kasutada võimalust, olles läbinud kõik inimeksolemist mõõtvad kadalipud, eirata metoodikat, mille alusel meie loomust defineeritud on, luues selle pinnalt uue – või taaselustatud vana? –, mille kaudu teineteist ära tunda.

„HEI, ÕEKE"

Autorid ja osades: Inga Salurand ja Riina Maidre
Tehnik: Janno Jaanus
Valguskunstnik: Oliver Kulpsoo
Lavastaja ja helilooja: Hendrik Kaljujärv
Kirjutaja ja etenduskunstnik: Kadri Noormets

Esietendus 23. juunil 2014 Amsterdamis (DasArts / CREA Theater).
Etendusi mängiti septembris ja oktoobris Von Krahli Teatri proovisaalis.

Eva: „Mulle meeldib, kuidas Mai on inspireeritud oma kassist."

Mai: „Kass on naissoost, aga ega ta sellepärast kodus pudipõlle ei heegelda. Ta kakleb kõvasti. Nii et ei saa öelda, et loomariigis on alati olnud nii, et naised ei võitle. Kõik loomad peavad ise enda eest seisma."

Hundi teekond läbi Punamütsikese soolestiku läheb seekord igatahes läbi maadlusdünaamika. Alus, millele Mai Sööt ja Eva Labotkin oma lava-*performance*'i üles ehitavad, tuleb otseselt brasiilia *jiu-jitsu* trennist. Oma igapäevase kehalise kogemuse kunstiks tegemine. Mida muud sa kunstis teha saadki, kui oma igapäevast kogemust selleks muuta. Nii nagu matemaatik on masin, mis muudab kohvi valemiteks.

Minu jaoks on oluline (ja miks ma üldse seda sissejuhatust lavastusse kirjutan), et nad kasutavad alusena tõepoolest reaalset treeningut. Kindlasti saaks mõelda ka teistpidi, et kunst peaks tegelikkust kuidagi ületama ja nii edasi. Aga ma ei kuulu sellesse koolkonda, kus nii mõeldakse. Ma tahan näha just midagi, mis keerab ennast reaalsusest miljondiku kraadi võrra välja, muudab reaalsust nii vähe kui võimalik, aga sellest vähesest korjab üles oma pinge. Seda ma tõesti loodan siit näha saada.

Ja üks oluline teadmine: see, kes on all, ei ole tingimata nõrgemas seisus. Vaadake näiteks kassi. Kui kass on selili, siis ta on sageli võitja. Nii on kõige parem teisele küüsi kõhtu lüüa.

„WARRIOR / HUNDI TEEKOND LÄBI PUNAMÜTSIKESE SOOLESTIKU"

Autorid, lavastajad ja esitajad: Mai Sööt ja Eva Labotkin
Kunstnik ja kaasautor: Eike Eplik
Liikumislahenduste konsultandid: Külli Roosna ja Kenneth Flak
Helikujundaja: Tanel V Kulla
Valguskunstnik: Kilian Ochs
Kaasprodutsent: Sõltumatu Tantsu Lava

Esietendus 5. novembril 2014 Sõltumatu Tantsu Laval.
Etendusi mängitakse ka 6., 12. ja 13. novembril.

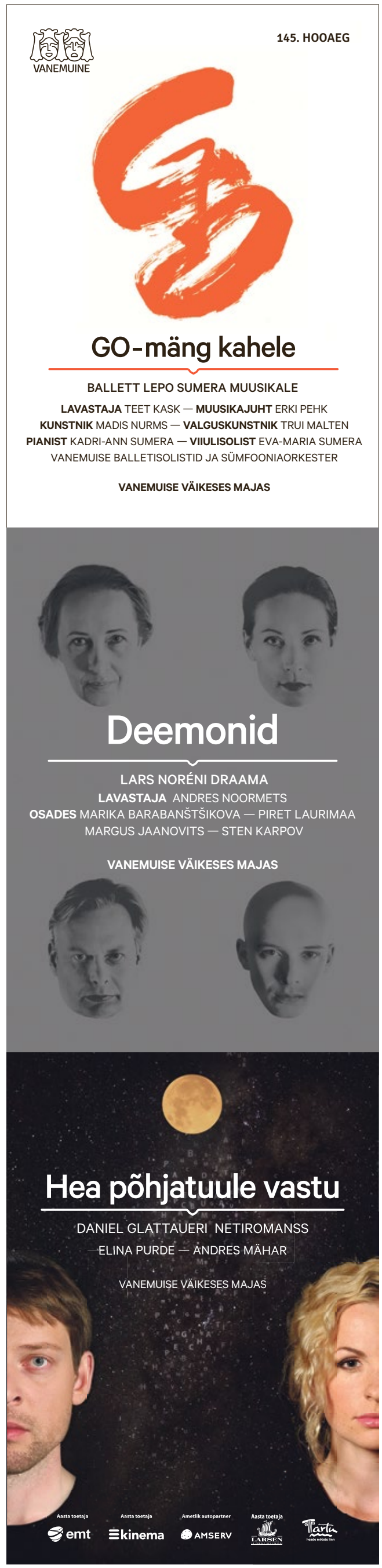

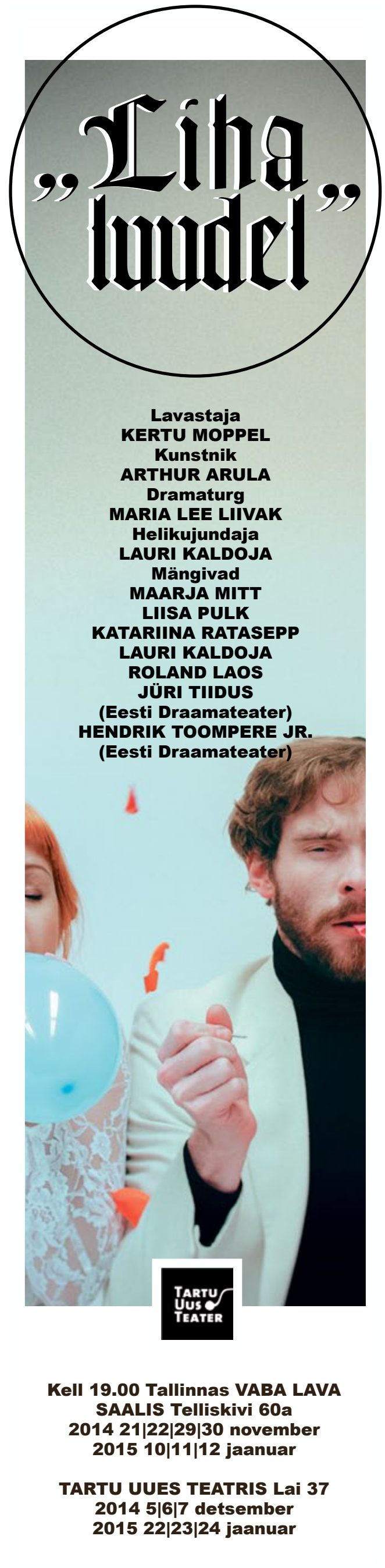

Müürilehe ja ;paranoia kirjastuse koostööveerg räägib seekord plagiarismist kui eksp-loomestrateegiast.

PLAGIARISM: JUTUMULLID PÕRKAVAD TEKSTIVÄLJAL[1]

kiwa

Tõe-näoliselt: kui eksp pole kirjandus või tekst, on ta eksp.

Vale-näoliselt: ta asetas põske mõned kommid (pähklid), keel hambus, keel põses; sellal kui proua poolnäolt vormi võttis. Raske oli mitte naeru pidada. Ta tabas ta end, hoides tagasi. Rroosi pidas naeru. Tal oli naer habemes. Ta tegi, nagu köhiks habemesse: „Raske oli tagasi hoida. Ta tabas end mitmel korral tagasi hoidmast. Ta tabas end, kui hoidis tagasi. Mitmel korral hoidis ta tagasi. Tabasin end mitmel korral pihu varju peitumas (mitmel korral ta oli...). Väliselt jäin täiesti tõsiseks, peo varjus. Ta teeskles köha. Ta hoidis hoogu tagasi."

Eksperimentaalsus (nt teaduses, astronautikas, sõjatööstuses) sisaldab nurjumispotentsiaali. Seal on kriteeriumiteks nurjumine *vs*. kordaminek, st tõe-näolisus *vs*. vale-näolisus. Eksp on selliste kriteeriumite suhtes transtsendentne; ta opereerib muudel väljadel ja tekkivad konnotatsioonid on teie enda näos. Seega nurjumine ja kordaminek ei ole ekspi puhul kriteeriumitena pädevad.

Toimetusse saabus kiri; ihnsa nürinaadiga pahupidi pööratud kummiku siseküljele kraabitud ja Muumimamma kirvega mulle säärde löödud. *Uiii uiii*, vingus too kiri kõriorelina justkui vaha ja tamiili juhuslik kohtumine aknaklaasiostsillaatori valvsa pilgu all. „esitad minu m6tteid nime mainimata, st (vaikimisi) enda omadena. näiteid on k6ik kohad täis (v6tkem nt viimases myyrilehes ilmunud artikkel).[2]"

Koheselt meenub Stewart Home'i ja Istvan Kantori juhtum, kaks verivaenlasest neoisti: üks mõtles välja neoismi ja teine kirjutas sel teemal mitu raamatut. Samal ajal ütleb neoismi üks loosungitest, et kui kõik võtavad omaks nime Monty Cantsin, on revolutsioon täpselt selline, nagu me tahame – kontrolli alt väljas. Neoism pole midagi enamat kui demonstratsioon ja aktsioonid neoismi nimel, mis opereerivad kollektiivsete pseudonüümide ja identiteetide, *prank*'ide, *fake*'ide, paradokside ja plagiarismiga. Iseenda vastuoluline defineerimine ja pidev kamuflaaž on mäss võimu vastu, mis tahab kategoriseerida, historiseerida, produktistada, taandada omandamisele, luua „tõde".

Eksp on protsessuaalsus, lendlaastud, sädemevihk, keha vastu metalli, metall vastu nahka, nahkloom vastu ulukit, loom vastu kasukat, kasukas vastu keevitajaid ja mesinikke. Loosung „plagiarism on paratamatu, progress sisaldab seda"[3] on ikka sama mõistetamatuks jäänud, samadel põhjustel nagu ka kuulus fraas luulest, mis „peaks olema tehtud kõigi poolt", kurtis juba Guy Debord. Esimest fraasi kaaperdas Debord ise „Vaatemänguühiskonnas": „Ideed muutuvad paremaks. Selles paranemises osaleb sõnade tähendus. Plagiaat on vajalik. Seda eeldab progress. See litsub end autori lause ligi, kasutab autori väljendeid, kustutab väära idee ja asendab selle õigega. Kaaperdamine on tsiteerimise vastand, selle teoreetilise autoriteedi vastand, mida alati moonutab juba tõsiasi, et temast on saanud tsitaat – fragment, mis on väljarebitud kontekstist, liikumisest ja viimaks koguni ajastust kui tema üldisest taustsüsteemist ning täpsest valikust, mida ta tolles süsteemis endast kujutas. Kaaperdamine on ideoloogiavastasuse voolav keel."[4]

Juba maailma kõige vanemas leitud tekstis kirjutatakse, et pole midagi öelda (st et ole idagi originaalset öüäööüäöäüöelda). Kuidas suutsid *monsieur* Ducasse'i ajastukaaslased olla nii ajast maas, kui nende seas oli vähemalt üks progressor? Tema kaasaegne Jules Verne hoidis end teadusmaailmas toimuvaga hästi kursis ja seetõttu suutis ennustada tulevikku[5]. L on tegelane ka eesti ekspi tüvitekstis, anonüümse autori nime all ilmunud „0rnitoloogi pealehakkamises" (Näo Kirik, 2002).

Ent milleks modernistlik määratlus? Vaadakem pigem plagiarismi kui eksp-loomestrateegia laaste. Näiteks Marco Laimre puhul, kes rotib kolleeg Anders Härmi koostatud pressiteksti ning teeb selle žestiga Härmist napakuse, konjunkturismi ja professionalismi sõlmpunkti. (Sisuliselt loomevargus enda hüvanguks; loomevajandus, loovemajandus, loovemargus, loomevajadus. *Ma suudan veel vaid sõnadega mängida, mu Lolita.*) Tehtud. Plagiarismi peavad meie kaasaegsed aga kriminaalseks käitumiseks, mitte loomestrateegiaks. (Kas või tõsielu põhjal filmi tegemise kujul, mis osutus nt Kõusaare „Magnuse" puhul nõnda kultuuriabjektseks, et keelati ära.)

Illustratsioon raamatust „(sulgudes)". Autor: metsnetsuke

Kindlasti olete näinud neid tüütuid meeme, *à la* täisõginud Pikasso päikseloojangul assholio naeratusega poseerimas, suust paisumas jutumull „halb kunstnik laenab, tõeline kunstnik varastab" vms, mida teie kätteõpitud metafüüsilise perversiooniga humanitaarala õpetaja „hakkivast" pauerpoint-teatrist näitas, et teid „mõtlema panna". Kaaperdamine on samamoodi kättemängitud võimalus nagu kollaaž, reaalsuse tükkide lõuendile kleepimine, millega needsamad kubistid bäuäuäütasid, dadaistid aga arendasid tehnika loogilise täiuslikkuseni, masinani, mis segab kotis kokku omad ja võõrad loogikad ja täiuslikkused. See, nagu iga teinegi masin, töötas algoritmipõhiselt. Ent kuidas arendada masin, mis dekonstrueeriks iseenda algoritmi ja saaks seega suuremaks elust enesest? Siit algabki ohtlik mäng piiridega. Hiljutisim ja kurikuulsaim on Richard Prince'i näide. Samuti on hiljem Prince'i enda loomemetoodikat järgides talt ära kaaperdatud tema enda teosed.

Ma pole ilmselt ainus vastuolulise iha seestunud kehastus – olla kontaktis kogu kosmose teadmatuse ja teadmisega, samas tajudes, et vahendav kogemus või kirjasõna on vabatahtlikult röövlile antud võimalus selleni ise jõuda. Nii raamatukogus obstsöönsusi tsenseeriv Malle Pärn kui „Tartu kuulsaima tänavakunstiteose" „miski pole olulisem kui see lause" kaaperdamine sõnadega „acta sopa pipa" on mõlemad kontseptuaalsed ülekirjutamise aktid, vastuolulisest ja mitmetimõistmisest puhastatud ideoloogilised ja artikuleeritud žestid. Küsimus, kas vaataja loeb viited ja kaaperdused välja, kui need on hämarad ja pooleldi teadvustamatud (st vastuolulised ja artikuleerimata), on kummitanud postmoderniste aegade algusest peale. Mati Unt arvas, et viitamata viidete süsteem toimib isegi siis, kui allikad pole adutavad. Vorm kannab alati endas teda loonud energiat. Energia on oma, vorm on alati võõras. See viib ebaküsimuseni, kas tsensorid, vandaalid ja barbarid lõõmavate raamaturiiulite jalamil. Ent me elamegi igaveses olevikus, pidevas lõpu ja alguse vahelisuses.

Mulle heideti hiljaaegu ette kahe antagonistliku paradigma propageerimist: „ma olen tsitaat" ja „iga olendi tekst on ainulaadne". Selle tulemus: leia siit tekstist vähemalt üks tsitaat ja nahkkindas käsi haarab nagaani ja teeb sinust origami.

[1] Plagieerimise *või* loomevarguse *asemel on kasutatud väljendit* plagiarism, *viitamaks konkreetsele kunstipraktikale.*
[2] *Vt „;paranoia veerg: Tähed särama!", Müürileht, nr 37, lk 33.*
[3] *Isidore Ducasse „Poésies". Ducasse'i pseudonüüm oli Lautréamont. Tema „Maldorori laulud" ilmub peagi ;paranoia kirjastuselt.*
[4] *Tlk Anti Saar.*
[5] *Vt nt Michio Kaku „Tulevikufüüsika".*

Harilikult sai ta uutest raamatutest teada teisiti. Vähemalt kord nädalas oli tal kombeks astuda läbi mõnest raamatupoest ja kultuuriajakirjandusest vaatas ta alati esimeseks kirjanduse arvustusi. No ja sõpradelt kuulis ta ka uudiseid, mõistagi. Sellepärast oligi tal imelik, mis toimus nüüd: suvalises paigas Tallinnas võis korraga jääda seisma mõni inimene, võtta kotist või taskust välja selle raamatu, avada teatud kohast ning lugeda seda minuti või paar. Ja siis panna tagasi ning lahkuda, mõtlikul sammul, nagu tal polekski kuskile kiire. Aedvilja tänava ja Narva maantee nurgal. Ehitajate tee Nõmme-poolses otsas. Tammsaare tee ja Nõmme tee ristmikul. Seda nägi ta autoaknast, aga nagu nimme polnud kuskil peatuda. Maakri ja Lennuki tänava nurgal raamat käes seisvat vanemat daami nägi ta teiselt poolt teed, aga kui ta oli üle tänava jõudnud, ei olnud seal enam kedagi. Pealegi, hakkas ta nüüd järele mõtlema, mida ma oleksin temalt küsinud? Andestust, aga mida te loete? Miks just siin? Ja nii lühidalt? Kui ta ometi teaks, mis raamatuga on tegemist, küllap ta siis hangiks selle ja saaks varsti ise aru. Narva maantee ja Reimani nurgal tal vedas, või vähemalt nii talle tundus. Oma võidunud portfelli seda raamatut tagasi panevas mehes tundis ta ära oma endise klassikaaslase. Kohe, kui ta oli mõttes leppinud teadmisega, et peab nüüd ühtlasi ära kuulama, kuidas sellel vahepeal läinud on, tõstis ta tervituseks käe. Te peate mind vist minu kaksikvennaks, ütles mees talle. Seda juhtub sageli. Samal ajal sõitis neist mööda buss, läbi akna nägi ta pikkade punaste juustega tüdrukut sama raamatut oma näo ette tõstmas.

Ta teadis, et see ei saa nii jätkuda. Või et kui ikkagi jätkub, siis ta läheb lihtsalt hulluks. Mõtteline jaht selle raamatu järele täitis kogu ta vaba aja, aga ikkagi tulemusteta. Nüüd üritas ta pärast järjekordse lugeja tabamist end samale kohale asetada ja vaadata samas suunas, et aru saada, mis umbes oleks võinud liikuda võõra inimese meeltes. Aga ei saanud. Tänav nagu tänav. Linn nagu linn. Mingid majad. Mingid inimesed. Ja tema ja nende vahel see raamat. Ta teadis nüüd, et ainult teatavad kohad tõmbavad seda külge, aga kus iganes ta ka ei varitsenud, just sel päeval jätsid nad ta üksi just sinna. Näiteks WW-passaaži. Ta vaatas läbi suvalise kaupluse klaasukse ja nägi otse enda vastas peeglit. Ja ennast seal peeglis. Aga mitte talle tagasi otsa vaatamas, vaid selle raamatuga. Siis tõstis peegelpilt silmad ja vaatas talle vastu, äraseletatud pilguga, nagu keegi, kes tõesti teab, mida tähendab panna kõik ühele kaardile.

Jan Kaus
„Tallinna kaart"
Loomingu Raamatukogu 20/2014

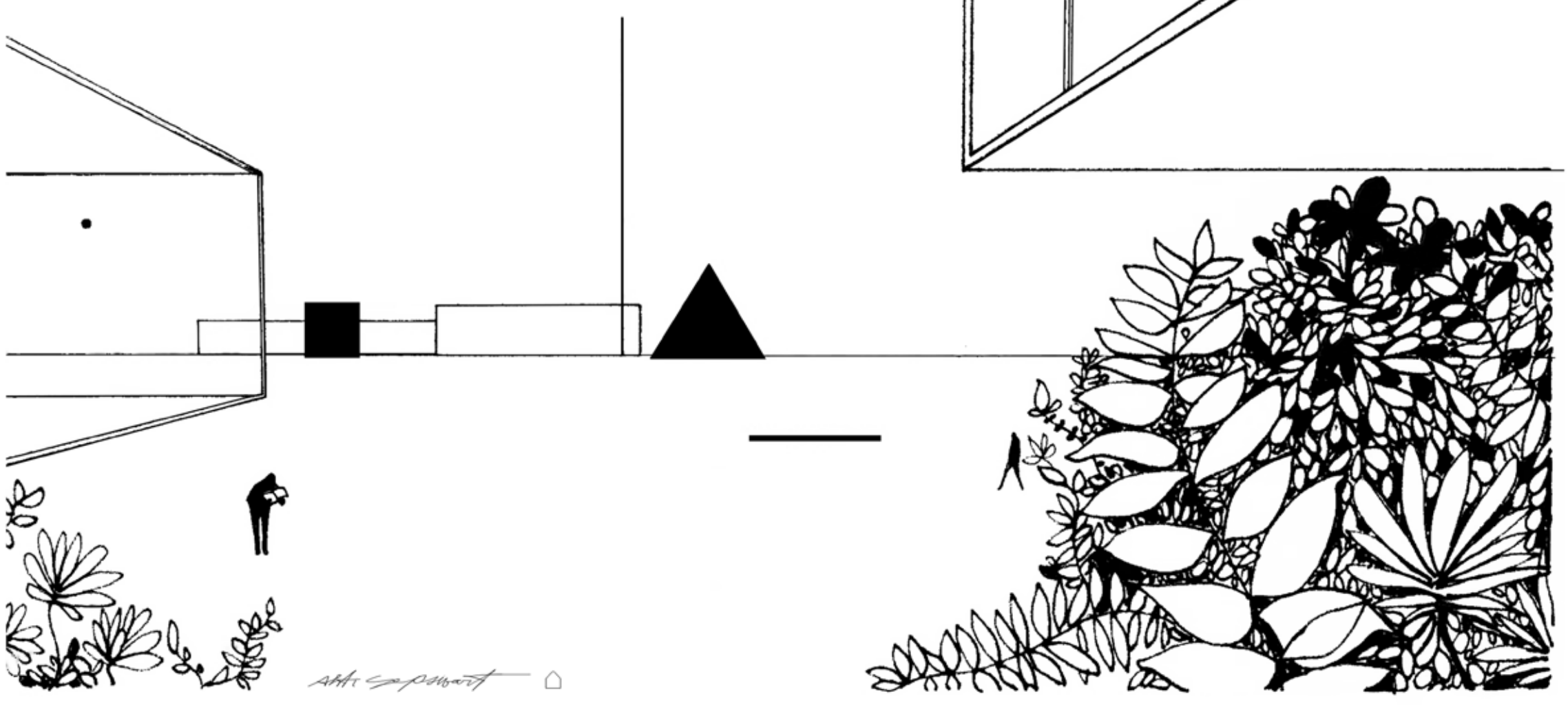

Von Krahli Teater
PUHAS KUNST
SOUDAL
AVANEMINE
WWW.VONKRAHL.EE